

Jaroslav Durych

* 2. 12. 1886

rohu 1986

restaril

Václav Durych

Flamen jeho svíce hořel sedmdesát pět let. Ve druhé třetině života vstoupil Durych do české literatury, neboť podle vlastního doznání bylo jeho prvním skvělým literárním úspěchem uveřejnění inzerátu v největších a nejčtenějších pražských novinách; pokoušel se jím levně zakoupit ojeté jízdní kolo. Inzerát měl úspěch: četlo prý ho jistě více než sto tisíc lidí, protože Národní Politika vycházela za posledních habsburských císařů v obrovském nákladu. Nadějněmu básníkovi se podařilo zakoupit náležitě zchátralé kolo. Dnes už by se ovšem nikomu nepoštěstilo zachytit třeba i sebemenší stopu po tomto technickém divu, který měl jistý význam pro českou literaturu. Durych se s ním totiž vydal na dalekou a nesporně i krkolomnou cestu v dešti, aby navštívil svého přítele, básníka Jakuba Demla. Spolu s ním pak hodlal vzdát hold mistru české poesie Otakaru Březinovi. A tehdy poznal i zakladatele slavného nakladatelství Dobrého díla ve Staré Říši - Josefa Floriana.

Po této cestě začalo nejpłodnější básníkově období, třebaže brzy nato měla vypuknout první světová válka. Je až neuvěřitelné, že jeho první znamenité práce - třídílný román "Na horách", novela "Jarmark života" a celá řada dosud nedoceněných próz a básní vznikla v nelahodném prostředí haličské fronty. Celou válku prožil Jaroslav Durych jako aktivní důstojník rakouské armády, jako vojenský lékař. Ne v týlu, ale přímo na frontě. Obě válečná vyznamenání obdržel za "příkladnou osobní statečnost" za sběr a odsun těžce raněných vojáků z první bojové linie.

O prvních Durychových dílech zaznamenává Josef Hora, že byly psány mezi krví a špínou. Přípravou ke každé práci je pak Durychovi mlčení. Je to sebezapření, které učí stavět pomalu, tvrdě a pevně. Hora to vyjádřil slovy: "Celý svět křičí, řve a překřikuje se, zatímco básník pracuje na sobě, připravuje se kázni mlčení k příštímú dílu."

Durychovo tvůrčí mlčení však nikdy netrvalo příliš dlouhý čas. Podle jeho vlastních slov z roku 1926 sepsal v prvních letech své tvorby okolo 2 200 dosud vytištěných stránek, což v rozměru představovalo 185 stránek ročně.

V tom čase již byla napsána proslavená "Sedmikráska", nejlepší povídky a básně v próze /ve sbírkách "Cestou domů", "Tři dukáty", "Nejvyšší naděje", "Obrazy", "Tři troničky", "Hadí květy", "Kouzelná lampa", "Kdybych", "Okamžiky z válečných let" aj./ V té době se zrodila i nejlepší Durychova poezie /"Cikánčina smrt", "Svatý Vojtěch", "Penenky", "Lotr na

pravici", "Žebrácké písně", "Laň a panna", "Beskydy"/ a byly vydány i nejobjevnější eseje, z nichž mimo "Praxi mlčení" je nutno připomenout nezapomenutelné "Tajemství dívčí krásy". Už jen pro stávající poezii a pro dosud knižně publikované eseje prohlašuje Josef Leo Seifert v časopise Hochland /München u. Kempten/ v roce 1928 Durycha za mimořádného umělce světového významu. Tento kritik však dosud neznal Durychův valdštejnský román "Bloudění" /v německém překladu "Friedland", v anglickém "The Descent of the Idol"/, které vyšlo v Československu až v následujícím roce. Bloudění bylo poctěno čsl. státní cenou a bylo též navrženo k udělení Nobelovy ceny. Hrůzy třicetileté války jsou Durychem vystiženy natolik sugestivně, že mnoho kritiků se shodlo v tvrzení, že tento spisovatel v Bloudění představil čtenáři nejen ďábla, ale hned celé peklo. Velmi nadšeně se o Bloudění vyjádřili mj. Thomas Mann a Gertrud von Le Fort.

Křivka, která by zaznamenávala počet vydaných titulů, se po roce 1930 ohýbá směrem dolů. Dochází opět k autorově mystickému mlčení před vznikem největšího díla? - V době, kdy tento umělec musil mlčet i kdyby chtěl mluvit, bylo skutečně dopsáno gigantické dílo s podivným názvem "Služebníci neužiteční". Přestože tato kniha nepojednává /mimo první kapitolu/ o Čechách ani o Češích, je dedikována českému národu. Služebníci neužiteční jsou totiž odkazem pro budoucí pokolení; je to básnické poselství či snad proroctví, je to útěcha pro národ, který teprve spěje k martyriu, o němž kromě Boha mohou něco tušit jen světci a skuteční básníci. Ve Služebnících, které se Durych pokoušel napsat ze zorného úhlu Japonce, nikoli Evropana, jsou hrůzy mučednictví jen nadhozeny. Jde tu o mnohem důležitější věci: ani ne tak o obžalobu chemtivých evropských obchodníků, jako spíše o vystižení zbabělosti, zloby a nenávisť právě u těch, kteří misijní činnost v Japonsku řídili, či dokonce se na ní přímo podíleli. Všude je však cítit lehký ironisující nadhled. Řevnivost mezi řeholníky neustává ani v mučírňách. Katolík Durych však nad tím nepláče, naopak, usmívá se a nakonec uděluje všem aktérům jednoho z nejpříšernějších dramat církevních dějin absolutorium. Těm, kteří nakonec do jednoho umírají u popravčích kůlů. Služebníkům neužitečným...

Přes třicetiletou práci na této japonské tetralogii nezanedbával Durych lehčí žánr. Vznikly romány "Píseň o růži", poněkud paritánská "Paní Anežka Berková", erotický "Masopust", po druhé světové válce pak romány "Duše a hvězda" a "Boží duha". Přitom se ještě Durych pokusil sevrýt prózu nejvýznamnějšího českého pohádkáře Karla Jaromíra Erbena do vzorců rytmy, čímž bezesporu vytvořil první učebnici rytmu české prózy. Nedala mu spát ani historie. Součástí jeho dosud nevydané a zcela

neznámé pozůstalosti je rozsáhlé pojednání o bojích mezi světskou a církevní mocí ve středověku, k posledním jeho dílům patří třídílná rodová kronika "Kouzelná kočár".

Román Boží duha byl zakončen roku 1955. Dílo neveliké rozsahem je opět prorockým poselstvím. Kniha vyšla roku 1969 v malém nákladu, vzbudila však senzaci.

Durych po celý život úzkostlivě odmítal zahraniční popularitu. Vyhybal se nabídkám velkých nakladatelů, rovněž tak i lákavým nabídkám amerických filmových společností. Cestoval jen tam, kam nutně jet musil za studiem.

Sté výročí Durychova narození /narodil se 2. 12. 1886 v Hradci Králové/ připomíná dávnou zkušenost, že básník nemůže být prorokem ve své zemi. Těžká a náročná práce čeká na překladatele, avšak zároveň i tím větší radost z netušených objevů, které Durychovy knihy skrývají.

Ne na posledním místě: Durychova hrdost by se měla stát hrdostí umělců na celém světě. Tak hovoří Durych v próze "Básník a svět" ve sbírce básní v próze "Tam", která byla vydána 7 let po jeho smrti:

Jest básník sluhou, pokorným, odevzdaným, a trpělivým.
Ale nikoli sluhou těch, kteří přicházejí, aby se s ním
přeli. Jeho slovo jest chráněno jako květ, dokud nevydá
své vůně a krásy, jako pták, dokud nedozpívá, jako strom,
dokud nedoroste, aby na jeho vrcholu mohla za noci use-
dati nejkrásnější z hvězd. Pak odchází. Kam? Podle věr-
nosti a stálosti či podle nedůvěry a nestálosti svého
srdce. Kéž jest příkladem! Kéž nikdy nedá pohoršení či-
nem malomyslným, kéž nikdy se ze slabosti nevzdá světu
a ničemným námluvám jeho, kéž odejde zemdlen a zmučen a
vyvržen jako hadr a prach, ale kéž se nepokoří před ni-
kým jiným, než před tím, kdo ho učinil a kdo opět ho po-
volává!

ČESKÁ BALLADA

Noc temná byla, všude sněh;
šel český exul hřbitovem
a ospalý a zemdlený
posléze stanul nad hrobem.

Byl otevřený; vešel tam,
byl zemdlen, že to již neviděl,
na kostru lehl si a spal,
co víchr svoje písně pěl.

Zdálo se mu, že korunu
na hlsvě nosí zářivou,
že slaví ples, - a nevěděl,
že černé mraky nad ním jdou.

Tu koruna že píchla jej;
i probudil se, udiven
zřel kolem sebe, uviděl,
že vše to bylo lichý sen.

Že koruna, o které snil,
je leb a kostra umrlčí
a zvuky plesu vířivé
že jsou jen písně krahujčí.

"Česká ballada" spolu s 12 dalšími básněmi byla zaslána v únoru roku 1902 do redakce "Květů" s tímto doprovodným dopisem:

Ctěný Pane!

Příbram 7/2.02.

Doufám, že budu moci vystoupiti v "Květech" těmito ukázkami, jež Vám zde zasílám. Budu-li uznán za schopna státi se přispěvatelem Vašeho měsíčníku, budu Vám příště zasílati častěji a více prací. Jelikož jsem dosud studujícím na gymnasiu příbramském, prosím, aby mé práce, budou-li uveřejněny, byly podány pod pseudonymem Jaroslav Mařík.

S veškerou úctou oddaný

Jaroslav Durych v.r.

Adresa: J.Durych, studující na c.k.reál. a vyšš.gymnasiu v Příbrami

Motto:

Ví orel, co jest v propasti,
či chceš se krtka ptát?
Lze změnit moudrost ve prut stříbrný,
neb lásku v zlatý pohár?

I.

Dcery Serafinů rozepíaly slunné perutě,
mimo nejmladší: ta v bledosti hledá zamklý vzduch,
aby zvadla jako krása jejího posledního dne.
Dole u řeky Adonsiovy jest slyšen její něžný hlas
a její tichý nářek snáší se tam jako jitřní rosa.

Ó živote našeho Prameni! proč vadne vodní květ?
Proč vadnou tvé děti stvořené jen k smíchu a k zahynutí?
Ach! Thel jest jako duha, jako prchající oblak,
jako odraz ve skle, jako stíny ve vodě,
jako sny dětí jako úsměv na tváři dítěte,
jako hlas hrálíčky, jako odcházející den,
jako tichá hudba ve vzduchu.
Ach, kéž bych se tiše mohla položit a tiše sklonit hlavu
a tiše spátí spánek smrti a tiše naslouchati hlasu
Toho, jenž chodí zahradou za večerního času!"

Lilie údolí, dýchající v nízké trávě,
odpověděla milostné dívce: Jsem jen vodní býlí,
jsem velmi nepatrná a miluji příbytky v hlubokých údolích;
tak slabá, že pestrý motýl sotva udrží se na mém květu.
Ale mívám návštěvy z nebe; a Ten, jenž na vše se usmívá,
prochází se údolím a každého jitra nade mnou ruku otvírá
a praví: "Raďuj se, pokorná trávo, novorozená lilie,
ty něžná dívko tichých údolí a skromných zdrojů;
neboť budeš oděna světlem a nasycena jitřní rosou,
než letní úpal sežehne tě vedle studánek i pramenů,
abys kvetla pak ve věčných údolích."
Proč by Thel měla truchliti? Paní údolí Har naříkati?

Ustala a usmívala se v slzách; pak usedla do stříbrného úkrytu.
Thel odpověděla: Ó panno klidného údolí,

jež dáváš se v oběť bezmocným, němým a unaveným,
tvůj dech živí nevinného beránka,
jenž dýchá vůni mléčných šatů tvých
a spásá tvoje květy; ty se usmíváš na jeho tvář
stírajíc s jeho měkkých, něžných úst škodlivou skvrnu.
Tvoje víno očišťuje zlatý med; vůně tvoje,
kterou vyléváš na každý lístek bující trávy,
občerstvuje dojnici a zadržuje ohněm supícího oře.
Ale Thel jest jako krásný oblak
zažehnutý při východu slunce:
Zmizím s perlového trůnu, a kdo bude míti moje místo?"

"Královno údolí", odpověděla lilie, "zeptej se obláčku,
ten poví ti, proč zažihá se na jitřním nebi
a proč vylévá svou světlou krásu do vlahého vzduchu.
Sestup, oblaku, a vznášej se nad očima Thel!"

Oblak sestoupil; a lilie sklonila skromnou hlavu,
aby myslila na své hojné svěřence uprostřed bující trávy.

II.

"Obláčku", pravila panna, "žádám tě, abys mi pověděl,
proč nenaříkáš, když za chvíli musíš zhasnouti:
Pak tě budeme hledati, ale nenajdeme. Ah! Thel jest jako ty, -
vadnu, ale naříkám si a nikdo hlasu mého neslyší."
Oblak sklonil zlatou hlavu a jeho jasná podoba se vynořila,
vznášel se a svítil ve vzduchu, před tváří Thel.

"Ó panno, nevíš, že naše stáda pijí ze zlatých pramenů,
kde Luvah napájí své oře? Ty hledíš na mládí mé
a bojíš se, že zahynu a že již nikdy spatřen nebudu?
Nic netrvá. Ó dívko, pravím ti, když odcházím,
že jdu v život stonásobný, v lásku, mír a svaté vytržení.
Neviditelně sestupující lehká křídla moje
tíží balsamické květy
a dvoří se rose s očima spanilýma,
aby mne přijala do svého zlatého stanu:
Plačící panna třesouc se klečí před východem slunce,

nežli vstaneme, sepiati zlatým pasem, a již se neodloučíme, ale chodíme spolu všechny své něžné květy napájet."

"Tak se chováš, obláčku? Bojím se, že nejsem jako ty; - neboť kráčím údolím Har a dýchám vůni nejsladších květů, ale neživím malých kvítků: slyším zpívající ptactvo, ale neživím zpívajících ptáků, sami si pro potravu doletují. Ale Thel se již z toho neraduje! neboť uvaďnu a každý řekne: "Bez užitku tato zářící žena žila, anebo žila jen, aby po smrti červům byla potravou?"

Mrak se sklonil se svého větrného trůnu a odpověděl:

"Budeš-li potravou červů, ó panno oblohy, jak veliký užitek, jak veliké požehnání tvoje! Vše, co žije, nežije pouze pro sebe! Neboj se, já zavolám slabého červa z jeho hlubokého úkrytu a uslyšíš jeho hlas. Pojď, červe mlčenlivého údolí, k své zamyšlené královně!"

Bezmocný červ se vzchopil a usedl na list lilie, a jasný oblak plul dále hledat soudruha v údolí.

III.

Tu Thel, užaslá, spatřila červa v zaroseném loži.

"Jsi pouhý červ, obraze slabosti, jsi jen pouhý červ!

Vidím tě jako dítě, zavinuté v list lilie.

Ach! Neplač, malý hlase; neumíš mluvit, ale umíš plakat.

Jest to červ? Vidím tě bezmocného a nahého, plačícího, a nikdo ti neodpoví, nikdo tě nepotěší mateřským úsměvem."

Hrouda země uslyšela hlas červa a zvedla soucitně hlavu: sklonila se nad plačícím dítětem a vydechovala život svůj s mlékem lásky; pak upřela pokorně oči na Thel.

"Ó krásu údolí Har! Nežijeme pro sebe pouze.

Vidíš mne, věc nejnižší, a tou jsem skutečně.

Má hrud sama od sebe jest chladná a temná;

ale Ten, který miluje poníženého, vylévá olej na mou hlavu,
a líbá mě a vine svoje svatební pouto kolem mé hrudi
a praví: "Ty matko mých dětí, zamiloval jsem si tebe
a dal jsem ti korunu, kterou nikdo neodejme.
Ale jak to jest, sladká dívka, nevím a nemohu věděti;
pátrám, a nemohu vypátrati: avšak žiji a miluji!"

Dcera krásy utřela své soucitné slzy svým bílým závojem,
a pravila: - "Běda! Nevím o tom a proto truchlím.
Že by miloval Bůh červa, věděla jsem, i že trestá zlou nohu,
která vědomě zřtila jeho ubohý tvar; ale že on pečuje
olejem a mlékem, nikdy jsem nevěděla, a proto pláču.
Naříkala jsem do vlídného vánku, že musím zvednouti,
položiti se ve tvé chladné lože a opustiti svůj skvělý úděl."

"Královno údolí", matka hrouda odpověděla, "slyšela jsem
tvé nářky, a všechny vzdechy táhly nad mou střechou,
ale já jsem je uvedla dolů.
Chceš vejíti do mého domu? Jest ti dáno vejíti
a vrátit se zpět: neboj se ničeho, vejdi krokem penenským!"

IV.

Hrozný strážce věčných bran zvedl severní mříž;
Thel vstoupila a spatřila tajemství neznámé země.
Viděla lože mrtvých, místo, kam spletené kořeny
každého srdce na zemi vrůstají svými nekonečnými vlákny:
Země žalostí a slz, kde nikdy úsměvu nebylo viděti.
Ubírala se do země mraků, tmavými úvaly, naslouchajíc
bolestem a nářkům, prodlévajíc často u vlhkých hrobů.
Stála v mlčení, naslouchajíc hlasům hlubiny,
až přišla k místu vlastního hrobu; tam si usedla
a naslouchala hlasu starosti, vydechovanému z duté jámy.

Proč ucho nemůže se zavřít vlastnímu zničení?
Anebo lesknoucí se oko jedu úsměvu?
Proč jest oko vyzbrojeno šípy právě vytaženými,
tam kde tisíc bojovníků ukrývá se v záloze,
nebo oči dávů a milostí, dštící ovoce a ražené zlato?

Proč jazyk, naplněný medem oď každého větru?
Proč ucho, divoký vír k uchvacování stvořeného?
Proč chřípí, široce vdechující úzkost, děs a třesení?
Proč jemná uzda na jinochu, jenž hoří mladostí?
Proč malá záslona těla na loži naší touhy?

Uprchla panna z tohoto místa a s úpěním
spěchala zpátky bez překážky, až došla do údolí Her.

Přeložil Jaroslav Durych

MEDITACE, roč. II., 1909

Ignem veni mittere in terram,
et quid volo, nisi ut accendatur?
/Communio na den sv. Ignáce./

"Víte tedy úplně všecko?"

"Všecko," odpověděl střední mužský hlas chorému hlasu ženskému.

Bylo to ve vozové cestě, vedoucí od filiálky vrúčské k dělnické kolonii uprostřed hvozdů. Ovšem, mohlo se tou cestou přijít i jinam, neboť křižovatek a hájoven bylo mnoho.

Nastával věčný soumrak mrtvolného únorového dne; bylo mezi oblevou a novými sněhy; divoké větry dávaly teplé i mrazivé políčky, řezaly chřípí, cuchaly řasy očí, prostor se cukal mrazem i horkém a po kalném hrobě oblohy jako dohnívající mrtvoly se roztahovaly přízraky všech barev červivého bláta, na které snad nestačily vichřice tisíce jar, aby je zahnyly a zatloukly do země. Tmavošedé borové lesy se zdály poskvřněny tou jedovatou vlhkostí, která jim kapala s jehličí. Vichr dül, ale nebylo v něm poselství jara, ani křik nepřemožené zimy. Ničeho to nemělo se zimou a jarem, se zemí a mořem; byla to tma, mlha a skučení mimo rozpočet tohoto roku. Den již dávno shasl, ale nezdálo se, že přijde noc a tma, která bývá zákeřná a ukrutná, ale aspoň přikrývá, třebaš jen ze lsti.

Muž podle zvyku šel v pevné okované obuvi rázným a znalým krokem, zvuk kroků ženiných byl žalostný. Šramot potulného psa, hledajícího v plískanici a blátě svého pána nebo zloděje, jest mnohem utěšenější. Podle zvuku jejích kroků mohlo se poznati, že jest tvorem mnohem bídnějším než pes, který za nějaké hrozné noci ztratil domov i pána. Ale snažila se nezůstávatí pozadu. Do řeči asi nebylo nikomu. Muž věděl, že žena zahyne nejpozději za den; žena věděla, že nezahyne, dokud nedojde. Věděla? Nevěděla. Proto v její námaze bylo trochu zoufalství. Mrtvá příroda, dlouhá noc, mimořádná bouře bahenních plynů a pochybnost, zda včas dojde. Ale vědomí blízké smrti, která byla ze všeho nejjistější, za této podivné shody vnějších pozemských úkazů, také si nemohlo v tom zachovati utěšující působnost.

Jak dlouho šli? Hodinu? Půl dne? Devět let? Nejméně by se to bylo dalo určit podle jejích řečí, neboť nepromluvili skoro ničeho.

Lesní dělník, který byl zvědavý a sdílný, věděl něco o této ženě.

Bylo to jen něco neurčitého, čemu dobře nerozuměl, ale bylo to tak strašné, že by se neodvážil na ni promluvit, i kdyby s ní měl kráčet devět let pustou nocí a snad ani v hodině smrti. Ale nevedl ji jako zločince, spíše s tajenou úctou, kterou však silně rozptylovala vnucující se zvědavost, neboť věděl, že ta žena umře, ale nechápal, jak umře a jak jest vůbec možno, že umře.

Noc tedy nebyla hluboká, byl to spíše zákeřný, močálovitý soumrak, zmítaný morovým větrem. Ale obrysů jejich viděti nebylo. Žena byla oděna šerem, nemocí a strašnou bídou. Nebylo možno se vyhnouti kalužím a propadlístím bláta, která mátla odleskem oblačných skvrn. Pršelo, padal sníh a led, tající sníh chřestil a vítr se svíjel jako mrtvý had kolem hrdla. Tu a tam kráčela jim vstříc ojedinělá borovice s upříí tihostí a sýček dával podezřelá znamení. Hvězdy zemřely snad před tisíci lety.

Bylo to prodlužované umírání. Proto i přehled života před očima umírající dál se pomaleji. Divné bylo její umrlčí lože, divný smrtelný zápas, který se konal za vysilující chůze v tak divné době, v tak divném kraji.

Berta bylo její jméno, než je zaměnila za jméno Helena, které mělo zůstatí jejím věčným jménem.

Rostla kdesi daleko odtud, v kraji cizího lidu, a měla sestru Hedviku, ale neměla bratra. Našla jen milence a ten nebyl milencem.

Našla ho několik dní před tím, než měla změnití své jméno a šaty. Přišel, zasmušilý a tajemný jako věčné neštěstí; nikdo nevěděl odkud byl a kam jde. Zvláštní dobrodruh bez útočnosti, bez ctižádosti, bez pohrdlivosti, lhostejný, ale nikoliv chabý. Snad byl chud jako oloupaná kůra poraženého stromu, ale když ho za bílého podzimního rána poprvé potkala v modřínové aleji jejich lesa, zdál se jí býti pravým majitelem jejich statku, který od něho jejím příbuzným byl pronajat.

Pozdravil ji zdrženlivě a pohlédl na ni ostrým, podezřívavým pohledem, jakým hledí hajný na neznámou osobu, kterou potká na soukromé stezce. Šli každý jiným směrem, ale po několika krocích se oba ohlédli současně. Dívali se na sebe s nepřátelskou zvědavostí.

"Co zde děláte?" otázal se tiše, ale ostře a přiblížil se k ní.

Berta uhodla, jako by jí černokněžník byl pomocen.

"Ach, pane, zbývají mi dva dny života, dívám se na svět."

"Dva dny života?" opakoval poněkud udiven; "a co potom?"

"Pak už mne nebude zajímati svět, ani tato modřínová alej."

"Kde budete?"

"Motýl z této housenky bude žít v konventě svaté Anny... Neptám se, kdo jste vy, poněvadž bych to zapomněla."

"Ach, dva dni, to jest doba ještě dlouhá!"

"Skoro. Zbytečně dlouhá!"

Tu se stalo s náhlostí skoro příšernou, než aby se mohlo připustit byt i jen nejneurčitější zdání komiky, že jí cizinec řekl:

"Dobře děláte, jest to praktická věc. Zkuste umřít! Nemáte-li s kým, nabízím se vám k tomu já. Udělejme si zkoušku bezzávratnosti!"

Hlas jeho byl střízlivý jako kladívko kameníkovy a oči jako průhledná voda nad nedohledným dnem.

Podala mu dlaň a vedli se za ruce. Podobalo se to svrchované zkaženosti. Vešli do ovocného sadu. V trávě leželo spadlé ovoce a krůty se zimomřivě krčily.

"Váš návrh se zdá zajímavý. Ale jest v tom háček. Nevzdám se své víry, ani kdybyste mi činil ještě sto jiných zajímavých návrhů."

"Nebojte se! Ani já se jí nevzdám, a máme stejnou. To nás právě spojuje. Neuhodnete-li toho sama, vypočítám vám zhruba, co nás všechno spojuje."

"Nechci o tom slyšet. - Ale kde jste se učil čárům?"

"Kde vy?" ptal se s úsměvem, ale bez jízlivosti. Jeho úsměv byl skoro dětsky nevinný, ale když svezla oči na jeho rty, spatřila kolem nich rýhy, jichž se skoro zalekla.

"Ach, zdá se mi, že umíte víc než já!" řekla mu výstražně. Tedy vás zvu. Buďte naším hostem!"

Představila ho sestře a příbuzným a dala mu světíci. Host se nechoval nikterak jako příživník, spíše bylo nutno ho zdržovati a stále znova zvát, neboť možný jeho odchod byl by býval ztrátou.

Berta si prodloužila svou dovolenou. Cizinec k tomu vlastně dal svrchované svolení. Pro tentokrát. Byly skvělé podzimní večery a blízko dvorce rozsáhlé hvozdy a rybníky. Sletovalo se ptactvo a hřmotilo v rákosí a křoví, pořádajíc sněmy. I když nesvítil měsíc, hořely hvězdy a v noční tmě smrčín sahaly na ramena zaklínající ruce.

Nábytek v pokojích byl ze starých dob, temně se leskl a měl pyšné,

skoro až vzpupné tvary. Obrazů bylo málo, drobných ozdob skoro vůbec nebylo, takže světnice tížily svou jednoduchostí. Pod okny byl veliký sad ovocných stromů, v němž pro okrasu byly též stromy divoké a besídky z popínavých růží. Zahrada mimo dobu květů vždy zasmušilá. Ale nejtěžší a nejkouzelnější stesk působilo sedm rovnoběžných, křivých linií vysokých, těžce zakletých hvozdů, z nichž vystupovaly kouře, ale ne vysoko, jen jako teplo a chlad v zoně kol obnaženého těla. Tyto linie se duly křivením kopců a hor, jako stádo jelenů, vyděšené, nedospělé bouře s jiskrami denních i nočních duh.

Obyčejně se hádali, ale nejčastěji mlčeli a jejich hádky byly spíše na oko.

V té době mnoho vytrpěla. Bolelo ji uhoďnutí. Někdy by se byla v trpkosti i poddala a šla se ho zeptat, co nyní dělají, když ji tak děsí, že se spolu setkali. Dávala si sama nějaké odpovědi, ale každá taková odpověď byla jen kradena ze zpráv nadpřirozených, žádná nebyla vážena z krve země. Když se však zase setkali, slova jí umřela v očích. Viděla, že i jeho něco mučí a ve své představě propůjčovala jeho mukám stigmata nějakého příliš majestátního prokletí.

Až jednou cizinec, donucen tázavým jasnem jejího mlčícího obličeje, sám jí řekl:

"Ničemu se nedivte! Mně jest právě tak jako vám."

Po chvíli řekl:

"Uhoďli jsme se. Byla před námi bouře. Ale co dělat! Nic jiného, jen zkoušku bezzávratnosti, třebaš po celý život!"

"Což se to nenechá rozetnout?" zeptala se nejistě.

"Jak? - Přece se nepoddáme!"

Pak hovořil tiše, jako by improvisoval báseň.

"V každém z nás dvou jsou dva křídlatí netvoři se šupinami ze všech možných kovů, kamenů a plamenů. Každý z nich zběsile pohrdá druhým, jest zoufale žárliv a chce druhého vyhnati a zničiti, aby mohl kovovou tíží svého těla rozvinouti sám. Mohli by se spolu servati, ale nezdá se jim doba k tomu vhodná. Jsou oba lenivi, aby svedli rozhodný boj se vším jeho povykem a zlostí a chtějí, abychom jednomu z nich pomohli. Bylo by příjemno vyhoditi tuto nezvanou havěť a zakázati si toto divadlo, na něž jsme dostali vstupenky před svým narozením. Ale obě potvory se drží jako klíšťata, majíce hlavy zavrtány do duše a až se budou rváti, budou se rdousíti jen svými předpotopními zadky. Bylo by nutno vyhoditi i duši s

nimi a prázdné místo, které by po ní zůstalo, vyplniti horami, hvězdy, mořem a oblaky, rájem bez Boha a bez duše. Ale nyní přichází věda okultní. Zkrátka, nejde to, poněvadž nechceme, či nemůžeme chtít. Napili jsme se touhy a musíme nenáviděti věčnou smrt. A zároveň nenávidíme život i naději, poněvadž věříme v jejich vítězství nad námi a toto zajetí nás hněte. Chcete si dát ustříhnouti vlasy z rozumu?"

Lahodná mírnost této otázky ukazovala nebezpečí v celé jeho tmě.

"Z rozumu také; to jest můj tajný hřích; měla bych chtít z lásky, ale té jest málo, že to až bolí. Tedy z obojího. Chci z lásky, ale vím, že jednám více z rozumu."

"Chtěla byste z rozumu se obětovat a z lásky udělat nějaký zločin, který by byl nejdokonaleji hozen tohoto jména?"

"Z lásky? Chtěla bych aspoň něco ve svém životě vykonati z úplné lásky!"

"Vidíte! Ustřížení vlasů nebude to. Proto lépe to nepovažovati za dílo lásky. Co můžete dnes dělati z lásky? Viděla jste to někdy?"

Berta zmatena a bleďa odpověděla:

"Neviděla. Jen jsem o tom přemýšlela a ničeho jsem nemohla domysleti. Co by to mohlo býti? Milovati utrpení - to jest jen suggesce; mučednictví bych mohla podstoupiti, buď z bravury či z vypočítavosti, ale jen s velmi slabou láskou. Milovati Boha? - Jest prý přibít na téže kříži se satanem a tu bych milovala oba. Ach! Věřit, to bych ještě mohla, milovat z víry také, ale milovati z lásky - ne, to nemohu! A co tedy jiného? Člověka? Toť směšné. Ráj? - To jest jen symbol. Peklo? - Také jen symbol."

"To uvidíte, až odhodíte rozum. Rozum ovšem nemůžeme trvale zahodit, ale aspoň na čas se ho zbaviti můžeme. Zkusme tedy milovati věci, kterých bychom nikdy nemohli milovati z rozumu!"

"Chcete se tedy pokusiti o černé šílenství?"

"Jen o bezzávratnost."

"A účel toho?"

"Tuto otázku dává již rozum. Ale chcete-li jednou udělati něco z lásky, musíte odhodit rozum s jeho otázkami."

Pak byl večer zlatě rudý a prastarou tmou věčného klestí prodlíraly se jiskry ohňostroje zapadajícího slunce. Trávy a vřes se v úzkosti chvěly pod fialovým výdechem hasnouceho dne a z velebných větví smrků

splývaly očarované závoje, aby se vznály plamenem na těle toho, kdo se do nich zaplete. Průsekem přeběhl jeřen a zdálo se, že hoří a shoří; snad byl také zapleten v hořící závoj fialového děsu. Tu i Berta s cizincem vstoupili do osidel ohromného smrtku na křižovatce dvou nekonečných průseků, tratících se na výšinách přeopuštěných kopců. S jeho větvi dusivě splývala tajemná osidla, viditelná jen v barvách, které nejsou v duze. Bylo tam klekátko a rozeschlý kříž, zdobený věncem ze suchého, rezavého kapradí. Špičaté kopí záře červánků zlověstně se dotýkalo paty kříže. Zdálo se, že kříž tam byl marně pověšen za duši, která byla navždy ztracena; že klekátko bylo pro ty, jichž modlitby nemohou býti vyslyšeny. Tu klesla žízni svého hoře; rděla se, styděla se, vzpouzela se sama sobě; bylo jí do pláče; cítila hrozné opuštění, děsivou marnost, vzpouru a svou vlastní jízlivost, sykot rozumu a tíži života. Klesla a chtěla se modlit o lásku, ač věděla, že se na ni dívá cizinec, že se nemůže modlit, že láska jí dána nebude. Byl by se ráda rouhala své víře, aby ji zapudila, a zatím se její vlastní víra rouhala jí. Chtělo se jí zaplakati, ale slza jí zůstala v oku jako střepina skla.

"Pájde-li tento člověk se mnou, nedám si vlasů nikdy ustříhnouti," pomyslíla si v duchu.

Ale cizinec to slyšel.

"Nelekejte se ničeho!" řekl. "To jsou jen malá nebezpečí; velká přijdou později."

Políbila s bolestnou oddaností a též trochu vyzývavě kříž a vstala. Cizinec přistoupil a položil na to místo dlaně, jako by s něho polibek stíral, jako by jej bral sobě.

Tu se jejich oči poprvé přímo setkaly.

"Mluvme o sobě!" řekl. "Samé známé věci, nic nového, ale přece se historie myšlenky slovem doplní. Chtěla jste se obětovati. Oběť! To jest taková neurčitá věc. Daruje-li někdo u protinožců žebrákově haléř, dělá mi tím vlastně újmu. Celý svět jest můj, i všecky haléře, všecka špína, nemoci, rozkoše, naděje i zlosti. Mohl bych protestovati proti obětování chleba a vína. Odnímá se mi tím vlastnictví. A to ví ve svém podvědomí každý člověk a také své oběti lituje mnohem více a mnohem upřímněji, i když od ní čeká zisk, než sebe větší ztráty, které nedopustil dobrovolně. I vy jste moje vlastnictví a vás bych obětoval jen se zuřivým vztekem. A třebaš i jen vaše vlasy! Myslíte, že i vás nepojme zuřivost, až si vzpomenete, že jste obětovala svobodu, krásu, tělo, duši, čas, život, mne a příležitosti ke všem hmotným a i k některým nehmotným hříchům? Jest to zuřivost tím větší, čím více se ukrývá a čím více se za ni člo-

věk stydí. A zase bez této zuřivosti žádná oběť by neměla ceny. Chtěl bych vás zničit, zhenobiti, zabít na věky, když vidím, že vás mám pustit. Cítíte přece snad také vztek ze své oběti. Nezavírejte oči!"

"Máme snad měnit své sliby za lásku dvou smrtelných bytostí?"

"To ne! Příliš si vážíme jeden druhého. To by bylo tak pustě banální! Takový útěk před mocí! Nelze se uchýlit s cesty a naše cesty nejsou tak křivé jako cesty blesku. Pozdě by bylo něco odčiňovati. Když jste slíbila, splňte slib! Proklínejme raději jeden za druhého slávu své oběti. To bude forma naší lásky a našeho života. A proklínání bude lze později nahradit třeba něčím dokonalejším, až jak uvidíme. Dočkáme se!"

"Ale což když to všechno nestojí za to? Já, vy, život i celý svět? Vždyť se obětuje málo za mnoho a to málo jest snad méně než nic, neboť jest to zamořeno?"

Sama již nevěřila svým slovům a proto ji nepřekvapilo, že cizinec odpověděl bez jízlivosti.

"Zase jen logika rozumu a ne logika lásky! Ovšem, kdyby Bůh obětoval to, co vy, nebylo to obětí, bylo by to méně než nic; ale dává-li to člověk, jest to šíleně mnoho. Ale šílet z rozumu jest odporné."

"To vím," řekla smutně.

"Já také. Řekne se: čekat celý život, trýznit se, čekat, čekat a doufat. Z rozumu se modlit o lásku! Snad jest to bezpečné a jediné účelné, ale co jiného má v člověku cenu než láska? Řekne se: cvičiti tyto schopnosti k lásce jako psa v cirkusu. Ale toť zase spekulace rozumu! A láska tu jest, nevyhladitelná a neodbytná. Co s ní, když se jí nechce za rozumem. Čekati, zda vyrostete ještě více do krásy, až oběť bude úplně hotova? Do té doby rozum napáše tak jako tak mnoho mrzkostí, za které bude třeba trpět. Jest tu čas, dárce závratí. Jest tu láska. Spojme ty věci. Užijeme závratí!"

"To jest rouhání!"

"Rouhání takové jest jediným zaměstnáním, které můžeme konati poctivě, s úplnou láskou. Nechce se vám?"

"Chce! Strašně se mi chce! Prudce nenávidět všechno, čemu věřím a čeho nemohu milovat!"

Byla již tma a červánky zčernaly v draky nad horami. Ale hvězdy se chvěly v tiché spanilosti nad smrky, jejichž hloubka vydechovala přetěžký dech hrobů s teplými dosud těly zabitých.

"Co jsem se vás nahledal! Jaká jest mi to hanba, že jsem vás našel!"

Jak jsem si přál, abych vás nenašel! Jak jsem si přál, abyste mne zabila, rychleji a poctivěji než muž, nebo abyste mne odbyla almužnou, pohrdlivě staženými rty a udiveným soucitem! Dnes ještě bych mohl odejít jako špinavý příživník z vašeho domu a někde daleko se oběsiti, abyste o tom ani nezaslechla! Nemusíte to říkat, poznám to sám, až bude čas!"

"Ne, neodcházejte! Půjdu až k branám pekla, a bude-li třeba, vejdu i dovnitř. A třeba i před vámi!"

"Jaký hnus bych měl já z vás a vy ze mne cítiti podle rozumu!"

"Nechme rozum spáti. Nebude-li spáti, dělejme si svoje!"

"Jaké bude vaše jméno tam?"

"Helena!"

"Helena Trojská, či ta, která našla svatý kříž?"

Usmála se jemně a úsměv na jejích rtech měl magickou směs krásy nebeské, lidské i prokleté.

"Snad obojí," řekla hlasem tak kouzelným, že všechny hvězdy země byly by se mohly v úžasu rozpomínati, kde a v kterém věku slyšely tak krásnou hudbu lidského slova.

"Heleno!" zvolal cizinec hlasem, jako by její hlas bylo bývalo možno odlíti do něčeho mnohem tvrdšího a skvělejšího než zlato čarodějů, "jak krásné jméno, kterému nebe i peklo dalo takovou vznešenost a takové výsady! Až ti je jeden krásný den vtlačí do duše, přijdeš je vlíbat i na mou tvář? Přijdeš mi povědět, že se jmenuješ Helena?"

"Ano! Budu tě chovati jako dračí mládě s ohnivýma očima a těšit se ze zlatých šupin, které ti budou hořeti na slunci jako jarní jitra. Bude pak naše svatba. Chceš? Svatba krásné princezny se skvělým drakem. Ovineš se kolem mne a přikryji tě svým sněhovým závojem. Země bude hořeti kolem nás. Chceš? - Ale nyní jest ještě soumrak rozumu. Jsem Berta. - A kdo jste vy?"

"To co jste vy. Nejste ničím, ani já nejsem ničím. Čekatelé ráje. Čím budete vy, tím budu já. Co jsem já, tím jste vy. Rouhači, otroci rozumu, věřící, spekulanti, křivopřísežníci a sluhové touhy. To jsme my. A jednou budeme milenci s krásnými jmény, a zahoříme láskou jako bludné hvězdy v pozemské atmosféře. Ale jest soumrak rozumu. Na ten čas nemáme tu spolu ničeho na práci. Rozejděme se!"

Zadívala se do dálky průseku, který mizel v jícnu smrčín a noci jako smutek nekonečné rozkoše. Stromy vydechovaly žhavý chlad své obřadné vůně a tráva s borůvkám, vřesem a kapradím snila o eterné nahosti a o večerní záři lidských srdcí. Tu cítila ve svém těle místo srdce a krve chlubný,

pravěký vodopád, vanoucí z nadprostorových hřebenů s tichým klidem úžasného pádu do propastí, které na zemi, želi nejsou dosti hluboké.

Nemáme otce, ani matky, kolébky naše jsou již spáleny, kdo ví něco o našem původu, o našem rodném kraji, kdo nás může i jen na zemi sto-tožniti? Tak si zasteskla cestou domů.

Pak přišla doba, plná duševní ostražitosti a námahy. Přišla do konventu a bylo třeba, aby se ubránila očím. Nebylo tam proroků, ani prorokyn, ani lékařů duší, ale detektivové tam byli. Zbytkové této asketické organizace přece jen si zachovali vybledlou a neúplnou tradici o tom, jak vykonávají špionáž přicházejících duší. Věděla, že jest kandidátkou poněkud mimořádnou pro svůj stav a pro nadbytek světských okázalostí, výchovu a též pro svou povahu. Z vyššího důvodu nebyl duchovní rádce tohoto konventu mužem plytkým, ani tupým a představenou byla žena bez lásky, která byla k jiným právě tak krutá jako k sobě. Věděla, že ji očekává tuhý zápas.

Vzbudila všechny zmije svého dívčího srdce, aby bděly na stráži u všech východů jejích smyslů. Věděla, že představená může se jí jen zeptati, jak se měla doma, a z odpovědi pochopí všecko: z hlasu, ze slov, z očí, z pohybů; že se nemusí vůbec ptáti a již jak vstoupí do dveří, pochopí všecko z nejjemnější odchylky při jejím vstupu. Dáti si vzezření nevědomosti, jako by jí viděla poprvé, také nebylo možno. Bylo nutno se přetvařovati s větší bdělostí a s podrobnější úvahou než před atentátem na korunovanou hlavu. Vždyť její atentát byl mnohem dobrodružnější a zločinnější.

Mluvila tenkrát s představenou tak krásným hlasem, pohled její byl tak spanilý, prostý, cudný i radostný, rdění její tak ukázněné a pohyby tak dokonale naplněny ušlechtilostí a zároveň askesí, že sama uznávala, že to nemá ze sebe, a představená nemohla naléztí žádné závady.

Věděla, že jest pozorována i ze zadu; až se obrátí a půjde z jizby, že nesmí ani hnutím prstu nohy prozraditi vysílení, únavu, vítězoslávu nebo posměch, ale že se nesmí tvářiti nepřekvapěna, až se obrátí a uzří upřené oči některé pozorovatelky; až vyjde ze dveří na chodbu a uzří tam jako z nenařzení opět oči, tvářící se všelijak, jen ne slídivě, a přece slídící po její lsti; až jí dají komůrku, ale v té nebude sama, nýbrž s některou družkou, ať takové či onaké povahy a intelligence, ať dobrovolně či nevědomě slídící, ale vždy slídící. Pak bude pozorována v kapli a v choru a jak mistrná bude musit býti její přetvářka, jak vytrvalá, vysilující, obmyslná a přemýšlivá, neboť tyto bytosti, které znají všechny tajemné klíče duchovní hudby, všechny směsi optických

škál, všechny teploty i mechaniku nesmírně tajuplného světa liturgie a theologických věd, jsou právě v kapli špehy nepřekonatelnými, neboť poznají každou, byť nejtajemnější disharmonii způsobem, jakým ani dokonalý umělec či učenec nepozná v produktech svých vlastních oborů chyb mnohem hrubších, leč po dlouhém čase, trkání a pátrání. Pak bylo třeba se báti svátostí a nejvíce sebe samé.

A všem těmto nástrahám odolala s virtuositou, které sama sobě nemohla vysvětliti jinak než pomocí mimopřirozenou.

A přece: Byla to přetvářka? - Používala praktik přetvářky, ale nejstrašlivějším při tom bylo to, že to vše přetvářkou nebylo.

Dosáhla hojné chvály i úcty od svých představených, i toho, že ji pak nechaly bez dozoru, ale cítila, že nedosáhla důvěry. Ovšem byla to nedůvěra velice pavučinná, která představeným byla i nepříjemna, neboť nemohli pro ni u sebe nalézt ani paradox nějakého logického nebo intuitivního důvodu. Tato nedůvěra zdála se jim tak nevážná, jako neexistující.

Ale to byla věc představených, jak se omluví, až budou souzeni za své umění rozlišování duchů.

Stalo se, že se dočkala, že její inteligence dosáhla podivuhodné, skoro nadpřirozené harmonie; že z této inteligence vlivem tajemných čarů začaly pučeti květy až nadzemské krásy a vůně, která vycházela z bleskotné rosy těchto květů, začala býti, nebo se aspoň podobati, přecisté a přísně horoucí odměně věrného čekání, totiž láscě. Nepodivila se tomu. Tato láska byla v harmonii s jejím rozumem a obě tyto mohutnosti rostly tak, jako by měly obejmouti slunce svými duchovními, nezničitelnými haluzemi.

Od té doby nemohla si vzpomenouti už ani na jedinou svatokrádež, ani na jediný podvod, byť sebe menší. Rozhlížela se kolem sebe jako poutník za jitra s vrcholů hor, byla klidná, šťastná, silná a tak upřímná, že z pokory se dopouštěla i chyb a naivností svých družek; totiž jen formou; ve skutečnosti se jejich chyb nedopouštěla, či lépe řečeno: sama se tím chyb nedopouštěla.

Jednoho tichého dne po složení věčných slibů a ustřižení vlasů dostala jméno císařovny, jež byla za svou vznešenou věrnost poctěna tím, že jí byl zjeven úkryt svatého kříže.

Druhý den na to jí bylo oznámeno, že její sestra Hedvika bude mítí svatbu. Neptala se, s kým.

Ač o nic takového nežádala, bylo jí jako zvláštní výsada povoleno, ba spíše byla vybídnuta, aby se s obligátní průvodkyní odebrala do bytu ses-

třina. Ač již dlouho na nástrahy nemyslila, zdálo se jí nyní, že jest to zase jen zkouška. Ale šla. Svět se jí zdál cizí, sama sobě se nelíbila mimo konvent, i své průvodkyně si nevážila za to, že vyšla z těch zdí na oči světa.

Heďvika měla svatbu a brala si cizince. Nebylo to nijakým překvapením a spíše ji to těšilo. Vždyť Heďvika byla milá, touha její dozrála a hodila se k svému ženichu jako líbezný kontrast jemné a hrdé atmosféry k nějakému kvetoucímu nebo pučícímu stromu. Radost v domě voněla jako jarní vánek.

Pak se setkala s cizincem, učinili si samotu, dotkli se sebe očima, něco se v nich hnulo jako v mohutných stromech, když se za úplného bezvětrí a ticha pohnou až v kořenech nějakou čarodějnou vzpomínkou, a řekla mu:

"Jsem Helena! Dočkali jsme se!"

Objali se a políbili se bez křečí těla a varu krve, ale duše jejich zíraly do nesmírné propasti, jakých není na zemi, a zkoušely nesmírného štěstí rozhodující chvíle před nejsvrchovanějším zločinem.

Přestal býti cizincem a nebylo jména v lidské řeči, které by správně ukázalo jejich vztah. Byli sami dva ve svém světě; nebyli milenci, neboť milenci jsou jen ve světě zalidněném a zápasícím; nebyli bratrem a sestrou, neboť neměli rodičů; nebyli přáteli; byli jen dva sami. Všechny ostatní bytosti odešly z jejich světa do duhových vegetací umělého ráje, mezi včely, brouky, trávy, květiny, ptáky a vodní živočichy. Sami se oblékali v okultní roucho zářících přízraků, v omamující háv astrálních květů, v průzračné a oslnivé tělo s křídly rajských ptáků, se světelným pancířem nahosti a s harmoniemi rozkoší, jichž nejsou schopna těla obyvatel země. Dívali se na sebe a viděli, že všecko jest dobré. Nebylo třeba dotyku, slova vyznání, pohledu; dílo bylo hotovo, uzrálo v pravěké nádheře.

Během tisíciletí země bylo mnoho žen, které byly spatřeny na zemi, v nahosti i^v moci, v bídě i v kráse, na všech možných místech, se všemi možnými paprsky v očích i na těle, ve všech řádech mezi císařovnou světa a žebravou zlodějkou, v lesku, vůni a obřadnosti všech věků, národů, osudů a duchovních výšin i nížin. Některé se podobaly smělým, úžasným ornamentům, kovům, přeludům, šperkům a zbraním; jiné se podobaly květinám s bludnou duší, jiné zvířatům křídlatým, plazivým, mrštným i vodním, jiné byly spářeny z květů a zvířecích linií; některé byly krystaly vůně, mrazu, dýmem duh, hořícím sněhem, jiné se podobaly zvířatům s lidskou bolestí a jiné byly logickými díly věčných svůdců; rasy čisté, žen-

ské pýchy, něhy i zločinnosti se křížily s kletbou i ironií všech kouzelných, uchvacujících metamorfos a nebylo možno lidskému smyslu učiniti si přehled a počet všech těchto druhů jednoho a téhož kouzla.

Chodili po zemi i jinoši a mužové všech řádů mezi hebkými kleštěnci až ke kamenným obrům, mezi vraždícími a vražděnými lovci, svědcové, zápasníci, čarodějové, akrobati, rekové slabosti i šelmy z pravěkých doupat; v rozkoši hanby i v slávě své lhostejnosti: moře burácela jejich supěním, krystaly drahokamů dozrávaly bleskem jejich očí, ale ani jejich nejhrubší síla nemohla přetrhati nehmátná vlákna dědičné spanilosti, která podrážkala klid i vztek jejich těl.

Ale oni byli sami dva. Byli to dva sobě známí.

Pod jejich údy se podložila harmonická křídla, řasy očí se rozložily jako létací vějíře čárných hmyzů z cizích slunečních soustav, hmota jejich těl měla svěžest obyvatelů podmořských paláců a myšlenky zrály jako dráčata z rozžhaveného písku.

Ale když po chvíli tajemné němoty magnetická sympatie postavila jejich zornice proti sobě jako dva poly, ucítili v sobě něco přelidského, co letělo jako horký vítr nad sněhovými divy, až jim to stříklo odněkud na hladinu očí. Byla to slza nejblaženější radosti, že jsou lidmi, že mají privilegium strachu a smrti, že jednou přece se dočkají nesmírného dobrodiní hrobu. A tato slza byla pro ten čas jejich rozloučením.

Následoval návrat do konventu a nebylo jí smutno. Viděla pokušení, které vlastně pokušením nebylo. Nic se nezměnilo. Polibek, který si dali, neměl vůbec povahy nevěry ani slabosti. Oddala se svým povinnostem, jako by se vůbec nic nestalo. Vždyť se ani nic nestalo; jen se jí první dny zdálo, jako by se loupala kůže jejího těla, jako by se s ní loupaly špičaté blány mřížích křídel, tykadla, létadla, lupeny a úpony hnilobných rostlin a nějaký čpavý pot. Ale nepříjemnost těchto pocitů nebyla tak dotěrná, aby ji od duchovní vytrvalosti sváděla k melancholii.

V té době vykonávala velkou duchovní práci a bylo jí obzvláště žehnáno. A právě v téže době byla její sestra Hedvika plna úžasu nad svým neutušeným štěstím. Bývala dříve dovádívá, divoce koketní, svévolná a někdy nenařádně zasmušilá; manželství jí ničeho z toho nevzalo, v ničem ji neomezilo, jen přidalo. Okusila s překvapením nádheru svátostnosti manželství, něco, čeho by nikdy nebyla bývala od spojení s mužem očekávala. Její povaha se rozšířila a prohloubila do prostorů štěstí dosud neznámého a nepřehledného. Bylo to dílo, jehož nástrojem byl muž.

Ale plynul čas, vládla zima nad pozemským krajem a duše Helenina rostla. Znala již posvátné disciplíny zpytování svědomí a s jistotou již mo-

hla rozeznati, zda působící milost jest pravá či nepravá. Vyznala se již v hodnocení duševního míru, jehož pravost se poznává podle trpělivosti v čekání, dle úcty k bližnímu a vědomí vlastní nemohoucnosti, dle pevné důvěry, radosti z požehnání, které jest udělováno jiným, a pevnosti odhodlání. Vyznala se i ve fyziologických podrobnostech a byla prosta chlouby. Stále ctíla své starší, poněvadž věděla, že znají více, a toužila se jim přiblížiti v znalostech, ne však v časné hodnotě a vážnosti. Věděla, že není učedník nad mistra a dosti měla na tom. Když pak nastal čas, kdy cítila, že láska nestačí jejímu rozumu, nesla to trpělivě a s přečistou upřímností.

Probouzející se síla jarního slunce obdařovala kořeny její inteligence svým překotným žářem. Poměr mezi její láskou a inteligencí, který byl dosud sice malým indexem, ale přece jen tklivý a něžný, stával se nyní opět zrůdným, poněvadž inteligence vyrostla strmými výhonky bez poupat. Slunce asi není dobrodincem duchovní lásky; ta potřebuje asi jiných zdrojů tepla. A opět ohlížela se po svém rozumu, aby jí pomohl vyhledati lásku. Obrátila se s ním k dárce sedmera a přednesla morálně bezvadnou modlitbu, aby jí dar rozumu vyměnil za kterýkoliv dar jiný, nebo aby jí přidal. Pak obětovala i tuto žádost a podrobila se trojnásobné řeholi, až jí žízň a bolestí morek v kostech sténal. Přece však byla vyzvána, aby kontemplaci zaměnila za prostou tělesnou práci, čemuž se podvolila s nejrychlejší upřímností. Bylo jí poručeno, aby se snažila zotaviti své tělo a byla jí otevřena zahrada. Lidsky ji to poněkud rozptylovalo, ale jednoho dne, kdy vzduch byl rozehrát vigilií nějaké slavnosti, když vyšla z chodby do zahrady, uviděla, že již úplně oslepla rozumem. Neviděla ničeho. Byla to plochá slepota duševní, ale byla slepá i tělesně; ztratila smysl pro fysickou dálku, svět se jí jevil jako kresba, jejíž plameny a barvy pozbyly účinku pro nedostatek třetího rozměru. Zdála se býti stísněna, zvláště když i zvuk ptačího zpěvu pozbyl v jejím sluchu dálkového účinku. Šla zahradní alejí s trapným pocitem, že nejde do dále, ale že se její tělo smýká po suché průmětně, až tu náhle se něco stalo.

Přišla k brance a tato branka byla otevřena. To nebylo žádným lákadlem, poněvadž jevil-li se svět v ploše, nemohlo tam za brankou býti žádné vábivé vzdálenosti. Ale u zídky pod keřem kvetly fialky a podle tajného plánu vydechly jí plnou hrst vůně do tváří. A tím se probudil jeden její smysl, který nebyl ve svém vnímání omezen slepotou pro dálku.

Dojem z této vůně ji vzbudil z jejího zvláštního ztrnutí a náhle poznala prostor vůně s takovou úděsností, jako slepec od narození, který nabyl zraku. A poněvadž toto omámení novým prostorem bylo jí neodolatelné, vstoupila do branky, hledajíc prostor. Tu, snažíc se pomáhati slepým

očím smyslem čichu a chuti, stála v němém vytržení, s očima rozšířenými slepotou prostoru, rozpomínajíc se s prudce umdlévající námahou.

Ale ještě než se mohlo ukázat, zda se rozpomene či nikoliv, zableskla se jí vonná tma před očima a dvě paže ji sevřely. Pak uslyšela bouchnutí dvířek a smysly se jí vracely.

Šli do dvorce.

A byla to ona sama, která otevřela dvířka do dvora, vtáhla muže za ruku, zase zavřela a vedla ho po schodech nahoru.

Do velkého pokoje s mohutným krbem, velikými okny a zrcadly. Pustila ruku a stoupla proti němu s veličenstvím usurpátorky, s pohledem pevným jako jícny bořících děl a její řeholní roucho harmonovalo s její postavou tak obmyslně jako nejvzpupnější korunovační háv.

A když si vykřikli svá jména do tváří, praskaly křišťálové lampy s nastřádanými oleji a vůně nadějí se řinula s šíleným plýtváním ze všech zamčených komor.

"Vyplnění!"

"Dovršení!" zvolala, rozepínajíc se a odhalujíc hlavu, jejíž zkrácené a nepravidelně povyroslé vlasy zaskvěly se na svobodě.

Vešli do ložnice. Okolo hlavy ovinula si šátek a ustrojila se, jak se pro její nynější stav slušelo a patřilo. Šátek, kryjící její vlasy, nebezpečně zvyšoval útočnou spanilost její nové podoby. Nebyla si nijak podobna, ani dívce Bertě, ani sestře Heleně. Ač na jejích pohybech a na stínu, který nechávala na zdi a na zemi, lpěla připomínka na obě.

"Heleno Trojská!" zvolal...

Zahlédla se v zrcadle a broušená plocha se zaleskla a zazvonila, jako by do ní udeřil živý pták ze skutečného zlata. Ale nezdržela se pohledem na oslnivou vzpouru své krásy. Šli ke stolu a vešli jako přízraky božství dvou hvězd.

Heřvika ji přivítala a žasla jako nad mrtvolou, vzkříšenou z hrobu. Ale stalo se asi něco i v hmotném světě, neboť Heřvika oněměla a jen s ustrnutím pozorovala krásu, která asi měla moc, aby byla zřejma i jiným lidem. Stal se div.

Když však sama chodila s mužem, zavěšena důvěrně v jeho rámě, když usedali na lávce a tiskla jeho hlavu na svá prsa a mluvili spolu logickými slovy neuvěřitelné věci, bylo zděšení sestřino tak divé, že se jí jen rozšiřovaly oči.

A když jí poroučela jako mladší sestře, jako nižšímu, podřízenému

tvoru, když ti dva si sami měnili ložnici a byt a jí přikázali odlehlý pokojík, tu se její hrůza projevila jen neviděným rozšířením očí.

"Jak velké oči má ta dívka!" řekla muži; "jsou tak velké, že jimi nemůže ničeho vidět!"

A Hedvika již neviděla. Neboť nastal čas jejího života, kdy všechny její smysly byly okleštěny až k holému pni. Nastalo to rychleji než poznání, takže se nemohla bránit. I byla jako služkou a lhostejným svědkem.

Poněvadž tedy všecko bylo úplně přichystáno a ničeho nescházelo, shodli se, když už dávno pracovali na díle dnešního dne ve svých duších, když jejich čin v morálním vztahu byl již hotov, že se nebudou báti pohledět na jeho tělo. Nedohodli se slovy, nebylo jich třeba.

Žár těch hodin byl nesmrtelný a nevyhladitelný. Netvořil dějin světa, ale vlomil se katastrofálně do dějin Božích. Nabyli v tom jistoty a pak již nikdy o tom nemohli pochybovat.

Lidsky bylo zajímavé, že bývala sice vždy úhledná a její smysly silně vyvinuty a že byl právě čas jejího rozkvětu, ale že jí nad to bylo přidáno něco z nezemských zásob smyslné a i duševní krásy právě pro ten čas a pro toto počínání. A že láska vyrostla tak neúměrně, že všechna vyvinutá inteligence před ní mizela, čímž její milostnost nabyla harmonisace úchvatně prosté.

Byla vyslyšena její modlitba o lásku. Když tedy byla vyslyšena, nebylo pro ni překážek, času, rozumu. Nebylo jiného zločinu než ohlížet se. Činili vzpurnosti, ale ne z okázalosti, ani pro sebe, jen když bylo třeba pro lásku. Vznikalo nebezpečí od lidí, ale lámali je s bravurou, se kterou by snad v jiných zemích a dobách ničili těla a duše svých nepřátel.

Jistě se dopustili v těch dnech skutků, které by byly bývaly v jiném stavu zločinnými hříchy, ale v jejich stavu byly to věci zcela bezvýznamné; snad byly i zásluhou.

Užívali svobody, bohatství, prostoru, země i vzduchu. Snili, jen když byli unaveni a snění se nevyrovnalo jejich bdění. Bdění bylo zářící blesku, snění bylo zářící krbu.

A jednoho dne všechna tato sláva onemocněla. Příčina byla zcela neznáma a nepochopitelná. Nemohli si vzpomenouti ani na nějaký podnět, byť sebe nicotnější. Zdánlivým podnětem jejího probuzení u branky klášterní zahrady byla vůně fialek, ale zde si nemohli vzpomenouti vůbec na nic, ani na klopýtnutí, zrnko písku, zakokrhání kohouta, chladný vzduch,

dušno či něco podobného. Nebylo vůbec přechodu a také nebylo katastrofy. Zkrátka byla tu náhle zcela nelogická a trapná změna stavu.

Bylo by tenkrát bývalo nejlépe, kdyby se byli ihned rozešli beze slova a bez znamení. Ale tu již začala vyšší moc zasahovati zřetelněji.

Musili se dočkati opětného probuzení rozumu, ale nikoliv zániku lásky, nýbrž strašlivého boje mezi těmito dvěma mocemi.

Bylo mezi nimi až dosud vždy zachováno rozlišení muže a ženy a nikdy žádný z nich nezaměnil slávy a rouhání ženy za slávu a rouhání muže aneb naopak, ač byly týmž duchem. Až dosud jich neděsila ani netížila jejich dokonalá blízkost, poněvadž tato blízkost jako by obsahovala nekonečný prostor. Svůj ceremoniel vždy prostě a ušlechtilě zachovávali, takže z těchto věcí nemohla nastati disharmonie.

Aniž si čeho řekli, začali se brániti růstu intelligence. Marně. Láska rostoucí proti ní nebojuje, neboť rostoucí lásce se intelligence vzdává sama. Bojovati proti rozumu pro lásku, to však jest již záludná a zoufalá logika rozumu samého, který se děsí svého vzrůstu v době své zbytečnosti, jako by si mohla zoufati země, když zplodí tolik ovoce, že nutně ho většina shnije.

Přirozeným vývojem věcí vznikala nenávist z nedostatečnosti; zprvu nenávist k soupeři, žárlivost, velice paradoxní, poněvadž ho nenáviděli oba. Ale poněvadž láska se neživí nenávistí a spíše udeří než nenávidí, poznávali klesání. Více udeřiti nemohli než jak udeřili prvního dne. Akt nepřátelství byl vykonán úplně a neměli, čeho přidati. Kdyby byli chtěli pokračovati ještě v nějakém nepřátelském postupu, byli by se nedůstojně opakovali bez zisku, neboť nepřítel vyklidil celou sféru jejich zájmů.

Tak po stupních přišli k poznání, že všechno vnější i vnitřní božství jejich krásy, rouhání a existence bylo jim obmyslně přidáno k jejich vůli od někoho třetího, kdo se účastnil frivolně a cynicky jejich hry, dobře zakryt neviditelnem. Skvělost zevnějšku dosud jim zůstala, ale začali cítit její odlišnost od svého skutečného vlastnictví. Sesouvali se pod cizí, vnucenou krásou.

Toto poznání bylo tak odporné, že hledali, jak by se sobě skryli. Ale vůle je nutila ku provedení důkazu bezzávratnosti.

Nedbajíce a nevidouce lidí, kteří je pozorovali a jimž se jejich nynější krása z trestu zdála ještě oslnivější než dřívější krása, kterou byli poznamenáni ke vzpouře ve stadiu její slávy, rozhodli se ke zkoušce okamžité, beze všech příprav, cvičení a trainingu.

Kdysi četli zprávy o předpovědích mučednictví posledních dob. Tenkrát zlákáni tajemnou a těžkou suggestí tohoto úžasného finale dosud nehotové symfonie, přemýšleli o tom do důsledku. Přemýšleli o tom v obrazech i cynických větách. Tenkrát ještě o sobě nevěděli. Oddávali se i snění o perversní grotesknosti těch lidí, kteří budou toužiti po této krvavé slávě, ale zároveň se budou báti; snad se budou na to i fysicky připravovati, snad budou i školy a podnikatelství, která budou svou existenci oznamovati plakáty a inseráty. Jejich děsivá snivost zabíhala slídit i po stopách duševních hnutí a komicky jímavých morálních pochodů. Chtělo se jim viděti velikou čeleď pitvorných příživníků i okolo světců, k vůli nimž jediné bude svítiti slunce v poslední dny. Nechtěli tedy býti podobní groteskním zrůdám ze svých přelidněných vidění.

Avšak rozhodli se pro jed. Snad z důvodů estetických, ale snad - žel! - z úpadku. Ocel působí rychleji a okázaleji. Snad se zalekli - a použili věci zdlouhavější, aby mohli déle viděti? Nebylo to určito, ale pak se báli až stydně o tom přemýšlet. Což dvě, tři vteřiny, jichž jest třeba k působení ocele, nebyly bohatě dostatečny k poslednímu vidění?

Ale přece jen bylo to tak správně.

Bylo veselo přebírat se v křišťálech v přihrádce toaletního stolku. Měla je, ač jich nepoužívala. Měla je jen proto, aby měla radost, že je má. Atropin, který rozšiřuje oči a dává jim hloubku, nesmírnost a krásný lesk, je-li ho znale užito. Neznala sice jeho percentuelní koncentrace, ale věděla určitě, že byl zachovaný a že pro poslední účel ho bylo množství několikrát dostačující.

Jisto jest, že z moci víry až do té chvíle ze všeho na světě nejvíce se jí hnusili sebevrazi, a to až k provokativnímu smíchu. Nyní se jí ovšem hnusila sebevražda mnohem více. Viděla až s nadpřirozenou jasností strašlivou zrůdnost svého počínání a sebrala k němu všechnu svou pýchu.

Co dělal známý, bylo lhostejno. Bezpochyby totéž.

Věděli ovšem o přísném majestátu toho okamžiku, kdy zdvihnou jed ke rtům, než začnou polykati, a o příšerné grotesknosti toho stavu, který nastane později. Proto zachovali ceremoniel i při posledním svobodném úsměvu, při posledním pohledu a usednutí s nejrozkošnějším a nejupřímnějším půvabem.

Pak začal působiti jed a odešli od sebe jako zvířata, hledající doupě pro aféru svého umírání, která nikoho nezajímá, ani jich samotných. Působení bylo velice nepříjemné, ale jen tělesně nepříjemné, až se tu dostavil kosmetický účín atropinu.

Různé slepoty, hluchoty a závratí jí nepřekvapovaly, poněvadž zažila již několikráte takových věcí se značnou dávkou astrálnosti. Ale dnes se plocha, na kterou se promítáhmotné i duševní zření, rozšiřovala s takovým spěchem a vztekou brutálností, že se jí zdálo, že její zorničky jsou jistě širší než veškerá nekonečnost prostoru.

Ale v tomto prostoru ničeho nebylo a toto nic bylo tak dokonale šeredné, že by si byla nejraději vypíchala oči, kdyby to bylo co platno. Mohla očekávat, že i ostatní čidla jí udělají podobnou ukázkou své schopnosti vnímati nekonečnost šeredně prázdnou. A má-li inteligence nějaké náhražky očí a lze-li se na svou vlastní inteligenci dívat nějakým smyslem jako na konkrétní předmět, tu bylo to v ní všecko hnusně pusté. Též inventář lásky, duchovní i mozkový, zjevil svou dávivou nesmírnost.

Tu jako hmyz na stěně mihla se jí prázdnotou vzpomínka na druhého, ale hned zalezla do skuliny tmy. Již ho nebylo.

Pak jako jiný odporný hmyz mihla se jí tam vzpomínka na sebe, ale rovněž tak zmizela. Již jí nebylo.

Byla mrtva, duše její odešla dveřmi, kterými není návratu; bilo jí dosud srdce, jako bije mrtvému ještě několik vteřin po posledním výdechu, a viděla jako snad ještě vidí mrtví. Nicotu příliš rozlehlou.

Pak něco hlučelo prázdnotou. Pak jí něco zalomcovalo - a již nebyla mrtva. Co se to stalo?

Nějakou neviditelnou skulinou něco prudkého zasvištělo jako na důkaz, že právě tam, kde nic není, jest něco. Jako by někdo kopl její mrtvé tělo a ze své každodenní moci ji vzkřísil ještě na chvíli k životu.

Vstala opravdu z mrtvých. Cítila to a věděla. Ze všeho nejdříve však ožil její duch, který svým krátkým pobytem za hrobem dosud se nezbavil svého přápětí. Vzepřel se silou, přesahující smrt.

Viděla, že nebude souzena v těle vzkříšeném a obnoveném, ale v těle hnilobném, se všemi červy, přisátými až ke kostem, zbavena očí, jazyka, srdce i mozku, které z ní vykapou.

Šla, hledajíc nenávist, a tak otevřela dveře. A ještě držela kliku dveří, když přes práh vstupoval ten druhý.

Neviděli se, jen se cítili mrtvolinou nenávistí. Bylo třeba rychle se vrátiti tam, odkud byli vymetení průvanem, do hrobu. Tento průvan svědčil o bezprostředním zájmu skutečné bytosti. Nastával útok milosti; bylo třeba ji zničiti.

"Bezzávratnost svrchovaná!" blesklo jim hlavou.

Šli spolu k šatníku a našli řeholní její šaty. Byly tak groteskně veliké, že by se mohla jimi zabalit celá zeměkoule. Viděli ostře každé vlákno každé nitě. Strojila se do nich a pomáhal jí.

Když byla vystrojena, padli na sebe a duše jejich se kousaly jako dvě saně. Bylo hroznó pomyslet na šílenou komiku té možnosti, že by jed, agonie a snad i nějaký nezemský agent mohl způsobit jejich impotenci.

Ale těla jejich nabyly sil, duch i duše nabyly orientace a nyní bylo třeba jen ukázat vůli nepřátelství proti útočící moci. Štítily se jeden druhého a každý se snažil o věčné ubití druhého.

Všechno se zdařilo.

Jen když nastal vrchol napětí, opět jí zaduněla hluchota celým tělem, znovu ucítila svůj návrat za hrob, ale něco v ní vstalo k životu.

Odešli již od sebe. Opět pálilo slunce víkem její rakve. Neví se, kde bloudila. V prokletém lese. Padla na zem a zaryla tvář do trávy. Našli ji v průseku polomrtvou. První, koho poznala, byla Hedvika. Poznala ji jen dle hlasu. Hedvika mluvila:

"Jaké to máš veliké oči! Vždyť jimi nemůžeš ničeho vidět!"

Byl to Hedvičin triumf. Ale byla soucitná.

Její tělo se úplně zotavilo. Jed působil již jen na duši a způsobil ovšem bolestí za několikeroú tělesnou smrt. Tato bolest byla ostřena bezvědomím, jednou duše, jindy ducha.

Když nabyla chvíle, kdy paměť se držela, dostavila se k soudu. Byla to věc zcela mimořádná a vlekla se až k nejvyšším instancím řádu.

Očekávala své dítě, plod posledního svého okamžiku rozkoše a své první rozkoše posmrtné.

Její censura byla zatím omezena jen na exklaustraci a odnětí šatů. Exkomunikace byla zadržena jejím doznáním. Byla jí vrácena všecka práva laická s výhradou, že ve stanovený čas se podrobí rozhodnutí nejvyšší instance. Povinnosti jí ovšem zůstaly všechny.

Pak následovalo mnoho let trýzně. Odešla do velkého města činit dosti učinění a čekat. Čekáním chřadly její kosti.

Někdy viděla. Neslyšela však nikdy.

Až nastal čas, kdy cítila blížící se smrt. Vydala se na cestu ke své dceři. Helena bylo její jméno.

Poněvadž byla chudá až ve dně bídy, byla její dcera přijata od vruč-

ské filiálky jejího konventu a vychovávána v lesní kolonii.

Nyní se k ní blížila za této ohavné tmy. Ale co byly všechny optické i mechanické hrůzy země, co její nepřátelství a potměšilá zloba - jí? Šla s těžkou, bolestnou, krvavou nadějí. Jako bytost, která zaslechla před dávným časem hrozný výsměch Absolutna, se kterým se svářila, a proti němuž se nemohla ani rouhati bez jeho pomoci.

Jako by uplynulo dvacet let za těch několik hodin cesty, než se ocitla v hájovně. Spali již, musili rozžít světlo. Věděla, že to jest zázrak, že stojí ještě zpříma na nohou, a čekala jako strhaný nosič na rozhodnutí.

Její dcera přišla. Světlo petroleje, spletené stíny chudobných předmětů, zápach chleba a mléka a tichá mdloba spánku upracovaných lidí dusily touhu po odpočinku trvalém.

Pozdravila svou dceru, která ji nepoznávala. Když ji poznala, dlouho se rozpomínala. Pak upřela na matku uděšené oči a matka zaúpěla.

Zornice očí dceřiných se pohledem na matku rozšířily tím úžasným způsobem, jakým byly rozšířeny oči matčiny ve chvíli jejího početí, když marně se rvala s dárcem života a smrti.

Ale netrvalo to dlouho, neboť oči dceřiny zase nabyly lidského hlasu a na jejích tvářích se objevil tklivý úsměv.

Smrt stávala se přívětivou.

Poněvadž se ozvala únava a důtklivé volání smrti, klekla k odpočinku. Dcera vedle ní. V jizbě bylo dusno a okenními tabulkami počal lomcovati orkán.

Obě se modlily, vědouce, co nastává. Zákonům učinila již žádost. Oleje dosud nezaschly na jejím těle, ač vykonala dlouhou noční cestu mýtinami a hvězdy. Byla to modlitba dvou na jednom místě.

Tak se modlily, ale nikoliv za sebe. Neboť matka se nemohla modliti než za dceru a dcera než za matku. Byl to tlukot na dveře. Tlukot dvou slabých rukou za strašné, víchrné noci, které místo kamene musily vzít srdce do svých rukou a bušiti jím na dveře. A i ta srdce byla slabá. Ale neustávaly, i když úder toho jednoho srdce byly stále slabší a slabší, až toto srdce vypadlo z rukou, které je drželo.

Lampa dohořívala. Zemřela a její oči byly klidně zavřeny, tak dobře, že nebylo třeba jich zatlačovati.

Dívka pokřižovala matku, vstala a rozhlédla se po jizbě, která, ač byla malá, přeplněná a dusná, zdála se nyní pustou. Bylo již ráno. Or-

kán zpíval. Odhrnula záclonky a otevřela okno.

Zůstala státí u okna. Vichr byl roztrhel strašidla mraků a jejich průrvami vznešeně zářil modrý jas velikého předjarního jitra.

22. VIII. 1920

Uveřejněno v III. ročníku časopisu CESTA, v číslech 17 až 21

MĚSTO

Fragment

Množství lidských příbytků a věcí, důmyslně nahromaděných a soustředěných, aby bylo možno pohodlně se všech stran je zasypati ohněm, kořem, ječem, hladem a morem, aby bylo možno vyházeti to do vzduchu, zatopiti, vymořiti a udáviti lidumilstvím. Dílo krásné, jak v jednotlivých kompromisech a ostudě, tak i v obrovských tazích bojů, věků, úpadků a vývoje. Obsahovalo všechno, od pravěku až k době vítězství lidské myšlenky. Báseň života. Mnoho bylo zničeno, ale mnoho zůstalo a ještě více bylo vytvořeno. Bohatství světa se tu hromadilo v bursovní zázraky. Vítězilo všude. Nedalo se vyhladiti, jen vyhladiti; bylo skvělé, dokonalé, harmonické a milostné. Milostnost bohatství stala se bohatýrským jasnem života. Byly tu třídy, kasty a vrstvy, vládnoucí, střední, chudé i bídné. Ale na všechny zářila spanilost zlata žhavou spravedlností duchovní. Chudí se radovali z chudoby; poněvadž v reflexech zlata, které se zevšad třpytilo, měla chudoba tak svůdný a omamný lesk, že byla okázalou chloubou. Bídní nereptali, poněvadž zakoušeli netušených rozkoší kontrastu. Bohatí pyšnili silou svého ducha a střední žili velebením spravedlnosti. Spravedlnost vykouzila tuto nádhernou symfonii světél a srdcí.

Byly tam mosty a chrámy, řeky, věže a banky, domy obchodu a práce, třídy, nábřeží a ústavy, moře lidí, přívaly dívek a dětí, věčný chvalozpěv a máj. Kdesi v bloku staveb stála nevtíravá budova, kde zasedala rada Města. A nad touto budovou zavlál náhle prapor v barvách Města, opatřený válečnými emblemami.

Nastala mobilisace, jako veliká slavnost loučení, kdy dívky přicházejí v nejsvůdnějších šatech, mluví nejkouzelnějším hlasem, pohyby jejich jsou jako pohyby a šepot hedvábí, závoje, květů a vůní, a oči jako meteory. Zraky mužů se chlubí nedočkavostí.

V zasedací síni se shromáždila rada.

Nebylo to již nudné, zaprášené sezení krejčovských výrobků a živnostnických těl z dob starých parlamentů. Hlasy senátorů nečpěly novým papírem a jídelním lístkem a všechno plebejství dávno odsud vymizelo. Shromáždění se nepodobalo sboru lidí, snesených jako nečisté volební lístky, které vítr a koště smetly na truchlivou hromadu, jako sluha v pitevním ústavě smetává drtiny, které se rozsypaly při vycpávání a sešívání obhlédnuté mrtvolky. Byl to výkvět božství města, sláva ducha, sláva zlata, sláva chudoby i sláva bídy, zrcadla hrdin a bohů, jemných, ironických, spravedlivých a hrdinských.

A když vstoupil president, nikoliv tygrí otrapa, ani licoměrný přítel lidstva zbankrotělých států, ale první a nejčestnější z Města, byl uvítán nikoliv blbým potleskem minulých dob, nýbrž radostným tichem a jasnými pohledy jako dobrý kouzelník. Úředník přečetl vypovězení války Městu, proklamaci Města a první zprávy, načež president bez úvodu a bez rozpravy navrhl, aby vítězný maršál poslední války byl jmenován Maršálem Města.

Bez potlesku, ale s bouří radosti v očích obrátilo se shromáždění k loži, kde seděl bělovlasý kmet visionářského vzhledu, jehož oči však prozrazovaly velice málo ironie, či spíše utopily svou ironičnost úplně v naprosté odevzdanosti v nějakou vyšší vůli. President se ho nyní jasným a čestným hlasem tázal, zda přijímá hodnost.

Maršál byl mužem minulosti a byl již kmetem, takže snadno při této otázce prodlely jeho vzpomínky u minulých dob. Vstával pomalu a hleděl někam vzhůru. Snad tam nad nejvyšší galerií vylezl kdesi stín paňáců, smích lupičů, blbé mlčení dlužníků a množství cizí hanby a cizí bídy, pak ironie dějin: rozklad a politická porážka, nestoudné kompromisy a nové bujení tygrů, chvástajících se jeho vítězstvím, a hanba, až náhlá blízkost strašlivého nebezpečí změnila tvářnost světa jako zázrakem. Byla to tenkrát panika. Vlády se nestřídaly dvakrát za týden, ale za den, a byly časy kdy se střídaly dvakrát za hodinu. Lidé umírali strachem a smíchy. Nebezpečí usnulo zatím u bran Města, jako lasice, která, majíc sežrati holoubě, řekne si, že se dříve na to vyspí, a spí v okénku holubníku. Pak ta přeměna lidí a Města! Třídění duchů a docílení filosofické harmonie!

Nemyslíl na budoucnost a otevřel ústa.

"Děkuji pánům za velikou čest a za důvěru, která se nelekla ani mého kmetství. Ale pochopíte, že já jako člověk z jiných dob a jiného věku, nemám již způsobilosti, abych se úplně vžil do vaší jednoty a do vašeho řádu, ač se vám obdivuji, jak se obdivovati umím. Řeknu to upřímně takto:

Nelekám se nepřátelské Organizace, ani jejího tajemství, počtu, úmyslů a praktik, ač jsou mi všechny ty věci známy s celou svou děsností a třebaš jich nepodceňuji. Ale hrozím se jiné věci a tou jest vaše jednota."

Tu se stalo po prvé po dlouhé době, že senátem zachvěl šum údivu a překvapení při slovech řečníka, jenž ještě nedomluvil. Byl to sice diskretní šum, sotva znatelný, ale přece jen vyrušení, které se až dosud považovalo za věc nemožnou.

Maršál mluvil.

"Pracoval jsem před lety, kdy jsem měl mnoho nepřátel před sebou a mno-

ho neřádu za sebou. Můj protivník, šéf nepřátelské moci, pohrdal mnou právě tak smrdutě, jako mnou pohrdali ministři našich republik. Nemohl jsem býti ironickým, poněvadž nebylo, kde si odpočinouti, a přece jsem zvítězil.

Ale u vás jest příliš mnoho místa k odpočinku a málo nebezpečí. Nemám, koho sjednocovati, poněvadž jste sjednoceni. Tenkrát bylo nutno se dívatí pozorně na cestu, aby se nešláplo do nečistoty. Nyní však žádá z věcí na které se šlape, nezdá se nečistá.

Kdyby se vám zastesklo po zapuzené hanbě a opuštěných neřestech, kdybych měl úkladné protivníky mezi vámi a kdyby vaše zkáza již uzrávala; nezdáhal bych se.

Vaše jednota jest mi však divem. Jste bohatí i chudí a není mezi vámi bohatých a chudých. Všichni jste jako oslňující portréty od velkých mistrů. I ten nejbídnější z vás jest vzácným dívkem. Jak vás rozdělití v hodnostní třídy poslušnosti a služebnosti, jste-li si rovni duchem i mocí? Velel jsem armádám, které sestávaly z dělníků, mužstva, důstojníků a generálů, ale vy všichni jste rytíři a kohokoliv potkám v obvodu města o žádném nemohu říci: ty budeš podřízen tomu neb onomu.

Mohl by válku vésti každý z vás jednotlivě?"

Na to nestal poradní šum a senátoři odpověděli:

"Jednotlivě nikoliv. Neboť jsme Městem a Město jest naší chloubou."

Tu pravil maršál:

"Dobře, tedy přijímám svrchovanou moc."

Byla mu provolána sláva a jeden ze senátorů vyběhl oznámit zástupu před radnicí radostnou zvěst, že starý maršál přijal velení.

Maršál poděkoval za poctu a mluvil:

"Ze své nynější moci činím opatření, jež se mi zdají nezbytna k úspěšnému vedení války. Zrušuji výhost všech starých a odložených neřestí Města a jejich výluku budu určovati sám. Rozděluji Město na třídy a stavy a oblast Města v irredentu, v oblast průmyslovou a střed. Špionáž, zahraniční agendu, náhlý soud, censuru a výjimečná opatření provádějte sami! Buďte lidmi, pololidmi i pětina, ale portrétů ve své armádě potřebovati nemohu. Můj hlavní stan bude zde!"

Senátoři stále více podléhali mrazivému dojmu blížící se hrůzy.

"Přijímáte?" tázal se maršál zvučně.

Chtěli říci všichni jedněmi ústy "přijímáme"; chtěli říci všichni jedněmi ústy "nepřijímáme"; tak silně je sepíjala jednota Města. Ale slova

se jim zadržela. Nikdo nemohl promluvit. Kdyby byl jediný mohl vystrčiti z hrdla "ano" nebo "ne", byli by všichni vykřikli totéž slovo, a kdyby ho nemohli vykřiknout, ani zasupět, byli by posunkem dávali na jevo souhlas.

Byl to výbuch němoty. Jednota stmelena silou hrozných katastrof, nebezpečí a nadějí, byla nyní otřesena úderem prudkého živlu.

Nedávali viny maršálovi s umdleným hlasem; toho neměl maršál ze sebe. Byl tu neznámý vliv ^{3/}koňický.

Nemohli mluvit, ale v jejich hlavách nesčetných drátů neustále vyskakovaly tlusté a těžké elektrické jiskry. Jen maršál na ně hleděl; unaven stáním usedl a jediný rys jeho tváře se nepohnul.

Aby vyrovnal stráž mezi svým klidem, podobným klidu věčnému, a touto agoníí mlčení, již se dusilo Město zasažené výbuchem nejtíššího mrazu, obrátil se maršál nikoliv k shromáždění, nýbrž k jednomu.

Rozvázal komusi jazyk a hloubkou své duše zavázal mu oči.

Ten odpověděl:

"To je hrozné!"

"Uraďte se!" řekl maršál, uchýlil se do kouta lože a zakryl se záclonou.

A zatím co tmavý brokát zakrýval Městu slavného maršála, tam uprostřed sálu vystupovala teplá, přespanilá neřest volána vzpomínkami, volána hlasem; vyšla jako sedm žíhaných tygrů z hlevičky zlatého špendlíčku, jako květ z ovocného stromu, pod protektorátem vítězného maršála.

Strašně se začala měniti ústa, oči a hlasy starších Města.

Portréty hořely; velké ohně olizovaly a vytahovaly skvělý nátěr a tuk a krev se srážely v kapky. Těla se stávala porosnými, prostupnými pro infekci a hnis.

A za nesmírného jásotu začala se heroická symfonie všech srdcí, duší a těl s mocemi neviditelnými. Nastal svár z různosti mínění a radostné, energické, statečné a ohromující hlasování.

Výsledek byl nádherný.

Úplná, bezvadná, absolutní rovnost hlasů.

Překvapení a pak ticho, krásné jako tisíc let minulosti.

"Rozhodnutí losem!"

Zlaté váhy, skvělé, etherne, bleskotné; obě misky stejně zatíženy;

jako jazýček v balanci stojí zjev nežesti, líbezný jako stonek jedovaté byliny s mrákotným, přespanilým květem.

Los padl. Smrt dechla. A zklamání jako po každém losování.

Zvolen.

Maršál odhrnul sponu, vstal a uklonil se beze slova. Jeho vlasy byly jako tisícileté stříbro. Jeho tváře byly bílé jako lesk nebeských těles, zakrývaných dalekou a vysokou tmou. Ale bylo by bývalo možno poznati ostře a jasně každý rys jeho tváře a snad i druh česané příze jeho obleku i z nejvzdálenějšího kouta amfiteatru. Odcházel tiše, kráčel s nejtíšším klidem.

Na jeho tváři se neukázalo ani nejmenší trnutí ironie.

Stojí-li proti sobě dvě znepřátelené armády, stejně silné, každá o pěti tisících mužích, a přejde-li od armády Města k armádě Organizace tisíc mužů, tu má armáda Města čtyři tisíce a armáda Organizace šest tisíc, což jest již poměr poněkud jiný. Ale tento poměr není pouze účetní, nýbrž fyziologický. Mezi čtyřmi tisíci Města snadno se najde opět jeden tisíc, který ví, že čtyři ku šesti jest něco jiného, než pět ku pěti a pak se snadno utvoří poměr tři k sedmi a to již jest velevýznamné. Maršál Města zajisté věděl, že svrchovaný šéf Organizace se zabývá podobnou početní úvahou.

Sám dal k tomu podnět. Mohl mítí pět, padesát, pět set tisíc, pět milionů bojovníků, kteří by se nejen nedali zlákati žádnou výhodnostní úvahou, ale byli by schopni šéfovi Organizace vůbec odejmouti čas k úvahám. Nebylo by bývalo vůbec třeba zákopníků, dalekonosného dělostřelectva, válečného průmyslu a mírové konference; vše by se bylo bývalo uklidilo hladce a elegantně, s minimálními ztrátami a v nejkratším čase. Bylo dosti rychlých vozů a útočného nářadí a přemnoho útočné krve. Rozhodnutí maršálovo, že nebude spěchat, vyvolalo revoluci. Byla to revoluce jiná, než jaké bývaly; spíše revoluce morální. Ale maršál čekal. Řekl, že hlavní stan šéfa Organizace jest příliš daleko, že ani nejúčelnější děla tam z obvodu Města nedostřelí a že by ho bolely nohy, kdyby měl tak daleko jíti. Kdyby šel Organizací naproti, že Organizace jest mistrem v ustupování a neleká se několika tisíc kilometrů; on pak že není takový blázen, aby - -

Ať si tedy Organizace přijde sama pod hradby Města, aspoň Město ušetří lokomotiv, benzínu, bot a cestovních útrat. Mezitím ať se Město oddává samo sobě a ať se třeba organizuje proti Organizaci.

Neutrálové a spodiny boháčů žádali o cestovní listiny. Byly vydává-

ny s úslužností. Dostavil se i zástupce císařského rodu.

Tuto věc si maršál vymínil pro sebe a šel s tím do rady. Četl jména osob, které se zajímaly o svůj odchod z města. Celkem ničeho neříkal, až náhle zahlédl na listině jméno bývalého maršálka císařského.

Toto jméno sám přeškrtl.

Za chvíli na trojhranném náměstí, kde byla do dlažby zasazena vysoká šibenice, objevili se dva tesaři. Vylezli nahoru a přidělali kladku a provaz.

Pak šlo mnoho lidí a černý kočár, jedoucí krokem; na kozlíku lokaji v okázalých úborech Císařství. Objevil se muž s hrubým pytlem. Lokaji seskočili s kozlíku, otevřeli dvířka kočáru a obřadně vyvedli velkokrále, který se nepouštěl své maršálské hole. Vzavše ho pod ramena, uctivě jej pozdvihli a strkali do pytle. Pak muž pytel zavázal, udělal uzel, uzel opatřil pečetí Města, pak uvázal uzel k jednomu konci provazu, visícímu ze šibenice; pak chytil druhý konec provazu a táhl pytel vzhůru. Kladka v závratné výši se točila a skřípala pod tíhou pytle, pytel stoupal, kymácel se, zdál se menší a menší, obličeje diváků blížily se stále více poloze vodorovné a když některý, unaven bolestí z napjetí svalstva a krkavic, sklonil hlavu, dělaly se mu mžítka před očima; šibenice se lehce kymácela. Pak, když pytel se ocitl až u samé kladky, kdež se nárazem rychle zakomíhal, upevnil volný konec provazu kolem stožáru šibenice. Pytel se chvilku komíhal a pro blízkost oblohy se jevil světlým, skoro bílým, jako racek, jenž zápasí s osídlem. Lidé ještě chvíli hleděli vzhůru. Nad prejzy se zapálily červánky a střechy dýmaly večerem. Lidé se rozcházeli.

Ale přišlo jitro, zlaté, ofensivní, inkvisiční. Snad to byl spiklenec proti maršálovi Města, snad pták z oblaků, snad nějaký smíšek. Trojhranné náměstí bylo pusto, stráž se choulila chladem. Jinoch se drápal po stožáru vzhůru. Lezl po straně stožáru, odvrácené od očí stráže. Ale když byl u vrcholu a měl ze stožáru přelézti na rameno vodorovné, byl zpozorován stráží. Vojín strhl pušku a otevřel pojistku. Ale jinoch přelezl na trám vodorovný, jenž ho chránil před střelbou. Dolezl ke kladce, sáhl do kalhot, vytáhl kudlu a začal se rýpati v provaz. To bylo vojínovi trochu příliš, i zuřil zprvu. Ale pak se vojínovi vrátila rozvaha, i odvázal provaz, chtěje pytel spustiti dolů. Jinoch zase chytil provaz u kladky a pytel držel. Tu vojín odložil pušku, připravil si pistoli a lezl vzhůru, chráně provaz. Ovšem že jinoch se přizpůsobil změně situace; chytil se pytle, sevřel rukama i nohama velkokrálovský obsah a měnil frontu i bariery dle potřeby. Vojín byl již dosti vysoko a marně čekal na okamžik, kdy

buďte moci dotěrného člověka sestřelit. Neboť nesměl trefiti velkokrále a viděl, že provaz byl již trochu naříznut, a poněvadž na tomto naříznutém konci viseli nyní dva lidé, jeden v pytli a druhý nad pytlím, byla to přechoulostivá věc. Pak ten drzý člověk ještě pytlím a provazem trhal, aby se to přetrhlo a spadlo dolů. Vojín tedy zapískal na soudruha. Ten přiběhl a vylezl nahoru. Jinoch sebou mocně trhl, až vojínovi provaz v dlaních popojel. I měl první vojín slézt dolů, drže provaz a druhý vojín měl vylézt až ke kladce, ale bylo to všecko takové zpeklité. Coś se stalo, nějaké klopýtnutí ducha, jinoch sebou hodil nad pytel a provaz jel se vzrůstající rychlostí, až se dole ozvalo pružné bouchnutí a vojín spatřili bílého racka, pelášícího do křivolaké, starožitné uličky.

Vojíní slezli a netroufajíc si dotknouti se pečeti Města, telefonovali ze strážnice. Za chvíli přišli lidé, komise a černý kočár, jedoucí krokem; na kozlíku lokaři v okázalých úborech císařství. Lokari seskočili s kozlíku, otevřeli dvířka kočáru. Objevil se muž, sejmul s pytle pečeť Města a rozvázal pytel. Lokari se poklonili otevřenému pytlí, vzali velkokrále pod rameny, uctivě ho pozdvihli a vytáhli z pytle. Pak vedli maršála, který nepouštěl své maršálské hole, obřadně do kočáru, zavřeli dvířka, sedli na kozlík a odjeli.

Pak odjížděly dynastie. Projevovaly tím okázale svou nedůvěru a opovržení k Městu. Byl to od nich vlastně akt lokajský, nízký. Lokajové seděli na kozlících ekypážích a jejich vzezření bylo příšerné.

Ve Městě zůstal dobrovolně císař, několik ^udáphinů a děvčat, jedna stará dáma a nedobrovolně bývalý císařský maršál.

Sluhové ukládali ostatní členy dynastií do kočárů jako mrtvé oběti atentátu; když sestupovali po schodišti paláce a když stoupali po schodišti nádraží, bylo to mnoho zboží za snížené ceny. Bylo to filmováno.

Maršál naplnil Město záhy tajemstvím. Vtipem tohoto tajemství bylo, že maršál nedělal žádných tajností, že všecko vysvětlil a rozhlásil, přesně to zachovával a ukazoval, že ani v této válce nemíní následovati příkladu svého bývalého protivníka, jenž byl mistrem tajných prostředků. Působil jako zloduch, ale na jeho tváři nebylo viděti úmyslu, ba ani energie.

Jednoho dne přijely do Města velké nákladní automobily. Lidé byli překvapeni, neboť automobily byly opatřeny praporky Organizace, byly provázeny vojáky v uniformách Organizace a ozbrojenými. Ale strážníci na křižovatkách nesmírných passáží obezřele upravovali jim volnou dráhu.

Vozy dojely až před palác rady. Na vozech byly ohromné bedny. Vojáci Organizace otvírali bedny a vytahovali jejich obsah. Byly to proklamace a

různé tisky, byly to konsignace, byly to peníze. Vojáci Organizace to rozdávali a shazovali. Stráž Města udržovala pořádek. Pak jely vozy do jiných okresů. To vše bylo filmováno. Pak vozy odjížděly. Vracely se kolem rady. Tu právě vycházel maršál Města. Jeden z vojínů Organizace ho poznal a upozornil soudruhy. Mnozí z nich měli tváře jaré, svěží, sympatické. Jeden z nich však byl strupatý a měl kozí hubu. Vykřikl cosi na maršála, cosi, co vyžadovalo použití útrpného práva ještě tisíc let po smrti. Pak vozy pomalu odjížděly. Maršál pohlédl na přítomné. Ti se dívali jinam. Tož se maršál také díval jinam.

Pak Město četlo poselství Organizace. Svědčilo o vypočítavosti Organizace. Svědčilo o tom, že i v Organizaci jest již velebná kázeň.

Ale některé hanopisy řaly Město. Skládal je mistr pamfletu.

"My, Organizovaní, byli jsme od svých dědků a pradědků zplozeni za plotem mezi lejny a vydávěniny. Vy, Město, byli jste zplozeni na lehátkách hotelů a ve vypraných cíchách. Jste naši bratři a sestry ve jménu lidstva. Vaše generace byly tisíc let čeledí otroků, umírajících hladem, až se vám před několika lety povedlo dostat se do vypraných cích a opatřit si hygienické nočníky. My jsme byli tisíciletí rodem boháčů, vyděračných kast, lichvářů a nabobů, až kteřísi naši dědkové se dostali na galeje pro zpronevěru, nájemnou vraždu, kuplířství a bezectnost ve velkém, a my jsme se ocitli v okoralých a smrdutých hadrech. Mezi námi a vámi nastává účtování. Při vás jest právo mravu, u nás jest vůle historie. Odpírali jste nám koncesse nevěstinců, nedovolili jste nám loupeže a krvesmilství, což se vám nevyplatí. Byli jste pokrytci, byli jste uličníci, poněvadž jste nedovedli dokázat to nám. Už jdeme. Budeme vás krmiti vaším masem, neboť máte čisté košile a vaše ženy mají bílé prádlo, vaše maso jest tedy chutné a zdravé. My jsme trudovatí a smrdí nám nohy. Nyní máme ovšem také již dobré látky, kožešiny a plátno a naše konzervy jsou solidní. Chcete znáti podmínky pardonu?

Budete časně ráno vstávat, oblečete se slušně a vkusně a budete celý den až pozdě do noci mluvit. Nic jiného než mluvit. Nechceme, abyste nosili na zádech bedny, zemeteli ulice, kydali žumpy a tužili se ve skladištích; nechceme celkem dotýkati se nadmíru vašich žen a dcer, ani nás nebaví vaše klavíry, náušnice, stříbrné přibory, vaše dividendy, obchody, tituly a vaše kultura; budete-li hodni, necháme vám všechn tento váš balast, pomáhá-li vám lehčeji nesti bříska a prodlužovati život vašim hlístům. Nejsme legendární žrouť a kazisvěti.

Ale budete mluvit stále o nás slovy, písmem, tiskem, duchem, na všech místech i doma ze spaní budete nám vzdávati chválu, budete nás oslavova-

ti, propagovati naše věci, budete tleskati řečníkům, nositi je na zádech, čísti noviny, hlasovati, zpívatí naše písně a mysliti naším mozkiem. Odpuštíme vašim boháčům, velitelům, radům, odpustíme vám krveprolití, týrání zajatců, špatné i dobré vtipy, nadání, genia a vše, co si lze pomysliti. Ale vaše myšlenky budou pod naší kontrolou. Pak z vás naděláme svých vůdců a pánů.

Ne-li, zachutná vám výtečně maso vašich soudruhů & našich zajateckých táborech. Represálií se nebojíme, neboť naše maso není k jídlu. Stavíme již továrny na konzervy z vašich mozků."

Tak a podobně dráždila pyšná Organizace nenáviděné Město. Tím však byla jednota Města spíše utvrzována, aspoň pro první čas. Ovšem, Organizace již věděla, že první čas není poslední čas.

Některé oddíly se vypravily pro jméno na obvod. Vnikly do rayonu Organizace, ale nenašly tam nic zvláštního, jen hezké příslušnice Organizace, s usměvavýma očima a jasným smíchem, a mužské příslušníky, dobrácké, přívětivé, ač trochu nedůtklivé. Uplynuly týdny a lidé na obou stranách stále ještě byli hezcí, zdraví, veselí a z věcí zbytečných myslili jen na věci milé a kratochvilné. Až jednou přišla zvěst, že chéf suprême Organizace prý řekl:

"Tak už jednou do toho!"

Tož se Organizace přihrnula a bylo to množství lidí náramné. Přivalila se rychle, na různých strojích. Překážky byly skrovné, ač nepříjemné. Několik hlídek z Města musilo obětovati životy, spíše jen, aby přispomněly Organizaci k změně stanov než pro vážný odpor. Činnost továren na výrobu konserv z mozků vůbec nebyla zahájena. Několik smradlavých noh bylo uctivě spáleno za zpěvu hymny Organizace. Chéf suprême nařídil, aby se legie Organizace slušně chovaly, a tak dosáhly armády obvodu Města. Zprvu byly armády Organizace v nadšení až divokém. Zpívaly divé písně, plížily se s hrnci lepu, se štětkami a balíky do ulic Města a lepily plakáty na domy, na vrata, malovaly vápnem skrze patроны na chodníky různé průpovědi, opatřené vykřičníky, a smělejší podnikaly hlučné provokace. Ale Město se nenechalo vytrhnouti ze svého velebného klidu. Armády Organizace začaly všelicos kopati v zemi, ale pak toho nechaly. Aeroplany se ukázaly, ale pak se zato armády zastyděly i nechaly toho.

Tu přišla z Města do tábora zdravotní komise a bylo zahájeno vyjednávání. Město se ukázalo velmi ochotným, Organizace uznalou. Byly zahájeny i jiné styky. Obchodníci Města dělali čilou reklamu svému zboží a dokonce nabízeli Organizaci hojnost vkusných a laciných emblemů Organizace. Tiskárny Města nabídly své služby, byla zřízena i Vzájemná banka a jedna-

lo se o elektrisaci tábora Organizace z městské centrály, o dodávky šatstva, obuvi, nábojů, jedovatých plynů, a společné kursy pro válečné inženýry a o společnou školu pro důstojníky generálního štábu. Ale v Organizaci způsobilo to žárlivost a krvelační bojovníci hrozili, že budou žádati podporu v nezaměstnanosti. Toho se ^Achéf suprême zalekl.

Ale dvě věci zvítězily. Město mělo výtečné pivnice, vinárny a kuchyně. Organizace si pak zřídila svou polní Veleoperu, do níž uvedla svůj velkolepý orchestr, nepřekonatelný baletní sbor a několik veleznamenitých zpěváků a zpěvaček. Město mělo sice také ještě mnohé znamenité věci, ale o ty Organizace tak nestála. Organizace měla také ještě mnohé znamenité věci, ale o ty Město tak nestálo.

Nyní tedy nastala mohutná agitace. Pivnice, vinárny a kuchyně Města napially všecku energii; byly rozšířeny, ssály ohromné subvence peněžité a stály mnoho důvtipu, vkusu, genia a starostí. Opera Organizace prováděla své zázraky. O krásných baletkách, o extatických hlasech sopranistek, o genialitě režiserů slovo lidské není schopno dáti zprávu. Messali-ance byly dovoleny. Opera hrála pak skoro výhradně pro Město a pivnice atd. fungovaly už jen pro Organizaci.

Toho využil náhle s hroznou náhlostí maršál Města.

Uprostřed baletního představení zatelefonoval šéfu Organizace, že o půlnoci už začne, aby se připravili. Bylo devět hodin večer, představení se končilo o desáté, expresní rychlíky byly vždy připraveny pro městské návštěvníky Opery a dojížděly krátce po půlnoci do Města. I návštěvníci pivnic mohli používatí expresních vlaků k návratu do tábora.

Výpočet maršálův vycházel z předpokladu, že dojmy hmotné jsou důkladnější a solidnější než dojmy duchovní. A skutečně. Půlnoc uplynula, už přijely poslední rychlíky z Opery do Města. Nad mraky již šustěly ohromné vzducholodi a dále se všelicos poťouchlého. Poněvadž lhůta vypršela, byla vyhlášena internace všech cizích příslušníků. Živnostníci zavřeli a ráno byli členové Organizace odváděni na místa suchá.

Ráno byl asi v Organizaci zmatek, ale zcela jistě nestal z toho hrozný vztek a poněvadž spojení bylo přeřezáno a vlaky nejezdily, nebylo možno uleviti mu jinak než několika salvami ze všech baterií dalekonosných směrem k Městu.

Město se již uklidnilo z prvního záchvatu veselí nad podařeným hmatem a mělo obvyklou tvářnost, když náhle se zachvěla atmosféra i nohy. Bylo to cosi neveselého, neurčitého, nepříjemně neurčitého. Znělo to jako nadávky, chrapounský řev, jako rvačka v povětří, jako srážky vlaků

a všelijaké ničemnosti. Trvalo to mnoho vteřin a střechy i věže se krčily a kňučely úzkostí. Pak to zuřilo jako dopadající facka a sprostý, bezectný praskot, jeden, druhý, třetí, střeva se stahovala a pak to funělo, chřestilo, dýmalo, smrdělo a kamení a mastné střepy nábojů uličnický skákaly v ulicích.

Byly spousty. Zdravotní úřad ihned nařídil spočítati oběti. Nebylo jich tak mnoho, jak se mysliło; nervosita se rychle utišila a po obědě už na to mysliłi jen ti, kteří měli přímý zájem o zabité a raněné a o poškozený majetek.

Bylo konáno tajné sezení rady. Maršál předsedal.

Pak se objevili legáti Města v tábořech internovaných a z listin, opatřených pečeti Města a mnoha podpisy, přečetli internovaným rozsudek smrti, motivovaný jako represálie za ostřelování civilních příbytků, a zároveň podrobnosti exekuce. Poněvadž internovaných bylo množství znamenité, skoro celá polní armáda, byly podrobnosti velkolepé.

Město se nehnulo. Organizace asi žasla nad tou lhostejností, či se zalekla následků nepředloženého činu, a její povětrné stroje zvědaly nad Městem. Nebyly však rušeny.

Pozdě v noci objevili se legáti Města opět v tábořech internovaných a přečetli odsouzencům podmínky pardonu.

Budou přísahati věrnost Městu, vystaví si ulice, dají revers, že si přivedou své rodiny, nebo že se ožení, a budou za Město bojovati tělem i duchem.

Několik se jich zdráhalo. Bylo jich velice málo. Očekávali exekuci. Ale byli propuštěni se vzkazem chéfovi, chce-li že zase může zahájit představení v Opeře a pivnice že budou za 24 hodin od hodiny data opět volně přístupny Organizaci.

Styky byly však navázány jen liknavě. Chéf Organizace cosi kul.

Ale i rada Města cosi kula.

Armáda amnestovaných internovanců dostala titul armády Obrozených a tato armáda pak prováděla úlohu Armády Spásy. Sváděla nynější žízničce a labužníky, kteří přicházeli z tábora Organizace, svými velkolepými úspěchy. Mnozí Obrození se zamilovali úspěšně a vkusně; mnozí se vyznamenali. Armáda Obrozených získala v krátkosti opět půl armády Získaných.

Město jásalo. Převaha Počtu i převaha početní začala se kloniti k jeho straně.

Avšak jednoho večera bylo v pivnicích atd. Města zděšení a panika.

Nejvýtečnější kuchaři, šenkýři, sladovníci, koštěři, sládkové a chemikové z Města odjeli. Ba, ukradli a odnesli tajné recepty svrchovaného umění.

A druhý den se objevili ve Městě tenoři a barytoni s dlouhými i prodlouženými obličejí, krásné baletky a pak přijel orchestr s futrály, basami, bombardony, kotly, harfami, pulty, i s nesmírnými rozkládacími varhanami, a několik automobilů s bednami a kulisami. Chéf Opery odevzdal radě Města dopis, že Organizace posílá Městu tento present jako poděkování za dobrou kořist kuchařskou a lihovarnickou. Že ti umělci byli Organizací beztek jen přítěží a nyní, když už Organizací k ničemu nejsou, ať se Město s nimi objímá. Zároveň bylo přiloženo pozvání k návštěvě několika nově a se vším komfortem zřízených pivnic a kuchyní v obvodu Organizace, jichž vedení převzali Městu již ode dávna chvalně známí odborníci.

Nyní šlo do tuhého a nad Městem bylo vyhlášeno stanné právo.

Několik divisí Města vrhlo se za soumraku zběsile na Organizaci a byl způsoben masakr a zpusťování bezecťné. Podařilo se zničit a spálit několik pivnic, pobít část personálu a několik živých kusů přivést do Města zpět s pocíť, smíšenými z lítostí, pomsty, slávy a mlsnosti. Ale rukopisy receptů byly většinou ztraceny i nezbyvalo než vařit z paměť a s chybami.

Tu se objevili nad Městem letci a padaly proklamace, že od té chvíle není mezi Městem a Organizací víry ani smluv, odvolání ani pardonu, ohledů ani slitování, a že továrny na konzervy z mozků začnou záhy dýmat pod hradbami Města.

Ještě té noci Město poručilo všem obchodníkům luxusním zbožím, aby vyprodalý pod cenou nebo na úvěr všecko své zboží tak, aby každá žena a dívka měla aspoň tři páry punčoch ze středomořského lesklého hedvábí, jedny podvazky hedvábné s kvěťinami a jedny podvazky z hedvábné příze s pozlacenými nebo stříbrnými přeskami, jedny střevíce lakové, jedny taňeční a jedny domáci, buď s kožešinou, nebo atlasové; jednu košili z batistu s ručními krajkami nejlepších starobylých filigráňských vzorů a jednu krátkou hedvábnou dle modelu úsměv máje; tři garnitury kalhotkových, připínacích krajek, teplý župan salonního vzoru, velký hedvábný šátek, šerpu, tři stuhy do vlasů, pak dle výběru buď šátek na hlavu nebo klobouk, jednoduchého, půvabného modelu, šátek ná krk pletený z hedvábné příze, kožešinový rukávník, láhvičku voňavky, malou garnituru šperků, vasu na kvěťiny, dva bílé povlaky na pódušku, jednu pokrývku na postel, záclonky do oken, stínítko na lampu a slušný jednoduchý jídelní

příbor pro dvě osoby. V rozsahu maximální ceny byla povolena změna dle vkusu odběratelčina. Chudším mužům a jinochům byly vydány uniformy, dobré prádlo a zálohy na žold. Bylo přísně nařízeno, že všech těchto věcí, pokud byly opatřeny buď na úvěr Města nebo dobročinností Města, smí býti užíváno jen o slavnostech Města, před bitvami, v den ohlášení vítězství a výjimečně o dovolené milenců a manželů, ne starších než 36 let. O mladé krásné vdovy bude obzvláště pečováno. Bylo přislíbeno víno a lahůdky na podobné dny, výprava svateb a výbava novorozenců. Pokud by nestačily zásoby zboží, bylo by nutno sáhnouti k rekvisicím. Avšak boháči slíbili sami všemožnou podporu. Pivnice atd. dostaly nejvyšší možnou subvenci. Opera byla restaurována a rozšířena.

Za krátko se na to Město proměnilo ve féerickou zahradu. Bylo to nařízeno na jeden den. Slunce skvostně zapadalo. Nazítří totiž se počínala offensiva Města proti Organizaci.

Tento románový fragment /knižně nepublikovaný/ byl uveřejněn v časopise CESTA, roč. V. - 1922/23 - dvojčíslo 9-10

Relativní úspěchy socialistických teorií v posledních letech vzbudily dosti hlučnou ozvěnu i v životě tak zvaném intelektuálním a také v tak zvaném umění a v tak zvané kritice. Bylo vyhlášeno, že umění dosavadní musí být smeteno radikální revolucí a že nové umění se vytvoří na zcela nových základech. Jméno proletariátu bylo nesčetněkrát bráno nadarmo. Smečka propuštěnců a parvenů se vyřítila z různých stran na čekanou kořist a reklamuje pro sebe objevitelské a dobytelské právo na původnost nového uměleckého názoru.

Proti tomu stojí mohutný sbor pochybovačů a nepřátel. Hoďno jest pozor, že dosavadní úsilí objevitelů jest marno a dle všeho zůstane marno. Mnohohlavé úsilí myslitelů nedospělo dosud k nejprimitivnějším názorům. Nebylo dosud vysvětleno, co jest proletariát; jeho psychologie je tudíž neznáma, jeho potřeby, touhy, pudy i duchovní vzruch jsou neurčitelné. Odpůrci pohrdají proletariátem a hájí aristokratismus nebo zpátečnictví. Stejně neprávem.

Ohlédneme-li se po lidech, vidíme a slyšíme, že o proletariátu se mluví na kožených nebo sametových dědadlech, že lidé, kteří o něm mluví a píší, mají fysiognomie spíše salonních lvů a salonních opic, než jakýchkoliv lidí, zabývajících se jakoukoliv vážnou prací. Tak zvaní básníci ^{ne} ohánějí vším možným dadaismem a za vzor výrazu proletářského ducha a kultury uvádějí automobily, expresní rychlíky, biografy a - finis coronat opus - bar. Nejedná se tedy o epidemickou juvenilní demenci, nýbrž o vědomou, příčetnou nestoudnost. Spisovatelská mládež, která všemi atomy svého těla i ducha, celou svou myslí a veškerým svým úsilím vězí až přes uši v nejkalnějším bahně nejsurovějšího a nejomezenějšího měšťáctví, spisovatelská mládež bez talentu a bez charakteru, která by stejně ochotně a nesvědomitě se hnala s povykem do služeb jakýchkoliv diametrálních stran a názorů, podle toho, co by právě diktovala móda, vydávají se za proroky a apoštoly proletariátu, proletářského umění a proletářské kultury. Lidé odvození, poslouchající jako roboti komando z kterékoliv strany, bez vlastního mozku, zbavení i všech pudů mimo pud hochštaplerský, ověřují svá čela imitovaným bobkem geniality a soudí celý svět. Díla těchto lidí mýlí u proletariátu vzbuzovati hnus; spíše by se mohla líbiti nevzdělaným zbohatlíkům, ale ani ti v nich nemají zálibení, neboť i těm se zdají příliš primitivními.

Proti umění se zdvihl pokřik. Konservativci prohlašují, že to jest pokřik plný a ničemný. Podle kvantity i kvality křičících by se zdálo, že konservativci mají pravdu. Ale nám nelze se spokojiti takovým jednoduchým

odhadem. Jest nutno uvažovati, z jaké příčiny tento křik povstal a není-li mezi množstvím křiklounů námezdných také nějaký, třebaš sebe menší počet těch, nebo třebaš i jen jediný člověk, který by volal, reptal a toužil z vnitřní poctivosti a skutečné potřeby. Neboť umění není neomylné, praxe jeho není definitivní a přichází-li někdo s novým přáním, nelze ho odmítnouti jako kacíře. V umění se nehlasuje, v umění se cítí, a každé nové zjevení přicházelo v umění samo a přicházelo zprvu, aby bylo tuženo, odmítáno a pronásledováno. Nastala tedy otázka, zda v této akci proti do-
savadnímu umění jest něco skutečného. Skutečnost a zkušenost ukázala, že akce pro tak zvané nové umění jest marná a bláhová, poněvadž nové umění se ze země nevydupe, tím méně z lidí: ale přece jeden výsledek tu byl: Staré umění se podrobuje nové kritice.

Konservativci svou číře negativní kritikou těchto nových snah si velice usnadňují práci, či lépe: zbavují se práce a boje. Jest to počínání trochu slepé. Hrdý formální aristokratismus mohli si dovoliti lidé dřívějších generací, kteří si jej musili vybojovati proti nízkým pudům doby. Aristokratismus dnešní jest přejatý, odvozený, nevybojovaný a v mnohých případech i padělaný. Jako se na jedné straně dobře neví, co jest proletariát, neví se dobře na druhé straně, co jest aristokratismus. Nepravé hodnoty nutno však kritisovati u obou stran, nejen u jedné. Podivíme se pak, jak i u starého umění opadá mnoho pozlátka s věcí, které jsme do nedávna považovali za zlato ryzí.

Zástupci proletariátu vytýkají starému umění, že příliš zveličovalo důležitost subjektivního stavu jednotlivce na úkor smyslu všelidského. Výtka tato jest ovšem jen theoretická. Ale vezmeme-li do rukou nějaké klasické dílo aristokratisujícího umění, uvidíme, čeho jsme neviděli dříve. Vnitřní zápsy lidí přestanou nás z devadesáti procent bavit. Portréty osob pozbudou životnosti a zaeloní se. Vášně vychladne a zarmutí. Čteme-li velk~~ý~~ román, psaný mistrovským slohem, ozdobený portréty, minuciózně vypracovanými, protkaný duchaplnými úvahami a reminiscencemi, nabitý pozorovací energií pro nesmírné množství citových záchvěvů vylíčených lidí, jest nám dnes opravdu trochu nevolno. Život aristokratů a výjimečných lidí, žijících jen tak zvaným vnitřním životem, zdá se nám podvodem, tím horším, že neuvědomělým. Vnější život jeví se jen jako perverse, a co jest do sebe intensivnějšího vnitřního života, plodí-li jen perversi života vnějšího? Není divu, že líčení osudů výjimečných lidí, líčení jejich intérieurů, jejich duchaplných, metafysických, cynických a dandyovských rozmluv, líčení jejich obědů, procházek, cest, vášní, neřestí a tragických konfliktů jeví se chudým čtenářům jako umění spisovatelů, kteří sice mají perversně vybroušený sloh, ale srdce zbavené svě-

domí, lásky a víry. Co si odnese dnešní čtenář z četby knih, ve kterých se líčí, jak se z výjimečnosti citu aristokratických individuí vyvíjí cizoložství, krvesmilství a samotářská melancholie? Co záleží dnešnímu čtenáři na duchaplnosti dámy nebo kavalíra, která byla tak divně, těžce a krvavě placena? Mladého čtenáře v určitém věku to oslní a zmäte, ale co z toho získá? Nic, leda hysterii, která z něho učiní člověka odvozeného s náchyllostmi k herectví a padělatelství uvnitř i vně.

Ovšem ne všecko, čemu se vtiskuje stigma starého umění, podlehně při zkoušce tomuto rozkladu. Co jest v dosavadním umění dokonalého, odolá všem náporům. Netřeba zapomínat, že nápor proti dosavadní orientaci umění se většinou vede za cílem ryze kořistnickým od lidí většinou bezcharakterních, kteří ničeho neumějí a uměti nebudou.

S tím oástraněním vypjatého individualismu jest to těžká věc. Nechceme apoštoly nového zákona trestat tím, že bychom jim k obecnému gaudiu citovali jejich uznané básníky, jak ži tuto otázku prakticky rozřešili; neboť tito jejich básníci nejsou proletářstvem, nýbrž nekalým odpadem vrstev zcela jiných. Ukážeme však, jak skutečný a nefalšovaný proletariát dbá či nedbá o udržování mezí osobnosti. Nejlepším argumentem proti doktrinářům puristického komunismu v umění jest lidová píseň. Lidová píseň vzniká leckdes, ve městech na ulicích, na trhu, v dílnách, v kasárnách, na velkostatecích i v chalupách. Mohou ji tvořiti lidé zaopatření i nejchudší. Z některých písní lze slyšet bezstarostné veselí a zdravou sílu lidí zabezpečených, sedláků, řemeslníků. Ale většinu písní národních tvořily a uchovávaly vrstvy chudé a nejchudší. Kdo si přečte píseň jako K d y ž j s e m p l e l a l e n, K u d y, k u d y c e s t i č k a, P o d n a š i m a n o k n y, Š l a N a n y n k a d o z e l í, V č e r a n e d ě l e b ý l a, Z a k u k a l a ž e ž u l i č k a, uzná, že tyto písně neskládala bohatá selská děvčata z velkých statků, nýbrž dcery nejubožejších chalupnic a podruhyň; a obsah? Tyto autorky nezpívají o touhách kolektivních, nýbrž o své nejsubjektivnější milostné touze. A má snad proletariát odpor proti tomuto cílení? Tu nutno poslechnouti, co si zpívají služky, drhnoucí zem, peroucí prádlo nebo umývající okna; lze říci s jistotou, že vždy budou raději zpívati píseň individualistického obsahu, než nové zpěvy, které jim předkládají nebo ještě předloží apoštolové nové krásy z kaváren a barů.

Hlasatelé nové kulturní a umělecké víry chtějí upadnouti z perverse aristokratické do perverse komunistické. Ale aristokratismus byl, měl ideový podklad, kdežto dnešní revolucionáři mají tmu za sebou i před sebou a největší tmu mají v hlavě.

Proletariát tedy nestojí o zničení osobnosti; tento požadavek jest jenom seukromou řeholí několika fanatiků puristického komunismu a jest jisto, dobuďe-li proletariát moci, že tyto puristy shladí se světa ohněm, jako se shlazovali Adamité. Zpěvem internacionály budou uspávati děti nebo ucházeti se o přízeň žen jenom papírové osoby směšných papírových románů a jiných uměleckých děl, která z této theorie vzejdou.

A nyní o vlastní kultuře proletariátu.

Proletariát jest vymezen hodnotami ethickými a esthetickými. O ethické hodnocení pokusili jsme se jinde. Tuto se chceme pokusiti o vymezení esthetické.

Bouřlivá a ovšem že i značně barnumská slova o nové kultuře, o nové kráse, novém životě, nevzbuzovala mnoho důvěry, byla nám však přece jen novým vzrušením. Četli jsme tato slova jako lež, ať již vědomou a úmyslnou, či nevědomou a neúmyslnou, a nemusili jsme se proto znepokojovati více než jako po podívané na blázny. Ale bláznovství někdy dráždí svou paradoxností a řekli jsme si: Což abychom je vzali za slovo? Či lépe, což abychom těmto lhářům dokázali, že, chtějíce lháti, mluvili pravdu proti své vůli? Což když jim dokážeme, že proletariát má přece jen svou nesmírnou, novou a dosud neprobádanou potenci inspirativní a že bude opravdu novou velmocí v životě duchovním a v umění zvláště? Když jsme si přečetli jejich kriteria, poznali jsme, že jsme ipso facto strčeni do starého železa, že patříme k spisovatelům staré, zavržené a odsouzené školy a že dle nich nemáme proletariátu dnešnímu, ani budoucímu co říci. Zalichotila nám myšlenka, že si dopřejeme podívané, co z toho bude, jak bude tento rodící se svět spokojen s dosavadními vychovateli a jak se dnešním hlasatelům podaří zmoci úkol. A viděli jsme záhy se zadržeti, o které jsme již ani nestáli, že téměř všecko byl podvod a lež. Mnohem spasitelnější bylo by bývalo i pro nás, kdyby mezi těmito fotelovými revolucionáři se byl vyskytl alespoň jediný duch tvůrčí, alespoň jediný legitimní proletář. Neboť toužíme po přemožení, toužíme po novém, světlém básníkovi. Ne nadarmo hlásal nám Nietzsche tato nejkrásnější ze svých slov. Teskno jest stárnoucím básníkům, vidí-li, že jich nikdo nepřerůstá; vyhlížejí den ze dne netrpělivěji, přichází-li někdo, kdo je přesroste jako dub přerůstá kalinu. Tedy se končí ješitnost a ctižádost; jen osel si přeje zůstatí prvním a nejlepším až do smrti a ještě po smrti. Poctivý spisovatel, jemuž umění bylo nejen osobní zálibou, ale i povinností náboženskou, touží, aby jiní vykonali lépe a více a všecko to, co on sám vykonati nemohl. A kdyby přišel člověk nový, který by svým příchodem nás zatlačil do ústraní a ukázal svým činem svou pravou duchovní sílu, byli bychom mu vděční; jen babský duch by žárlil, duch mužný nikoli.

Ale nic takového nejde. Nemáme z toho radost, spíše smutek a to jediné, co nás v tomto smutku utěšuje, jest právě logická a truchlivá úvaha, že to, co neumějí a nedovedou mladí, musí učiniti staří; že jim tedy musíme sami naléztí ten "je jich" proletariát, ukázat jim jeho duši, srdce, potřeby, touhy, tvář, že je musíme sami zdvihnouti na jejich rachitické nožky a učit je dělat krůčky ve světě, tajemné proletářské kultury a učití je léztí na žebříky proletářského umění, držíce pod nimi ochrannou síť, aby, až spadnou, nerozrazili si hřbet k nesmírné škodě budoucích.

Proletariát se tedy liší od starého světa velmi podstatně. Nikoliv svou příslušností přiznanou, nýbrž svou fysiognomií. Společenské poměry vtiskují lidem do tváří určité rysy, které se mohou i dědit a přenášet. Platí tu primitivní zákony fyzické a fyziologické. Rody a rasy se kříží, takže nelze vésti přesnou hranici mezi rasovým proletariátem a rasovou buržoasií nebo rasovým statkářstvem. Ale přece lze naléztí dosti mnoho jedinců, ba i rodin typu ryze proletářského, a zase dosti jedinců typu ryze měšťáckého, takže tyto typy lze srovnávat.

Typ ryze měšťácký dosáhl své tělesné i duševní dokonalosti a vyžil se. Nelze prorokovati, zda se již chýlí k úpěku, ale ať jej posuzujeme se sebe nucenější sympatií, nepodaří se nám naléztí v něm známky dalšího intenzivního růstu. Jeho růst jest již jen extenzivní. Ovšem, že se stále zdokonaluje kvantitativně. Bude ještě stále se množiti počet jinců i dívek z řad měšťáckých, jejichž těla budou pružná, štíhlá, pohyby schopny veškeré přizpůsobivosti, kteří budou nadaní, zdraví, energičtí a kultivovaní; bude stále více tvorů, kteří dosáhnou určité harmonické sličnosti i určité intelektuální dokonalosti a roňové zdatnosti. Ale tento stupeň jest dosažen: jest několik modelů této buržoasní krásy a řada variant; jejich úroveň jest dosti uspokojující, ne-li okouzlující, ale to, co přichází a co přijde, bude jen dosažením dokonalosti těchto modelů; číselně bude tedy přibývati dokonalosti tohoto typu; nové modely se však již netvoří a dosavadní definitivní nejlepší fysiognomie měšťácké mají už tuto definitivnost určitě na sobě naznačenou, působí dojmem masky, sice mistrovské, dokonalé, ale přece jen masky, která není schopna další úpravy. Tyto typy lze přirovnati k dílům uměleckého průmyslu pro salony, k dílům z alabastru, mramoru a porcelánu; jejich kontury jsou již představami obecnými, byť ne všeobecnými. Jejich elegance už jest votivní a náhrobková; v životě, který se pohybuje, patří vzpomínkám a život, který proudí v nich, jest automatický, ať si jeho automat jest sebe dokonalejší. Tradice v nich odumírá.

Ryzí proletariát má fysiognomii syrovou, nikoli však surovou. Ale pro-

letariát není bez tradice. Podvodu se dopouští, kdo proletariát datuje od revolucí a podvodu se dopouští, kdo hlásá, že se kultura proletariátu vytváří ode dneška nebo od zítřka. Proletariát se tvořil zdoluhavě. Fysické síly, které mu daly hrubý tvar, zároveň působily tlakem na jeho duši a to netoliko tlakem ujařmujícím.

Na špatných půdách roste rostlinstvo dvojí; buď ničemné, kterému stačí i nejhorší podmínky k životu, které se na dobré půdě neudrží, poněvadž silnější a ušlechtilější rostlinstvo je z dobré půdy vypudí, které však může na špatné půdě žít proto, poněvadž se na ní neudrží rostlinstvo ušlechtilé. Lišejník nemůže růst v zahradě, ale roste na skále. Lilie nemůže růst na skále, ale roste v zahradě. Anebo ti jednotlivci z rostlinstva ušlechtilého, kteří mají dosti síly, aby se rvali i se skálou a kamením. To platí i o proletariátu, jenže rozdíl tento není zásadní, lidé se nedělí na tolik nezkřížitelných druhů jako rostlinstvo; lidé jsou lidé, rod jest jeden. Ale přibližně lze rozdělit proletariát na ušlechtilý a méně ušlechtilý, na rasu esenciálně služebnou a poddanskou a na rasu svobodnou a jen fakultativně služebnou; tito jsou aktivní, oni jsou pasivní. Rozdíl se jeví ve fysiognomii i v názoru světovém.

Životní obtíže proletariátu jsou tuhé, ale proletariát je může překonávatí nestejně: i těžce i snadno, a to oba jeho druhy. Pokud boj o život vysiluje a vyčerpává, trvá i určitá deformace rasy. Složení těla záleží na potravě, na způsobu výchovy, práce a odpočinku; tvar těla rovněž. S těmito věcmi se dědí a přenáší i fyzika pohybů, životní zkušenost, způsob řeči a různé náchylnosti. Rod, který byl dlouhou řadou generací pod karabáčem, má své charakteristické známky a pohyby; jeví opatrnost, ostražitost i oddanou trpělivost. Dnes, když už karabáč nevládne, jeví se tyto zděděné vlastnosti v praxi jiné, přenesené a mnohdy i kultivované. Boj o chléb, číhání na kořist, hlad, trpělivost, těžká práce i stesk také vymodelovaly tváře generací. I když se pracovní prostředí změnilo, i když se změnila i výživa a stav, zůstávají tyto známky a kultivují se. Ale nejen známky dědičné, ale i známky získané z vlastní práce a z vlastního osudu formují tělo, pohyby, řeč, pohled a celou oblast citovou. Vznik těchto známek jest málo znám a málo zhodnocen, ale kultivace těchto známek a jejich přenášení jest téměř úplným tajemstvím.

Jest třeba sejítí k utrpení proletariátu, nebo třeba jen k utrpení člověka v útisku. Vzpomeňme si na tvář chlapce nebo děvčete, ohroženého ranou, holí, rukou nebo kamenem. Jest třeba si představití postavení těla: jest to postavení bočné, přední rameno jest zvýšeno, zadní sníženo, hlava nachýlena k ohrožené straně temenem, aby byla před zneuctěním chrá-

něna tvář a ucho, oči zúženy; je-li přimíšen vzdor, zdvihá se ruka až k lokti, nebo i prsty ruky, a bok se uhne, aby bylo zabráněno ráně do břicha. Jiné jest postavení, jsou-li ohrožena záda, kdy se lopatky stahují dovnitř, jiné, hrozí-li políček ze předu, jiné, chrání-li si žena prsy nebo břicho před útokem ze předu. Taktika obrany před bitím sama dala vznik celému mechanismu pohybů, který jest typickým pro lidi utlačované a stísněné. Též těžká tělesná práce. Žena, která pere prádlo nebo vykonává práci, při které horní část těla a tedy i její prsy musí vykonávati úmorný kývavý pohyb, jest nucena chrániti si prsy a hověti jim; mimo to jest nucena státi rozkročeně, aby se pevněji opírala. Drhne-li podlahu, jsou zatíženy jiné části těla a když vstane od práce, nastává reakce dle druhů práce, kterou konala; dle toho jest chůze široká a těžká nebo dlouhá, dle toho odpočívají ruce, břicho se skrývá nebo klesá a chůze se vykonává různými klouby nesterajně. Žena, která pracuje v obchodě, odpočívá jinak nežli prádlena a myčka. Úkončení práce způsobuje nesterajnou reakci a nesterajnou krizi. U mužů jsou poměry jiné, poněvadž u nich jest téměř celé tělo plochou, kterou lze zatěžkati; tělo mužů však spíše podléhá degeneraci; o tom učí pathologická anatomie.

Tyto věci zanechávají po sobě cosi definitivního. Koloběh krve, který má u pracujících jiné podmínky než u lidí, vykonávajících práci lehčí nebo rozumovou, jiná reakce proti chladu a žárě, svalový training, menší volnost odpočinku, askese v spánku, jídle a pití, mění tvář i povrch těla, jeho pohyby i ostatní funkce. To jsou věci hrubé, primitivní. Ale jemnější fyziologie, zvláště fyziologie citová, jest odvozena od této fyziologie pracovní. Proletář se jinak usmívá, jinak pláče, jinak pozoruje, jinak jde. Výkony tělesné, které deformují jeho tělo, také jeho tělo upravují. V tomto odlišném těle působí též cit a tento cit se projevuje v tomto těle jinak než v těle člověka typu měšťáckého.

Jsou to ⁵ radost, žal, touha, hněv a všechny city a stavy odvozené.

Pozorujme řeč. Jest prostá a má zálibu v pevných formách, zvláště v úslovích, do kterých se vkládá s důrazem celý jejich smysl. Pokud jest nutno užívati řeči konvenční, jsou slova jejich neumělá a z řeči jsou patrný rozpaky. Rozum jejich jest dětský. Posloucháte-li čtyřicetileté dělníky, odpočívající po práci, podíváte se jejich dětským větám i dětskému smyslu jejich vět v každém ohledu; jejich zkušenost jest dětská, světový názor jest dětský, obzor úzký jako dílna nebo jako trať, jejich radosti i škodolibosti jsou dětské, ba i jejich prostopášnosti a výstřednosti jsou dětské; ba i hlas; není-li zachvácen chorobou, zní téměř chlapecky. Nuancí má tuze málo. Zcela jiný jest ovšem hlas dívčí, který má nuancí veliko-

spoustu; mluví-li muži ústy a očima, dívky mluví celým tělem a při řeči lze studovati všechny fyziologické účinky jejich práce, ba i celou jejich ročnou historii. Řeč má podobu jejich života, ale všechny stopy fyzické jsou hluboce pročištěny a tedy se ukazuje právě nesmírně obohacující vliv práce na lidskou fyziognomii a právě zde jsou základy té nové krásy. Figurou, která jest lidským středem nového kontinentu esthetiky, jest služka.

Hlas lidský jest ozvěnou celé historie člověka. Neplatí to absolutně, poněvadž lidský hlas lze cvičiti a lze ho formovati. Mimo to nutno pozorovati čistý typ a těch jest málo. V hlasu se chvějí všechny radosti a bolesti předků a všechny radosti a bolesti mluvícího. Ale řekli jsme, že dívky mluví celým tělem; řeč jest tedy věc složitá a proto se obrátíme k jejím jednotlivým složkám.

Předně postava. Otrockví a rány způsobují reakci, tělo hledá obranu proti nim. Pohyby svalstva, údů a kloubů, zděděné i vžitě, ztrácejí svoji tragickou grotesknost a nabývají jemnosti. Stávají se součástí mimiky. Úklon hlavy, uchýlení ramene, střeh jednotlivých částí těla, pohyby, které projevovaly služebnost, přenášejí se do nových etap. Z tradice těchto pohybů se vyvíjí metaforika velice dokonalá. Typ ryze měšťácký nemá této tradice a jeho metaforika nemá tolik výrazů; ideálem výrazu fyziognomie měšťácké jest dokonalá maska, respektive několik masek, stále týchž, jen tu a tam více či méně okázalých. V prvním stadiu, kdy pohyb prozrazuje zřetelně svůj prvotní význam, jest tato mimika groteskní, někdy i odporná, poněvadž její neúměrnost jest příliš patrná. Ale časem se koordinace pohybů zdokonalí a střeh, který byl připraven na útok fyzický, připraví se na útok psychický s náležitou úsporou sil.

Tělo ženské, jsouc méně chráněno proti útoku a škodám než tělo mužské, musí si opatřovati náhradu za přirozenou fyzickou ochranu. Tato náhrada spočívá v kráse a po odkvětu krásy v jímavosti bídy.

Krása tělesná jest harmonií tělesného zdraví a síly. Těmto věcem se ovšem vždy dobře nedaří, zvláště ne u proletariátu. Důležitým tónem v souzvuku vzezření jest stav chorob. Chudokrevnost, tuberkulóza, choroby žlez, srdce a kůže, choroby oční, křivice, a jiné i po svém vyhojení zanechávají drobné změny, které fyziognomii propůjčují různý charakter. Někdy jsou to změny, které způsobují hrubší znetvoření nebo trvalý a zřejmě chorobný výraz. Někdy však tyto zbytky nemoci způsobují změnu výrazu prázdného ve výraz jisté líbeznosti nebo tklivosti až dráždivé. Oči zapadají nebo vystupují, zornice se rozšiřují nebo úží, řasy nabývají větší délky; způsob dy-

chání mění tvar, barvu a postavení chrčpí a rtů, postavení šíje a pohyby ramen; vlivy všech chorob nejsou dosud určeny, ale jisto jest, že mnohdy přestálá choroba dodala celému zjevu buď určitého nádechu jemné, byť chorobné krásy nebo zajímavosti. Mnohdy také jedna vada či choroba svými stopami kompensuje neharmonické stopy vady či choroby jiné a často stopy různých chorob mohou spolu utvořiti harmonii, která působí dojmem ryzejší krásy, než jakou může poskytnouti holé zdraví a holá svěžest na těle bezvadném. Tělo se snaží v době růstu a zrání vyrovnati své nedostatky a toto jeho úsilí, sledováno pozorným zrakem, jest samo o sobě základem velikých zkušeností a objevů v oboru psychickém a uměleckém.

Fysiologická krása původního typu proletářského nemůže tedy býti podobna akademické kráse typu měšťáckého, poněvadž nedosáhla té rovnováhy a sotva kdy jí dosáhne. Jest ve stálém vývoji a jest to hlavní známkou proletariátu, že jeho životní podmínky mu nikdy nedopřejí, aby se tento vývoj mohl dokončiti, aby dosáhl rovnováhy. Jeho krása se pohybuje v jiných polohách a má jiné zvyklosti. Od prvotní neúměrnosti postupuje k naivitě, ostře se lišící od naivity jiných tříd. Naivita proletariátu jest vyvážena opatrností a připraveností. Od naivity postupuje k cudnosti, která jest velmi hluboká a přestá kazů. V ní tato krása vrcholí. Má ovšem své typické projevy; jest bolestnější a přirozenější, prosta veškeré bigotnosti a také neschopna cynismu a frivolnosti. I když užívá slov a posunků opačných, v prostředí, ve kterém dozrává všechna ošklivost, má svůj pomalý a vážný rytmus těžké, bolestné a přece čisté krásy, který se neporuší tak snadno ani v pádu.

Zkoumati řeč - toť zkoumati celý doprovod pohybů a celé tělo i celý život mluvícího. Poněvadž tělo mluví více než ústa, nebývá řeč úst mnohdy ani valně důležitá, a slovo bývá často věcí vedlejší, což jest starou zkušeností všech svědků. Chceme-li se dostat za pouhá slova a rozluštit vlastní smysl půvabu, který máme před očima, snažíme se odhaliti osud a hádati minulost i budoucnost. Posunek, velice něžný a tklivý, odvodíme si z původního účelného pohybu. Výraz očí a tváří v jejich vzrušení radostném, milostném, zoufalém, zbožném atd., odvodíme si z jejich stavů při práci a boji o chléb, z jejich zkušeností, smutků a radostí, z jejich snění za odpočinku. Práce vyvolává duši, formuje tělo, obohacuje mimiku a dává jí svůj rytmus.

Rytmus pracující a zápasící chudoby jest tedy kánónem veškeré estetiky a kultury proletariátu a všeho nového umění. Jako známe krásu akademickou v jejích ustálených vrcholných projevech, musíme nabýti názoru o nejnútnejším počtu projevů této krásy objevené, ale dosud nenalezené. Dosud jí nebylo věnováno dosti pozornosti a byla měřena měřítky, která

budou v nejbližší době odložena. Věnovati pozornost proletariátu nebylo dosti fair, leda, použilo-li se zásad esthetiky akademické.

Co však nutno odložití před touto výpravou, to jest sentimentalita, bolestinství a všecky okázalé salonní city a posérství i všecku ztřeštěnost. Proletariát není příjičnou hlízou, kterou by citliví romanopisci měli skrápěti slzami a hladiti svou dobrotivou a šlechetnou rukou. Jest to směšné, i když se toho dopouští autor vynikající. Příjici netřeba považovati za úděl proletariátu; takové mínění jest velmi zpátečnické a velmi stupidní a zakrývá se jím vlastní impotence intelektuální i tvůrčí. Přisuzovati proletariátu jakoukoli inferioritu, může jenom šosák, ať zjevný či zakuklený. Proletariát^{sám} jest nejen pasivním, ale i aktivním oživovatelem světa hmotného i duchovního a měl za všech věků a u všech ras tvůrčí převahu nad vrstvami druhými a to kvantitativně i kvalitativně.

Známe figury fyziologické krásy z různých dob a krajů. Mistři, kteří je zvětčovali, tak či onak podléhali požadavkům svého prostředí. I když malovali nebo popisovali žebráky, poběhlíky, nevěstky a společenskou nížinu, odpoutávali se od běžných názorů jen tak dalece, aby si neztížili návrat, a to i tenkrát, když byli velmi smělí a velmi samostatní. Neboť dřívější evoluce a revoluce byly jiné; nelze jim to míti za zlé. Vytvořili to, co považovali za nutno a co také bylo nutno vytvořiti. Naší době zbylo dosti toho, v čem třeba pokračovati.

Příznakem skutečné dekadence starého života jest, že se jeho umění rozbilo v nespočetné směry. Tyto směry zdály se odvážnými, ale nebyla to odvaha absolutní, byly to řady odvah detailních a úzkých. Nová doba žádá více.

Více tedy, jak vyhlížela Afrodite a co bylo ideálem renaissance, baroka a moderny až do nedávných dob. Je-li v tomto umění proletariát znázorněn, jest to proletariát odproletarisovaný, zakaemisovaný - anebo zkarikovaný a ztendenčnený. Na obrazech našich dnů vidíme osoby proletariátu, dělníky, služky, ale jsou to karikatury všední a mělké imprese. Kdo by chtěl viděti obraz či sochu služky, drhnoucí zem, máchající prádlo, jdoucí za večera na dostaveníčko, kdo by chtěl viděti podobu hochy, nesoucího bednu na zádech, nebo stařeny, pasoucí kozu na úhoru, musí si ještě mnoho let počkati. A zajisté nelze pochybovati o tom, že postava pračleny může vzbuditi inspiraci k dílu právě tak spanilému, čistému a kouzelnému, jako typy dávnověké. Není možno raditi někomu, aby odložil předsudky stavovské, ale nutno raditi, aby se díval a to dvojíma očima, tělesnými a duševními. Pozornost a cvik naučí

hledati a rozlišovati, viděti, slyšeti, cítiti a tušiti, a nelze pochybovati, že obzory, které se otevrou, budou bohatší a krásnější nadě všecko očekávání. A nejedná se tu o pokrok, nýbrž o pouhý dokonalý návrat ke zdroji všeho umění, k symbolice jednoduchých věcí, k symbolice země a těla. Jest třeba učit se vyslovovati věci a popisovati je; jest třeba naučit se popisovati lidské tělo a jeho funkce, části oděvu, pracovní nástroje, prostředí; vrátiti slovům čest a původní vznešenost; není třeba bramarbasovati ve verších a větách zdoluhavé nensmysly o věcech denního života, ale třeba jim dáti úctu patřičnou a přiměřenou.

Není však nutno a také ne radno zabývati se proletariátem výhradně jako třídou. Proletariát jest všudypřítomný, na nebi i na zemi. Není jen v čistém typu, ale jest zkřížen se všemi možnými typy a všude proniká jeho duch. Proletář může býti vším, proto se dívá na všecko; není odsouzen k životu kastovnímu a usiluje-li o své vyvýšení třídní až na stupeň nobilissace, jest to snaha se všemi známkami pravé přirozenosti lidské. Chápe, že jest organismem, obnovujícím krev země i duši země, chápe i svůj úkol. Proto může jen s despektem pohlížeti na nynější snahy o tendenční umění. Lze vésti spor o to, zda vlastně všecko dosavadní umění, pokud má hodnotu věcnou, není uměním jen proto, že v sobě obsahuje proletářského ducha a proletářskou kulturu, a není-li každá ušlechtilá tradice tradicí proletářskou. Není rozumně dávatí themata a určovati tendenci. Všecka themata jsou přípustná a žádná tendence není absolutně dobrá, každá tendence zkresluje a vyvolává odpor i v duši nejzaostalejšího proletáře. Boj o nové umění není tedy bojem o ujařmení a zúžení umění, nýbrž o osvobození, rozšíření a povýšení umění, které si dosud netroufalo ze společenské bigoterie hledati krásu tam, kde jest jí nejvíce a kde jest nejživotnější.

Úžasná jest obłudnost návrhů a pokusů o nalezení ukazatele pro kulturní výchovu proletariátu. Vyžehlení a napudrování proroci, dobře honorovaní a vyhýčkání, honí proletariát ke žlabům, do kterých dávají nejhorší padělky a odpadky úpadkové a odpadkové kultury, ze kterých jest až příliš cítit buržoasní kuchyně. Dělají si z proletariátu bláznů, zapomínajíce, že proletariát dával světu za všech dob nejlepší lidi a že mu je dá zase a ti pak zúčtují s nynějšími podvodníky. Lidé, kteří nikdy nedozrají a nedorostou k tomu, aby pochopili, čemu se mohou od proletariátu učit, chtějí sami býti jeho učiteli a chtějí ho kaprálovati.

Poměr pravého spisovatele k lidem jest jiný. Chce-li některého člověka vylíčiti, musí ho milovati. Jakou láskou? Láska bratrská jest

problematická. Láska milenecká jest slepá. Zbývá jedině láska otcovská. Spisovatel jest otcem toho, co tvoří; chce-li z lidí učiniti děti svého díla, musí k nim chevati lásku otcovskou, která jest vážná, obětavá, plná odpuštění a plná naděje. Jediné tak lze chápati lidi. Bez ní jest možná jen karikatura nebo padělek.

Kdo tedy chce správně viděti a nalézti krásu proletariátu, může použiti receptu velice jednoduchého, jenže naprosto nešedného: nalézti v sobě nejdříve otcovskou lásku k těm, které hledá a - - nestyděti se za ni.

Ale i v tom mohou vzniknouti theoretické spory. Co jest to otcovská láska? Jest zajisté rozdíel mezi otci a mnoho lidí se považuje za otce. Proto konec konců celé toto tajemství, tak čisté a průzračné i ve své velkolepé hloubce, může býti zjeveno zase jen lidem intuice. Poněvadž jsou lidé, kteří jakživi žádným způsobem nepechopí, že píseň skřivánčí jest užitečná tím, že jest krásná.

Uveřejněno v časopise CESTA, ročník VII., 1925, čísla 10, 11 a 12

CHTĚL BYCH BÝT BABOU

Chtěl bych být babou, která oči světa odpuzuje svým vzezřením nedobrovolně a jistě. Babou, poněvaď ta jest rakví života, památkou nejneužitečnější na doby minulé, z jejichž slibů a půvabů nezbylo nic než ošklivost zvaďnutí, babou, o níž každý ví, že je zbytečným a pohoršujícím pozůstatkem bytosti, jejíž právo na pobyt mezi ostatními lidmi byl odměřen zákony jinými než u starých mužů, zákony, které se zdají tvrdé z ironie osudu vášní, podobny penízi, jehož rub je znám jen osamělým.

Chtěl bych být babou ze stesku a z nedočkavosti.

Ze stesku proto, abych dříve a snáze mohl ukrýti všecko, co jest nepřikryté a nahé a co bolí dotykem očí více než všecka ošklivost a bída. Ukrýti všechny těžce vyhladitelné známky, pokud prozrazují pýchu a okázalost minulosti, a zůstatí jen bytostí, jejíž vzezření nenechává nikoho na pochybách o jejím darmošlapství, o její nesnesitelnosti a nehoďnosti. Babou, která sama se děší toho, že je lidem na obtíž a s bolestí vidí, jak marné jest její úsilí ukojiti se vědomím, že s napětím všech svých stařeckých sil mohla by komukoliv posloužit natolik, aby s uspokojením mysli mohla dojísti podané sousto a bez výčitek v srdci dospati do hodiny před probuzením ostatních. Která už dávno přijala zbývající léta svého života jako rub rovnocenný líci jen ve směnárně věčnosti. Podobna žebračce, které by však nikdo nic nepodal pro její tvrdou a vyzývavou ošklivost, kolem níž každý přejde odvraceje se, které pevnost vůle vtiskla do obličeje známky podobné známkám zloby a svárlivosti, neboť ona skutečně žije v neustálém sváru se sebou, zlobí se na sebe pro náchylnost k odpočinku a slabosti, tváří se svými ~~me~~duživostmi, trpí tím, že zestárlému mezku svého těla nemůže naloziti všechny tresty, které by chtěla. Která střeží oheň a dým, bdí nad novorozenci, nemocnými, umírajícími a nad mrtvými, úzkostlivě sleduje všechny kroky dětí, nalézá věci ztracené, ustupuje s cesty a mlčí. Mlčí před ostatními a mlčí i když je sama, vědouc, že je nehodno, aby naslouchala sama sobě, neboť doba těchto věcí dávno uplynula a na trůně v srdci sedí poznání, že z těch věcí, které se týkají vlastního osudu, nic není hodno smíchu, nic není hodno pláče, nic není hodno pohoršení ani milosrdenství a že její láska není láskou v očích světa; že její pohled je nesrozumitelný a její dobrá vůle vzbuzuje soucitný úsměv těch, kterým chce sloužit. Odcizivši se veškeré kráse světa, která pomíjí, žasne jen nad krásou dětí s lítostí, že i ta je jen světelným signálem, který hasne dříve, než mu bylo porozu-

měno. Slouží maličkým jako mezek a jako pes, který se nechá bít a kopat a s radostí nastavuje hlavu ranám, jako pes, který nespí a nezná únavy, jako pes, který se zároveň směje a pláče. A stane se někdy, že dítě, jehož srdce je ještě schopno ozvěny, náhle je překvapeno tušením její bolestné oddanosti, její trpělivosti a jiných vlastností dosud nepochopitelných a chce na ni pohlédnouti očima vděčnými, vztáhne ručky a pokusí se o úsměv, když tu náhle uzří ostrý rozdíl mezi spanilostí dětské představy a ošklivostí stařecké skutečnosti, ručky mu klesnou a oči se odvrátí, uděšeny podvodem iluse; není zajisté možno, aby cokoliv dobrého a lahodného mohlo býti v babě tak šeredné a strašící.

A když celý dům odpočívá a není kde a za čím se trmácet s mezkem těla, když všechno je uloženo a připraveno anebo když ráno ještě všeko spí a je příliš časně, takže nelze tropit hluk, nebo když dům je prázdný, nebo při bdění nad nemocnými a mrtvými, tiše a neviditelně užívá útěchy růžence či nebeklíče, naslouchajíc pilně a ustavičně hlasům s obou stran, potřebám lidí a potřebám své duše, která potřebuje méně místa na světě než pavouk pro svůj spánek.

Chtěl bych býti babou z nedočkavosti, abych se mohl zbavit sám sebe se vším, do čeho mě oblékl svět; z nedočkavosti člověka, který poznal, že není svobody než v otroctví úplném, v otroctví bez jediné vteřiny iluse, v otroctví, do něhož se nutno vrhnouti s celým srdcem a s celou duší jako do jediné věci, která je hodna života, poněvadž je posledním květem lásky.

Podle rukopisu

Paul Eisner:

JAROSLAV DURYCH

Dámy a pánové!

Dostalo se mi cti, abych uvedl dnešní večer náčrtem tvorby Jaroslava Durycha. Připomenul jsem pánům pořadatelům předem, že je nad lidské síly zmoci krátkou přednáškou tvorbu autora zároveň tak neobyčejného a složitého; dohodli jsme se proto, že se omezím na Bloudění, jakožto poslední a v každém smyslu největší dílo Durychovo a že k ostatní tvorbě přihlednu jen potud, pokud s tímto vrcholným dílem niterně souvisí. Když jsem pak s tohoto hlediska genetické retrospektivy počítal znovu Durychovy knihy, ukázalo se, že celá jeho tvorba je rozhodujícími konstitutivními rysy úzce spjata s jeho historickým románem, a že všechno, co předcházelo, bylo v tom či onom smyslu nutnou organickou přípravou k Bloudění; zároveň projevila se zákonitá neměnnost základních povahových složek v Durychově dosavadním životním díle.

Toto životní dílo, jehož každá stránka je tak nezeměnitelně odlišena od české produkce našich dnů, založeno je na několika polaritách a několika tvůrčích paradoxech; k nim přistupují pak některé specifické schopnosti vnímání.

Celý svět je Durychovi nikdy nedokončeným dílem Boha i ďábla zároveň, při čemž oba principy jsou všudypřítomny a stále při díle. Takže každý krok je nástraha, osídlo, past, pokušení a zkouška a každým posunkem může se světec proměnit v zatracence a zatracenec v tvora spaseného. Odtud elektrické chvění a napětí, stálá pohotovost a stálá možnost zázraku, který zůstává na dosah ruky. Durychovo nikde nevyslovené, ale životní dílo je: Být připraven, toť vše. Nikoliv nadarmo objevuje se v jeho knihách tak často biblický motiv panen moudrých a pošetilých a nikoliv náhodou je vrcholná ženská postava, kterou Durych vytvořil, totiž Andělka z Bloudění, ztělesněním panny moudré. Z této vratkosti vnitřní situace plyne prudká baladičnost mnohých Durychových skladeb, baladičnost, jíž nebrání ani rozkvetlý lyrický pávab, jak ukazují z Durychových básní Cikánčina smrt a Laň a panna, z prosaické tvorby především Menší trilogie. Odtud i Durychovy náhlé proměny a nanebevzetí až do spasení Jiřího v závěru posledního románu; odtud jeho motiv svatého lotra po pravici, jež muž je věnována povídka téhož jména a jenž se, jako organický symbol objevuje také v Bloudění; odtud stejně jeho postavy duchovních knížat peklu propadajících jako jeho svaté nevěstky, z nichž první žije v povídce Legenda ze Smíchu věrnosti, poslední v Bloudění; odtud v ústech jeho postav modlitby, jež jsou rouháním, a rouhání, jež je vroucnou modlitbou.

Věčná možnost, že nadpozemský ortel bude zvrácen, možnost abolice a apelace, nejnáhlejšího odsouzení a stejně náhlé záchrany tvoří plodné ovzduší pro vnitřní drama a činí v Durychových knihách z pevné zemské kůry věčné třesavisko číhající nejzáluďnějšími nástrahami. Dovolte mi symbiotický odkaz, že tato vnitřní situace objevuje se za zcela jiných předpokladů u nekatolického autora z Čech, jenž má s Durychem společnou jen palčivou touhu po Absolutnu a vědomí mystické dědičné viny ve smyslu březinowském: myslím velkého Franze Kafku, jenž je české kulturní oblasti pohřbíhu dosud neznám. S tím, co řečeno, souvisí Durychův paradox víry. Není to, nehledě k víře v základní dogmata, sladké spočinutí v lůně jistoty, tím méně rozpoložení kvietistické, nýbrž stálá cesta a dramaticky vzrušený pohyb k tomuto spočinutí; hledání a dobývání Boha pozemským putováním, jež je přerýváno mocným voláním propasti, cesta, jež se stává blouděním. Zde vynořuje se motiv svatě poutnice, jenž dán je u Durycha již dávno před Andělkou v krásném Snu Albrechta Dürera zjeven Matky Boží, jež putuje z Italie do Německa za podobným cílem jako Andělka ze Španěl, také ona peregrina mediterranea, aby zlahodnila pro Boha odpadlickou drsnou duši severu.

Každý pozornější čtenář mezi vámi odpověděl by mi bez rozpaků na otázku, které slovo vyskytuje se u Durycha nejčastěji, tvoříc jeho slovo heraldické: řekl by, že je to slovo v z p u p n o s t. Tedy rouhání, tedy chvíle odpadlictví a jejich překonávání. Buď proto manifestací Durychovy horoucí, ale stále znovu dobývané víry a k c e, stálý kvas a var, útočná bojovnost a vášnivost: a skutečně mají všechna jeho díla, i ta, jež zdají se utkána ze snů a mlžných par, rušný pohyb a prudký vnitřní děj s náhlým vyvrcholením. O celém Durychovi platí charakteristika Jiřího: nikoliv kacíř, ale rebel. Zde je genese jeho Žebráckých písní, jež přináší něco zcela odlišného od anarchismu Šrámkova i rusky nadchnutého bosáctví Tomanova. Největším pomníkem této vzpurnosti zůstává však Jiří z Bloudění, věčný rouhač z nevíry, jenž neodvážil se věřit v zázrak a spatřuje v podávané boží ruce výsměch, až je spasen, proti své vůli téměř, aktem vyššího předurčení.

Třetí základní rys Durychův je jeho tragický prožitek krásy. Jako u tolika velkých básníků a velice srovně s heroickým zřením Šaldovým je u Durycha každá pozemská krása v obojím smyslu poslem Božím, rozuměj manifestací vyšších sfér i smrtícím bleskem; a ne-li smrtícím bleskem, tedy na věky zraňujícím šípem, jak to řekl Platon. Všechna krása skutečně prožita je tragická a hluboce bolestná. Pro svou marnost, pro hloďání času a neviditelnou práci zkázy, pro svou nenávratnou jedinečnost, pro panický zmatek a krvavě planoucí stud, který se z ní vlévá do našich duší.

Tragickým cejchem krásy poznamenány jsou všechny Durychovy vrcholné postavy, jeho panny především. Vzpomeňme jen Andělky, jak ji viděl Jiří v Jičíně: "Byla oblečena v dvorský zlatohlav a ten byl pln jejího těla, pln její s m r t e l n é krásy. A jak ji vidí po letech v Praze: "Ale byla plna života, sladkosti a naděje, což všechno jí patřilo podle práva rodinného, a měla přece tělo lidské s veškerou krásou, která je na světě tím žádoucnější, protože je smrtelná. Žasl, že tato krása umře."

Tím ocitáme se u dvou předůležitých složek celé Durychovy tvorby.

Je jen zdánlivým paradoxem, že vznícená spirituálnost je u Durycha nerozlučně spojena s mocným erotickým založením - víme přec, že od dob středověké mystiky je to častý úkaz u velkých katolických básníků. Bude jednou jasno, že Durych k velkým erotickým charakterům české poesie - Vrchlickému, Březinovi, Sovovi - nejen přidružuje charakter nový, ale že je bezpochyby i největším erotikem české literatury vůbec. Jde u něho o mohutný fond smyslnosti, která neustálým vnitřním zápasem odpoutává se od tělesných zdrojů a sublimuje se v adoraci krásy, vnímané smysly stejně chtivými jako citlivými, a to zase bipolárně - jakožto projev Boží i ďáblův; tak setkáte se u Durycha na př. s hlubokou větou: Její tvář byla okrášlena rouhavou spanilostí /španělská milenka korsárova v povídce Úžas z Obrazů/. Vesmírným rozprostraněním erotického prožitku vzniká nová polarita, jedna ze základních v každém vskutku velkém umění: věčná, tajuplná korespondence Eros - Thanatos, nerozlučný vztah mezi rozkoší a smrtí. S tou dvojicí setkáváme se u Durycha napořád, naposled a nejvýrazněji v závěru jeho historického románu.

Magnetovou horou této erotiky zůstává ovšem žena, a to neměnně žena panenská, virgo immaculata. Není ani zdaleka vysvětleno vše, odkážeme-li co do původu Durychova zbožnění panny na paradox katolické věrouky virgo - mater a na Durychovu nádhernou skladbu Eva, v níž konstruuje se mystická rovnice mezi panenskou královnou nebes a matkou pozemských synů. Věc je složitější. Panna zjevuje se u Durycha celou galerií postav jednostejně jako neposkvrněná nádoba Boží, jako cherub na zemi. Ale - i zde tedy dualismus a úprný dramatický zápas dvou principů - ten cherub dýše zároveň všemi svody pekel a je nejmocnějším osidlem pro mužovu v z p u p n o s t. A není trýznivějšího nutkání než tuto krásu potupit, zdeptat, pokořit, vrhnouti stín na její oslepivou zář, pomstít se za její nedostupnou neposkvrněnost. Toť ve chvílích osudných peripetií situace Jiřího i Kajetána před Andělkou, jež je královnou Durychových panen, co jich je v románu Na horách, v knize o Sedmikrásce, v Panenkách a všude jinde; a je tam i zmíněná situace z Bloudění.

A přece je panna u Durycha nástrojem Božím a celé jeho dílo zřizuje panenský matriarchát a království ženino na zemi i na nebesích. Proti kalnému a věčně bludnému intelektu mužovu ční jako spásná věž ze slonoviny a jako poselství vyšších světů angela, anděl ženského pohlaví, refugium, domov ztracený a zase nalézáný. Doslova domov: je-li Durychovi život putováním za záhadným cílem a vrací-li se u něho ve stálých obměnách motiv c e s t y d o m ů, setkáváme se vždy s pannou jako prostřednicí. Dopadá to vždy jako v závěru povídky Sen, kde muž praví k dívce: "Chci domů, prosím tě, doveď mě domů!" A nyní:

"Pojď, doveďu tě!" pravila, dívajíc se po mé ruce a obracejíc se k Malé Straně.

"Ale já chci do tvého domova! Jinam nechci!" vykřikl jsem úzkostně.

Usmála se a mě únava přešla, tak jako bych byl spal s hlavou na jejím klíně. Odpověděla:

"To víš, že ke mně! Kam jinam bys mohl jít?"

Tato cesta domů je také posledním smyslem Bloudění. Situace je zcela shodná s Dantem a s Goethovým Faustem - žena - vůdkyně k Bohu jako princip nadřazený a superiorní, říká řada hlubokých situačních symbolů, zvláště výrazně ten hořící Norimberk, v němž obklopena a střežena plameny spí Andělka spánkem dcery Boží v hodinách pekelné záhuby všeho, co žije.

Z Durychovy erotiky lze vyložit mnoho jeho povahových rysů a vystačíme při výkladu dokonce bez nechutných manýr psychoanalýsy, jež by ostatně selhala ve výkladu věcí posledních, totiž básníkova nejvlastnějšího ingenia. Uvedl bych jen ještě jeden rys:

Bloudění ukazuje velice názorně, do jaké výlučnosti básník hledá spásu rozrušeného světa v lidech chudých, v žebrácích Božích. Ale to je jen jeden případ za mnohé. Je tu Sedmíkráska, v níž panna - via lucis zjevuje se muži sedmkrát v podobě ponížené služebnosti a evangelické chudoby. Jsou tu jeho Panenky, jedenáct dívčích postav, děvečka, pradlenka, žnečka, pasečka, robka a jiné, vesměs dcery pozemské služebnosti; jsou tu Žebrácké písně, titulem počínajíc; jsou tu mnohé jiné tvůrčí projevy Durychovy bezvýhradní zaujatosti pro stav milostné sprostnosti a bohulibé chudoby. Myslím, že ani pro výklad této velice významné povahové složky nestačí odkaz na Durychovo katolictví a stejně ne odkaz na Durychovo živelně hluboké češství. To i ono dává jen výklad dílčí. K oběma přistupuje Durychova erotická konstituce, která chce ženskou duši nahou, bez de-

koru, bez příkras hmotné kultury. Je to projev silného erotiky a pudový reflex integrálního mužství a duševního panictví. Ukazuje nám, jak vzdálena je Durychova prudká vitalita každé dekadence a s jakou krásnou přiměřeností utvářejí se u něho základní životní vztahy. Jen tak bezelstná ryzost smyslů a krve mohla stvořiti díla takové čistoty ovzduší jako je heroická idyla pastýřské, ve skutečnosti však královské pohádky Na horách, jejíž Pastorale jednak jakoby dotvořovalo nejkrásnější stránky Růženy Svobodové, jednak jakoby splňovalo kterýsi zasutý tvůrčí sen Julia Zeyera. Jen taková neporušená čistota mohla se bez rizika bezděčné komiky odvážiti takové Sedmikrásky, jen ona mohla zdolati problém, o který šlo v Bloudění.

Muž, jenž stojí za těmito díly, je věřící, ale nikoliv trapista. Jeho rozdychtěné smysly vrhají se skokem na život a zmochňují se jeho projevů s bezpečnou účinností dravce. A to ačkoliv Durych je věčným navrátilcem z říše snů, ačkoliv sen a rozhraní mezi snem a bděním jsou jeho tvůrčím východiskem a procházejí ve stálých obměnách celou jeho tvorbou. Síla neuhasitelné žízně vrhá Durychův zrak znovu a znovu s prahu snu do reality a mění samu trojrozměrnou skutečnost bdícího dne v sen a přízrak. V tomto poutníku k Absolutnu - toť další Durychův paradox - žhne věčná výheň lásky k pomíjecnosti a k životu ve všech podobách.

Vzniká pak nová realita naprosto vzdálená jak bludné alogičnosti snu, tak i plané a liché jednoznačnosti skutečného dne; rodí se skutečnost vyšší, v níž pozemská realita je vpojena v tušení snu a jasnozřivost snu splývá se záměrností reality; rodí se knihy cele prosycené s v o u atmosférou, v nichž každé slovo ztrácí ohmatanost literárního tržiště a nabývá opět pradávného významu symbolu, klíče, zašlínadla; nastává velkolepá intenzivace výrazu bez vnějšího násilí, téměř bez patrného usilování o výraz; a vzniká posléze ten zvláštní demonický přísvit Durychových knih. Stane se pak, že Durych vypravuje o lese, který se jmenuje Černovír; domníváte se, že běží o geniální slovní nález a kreaci, ale ten les je skutečný a všichni lidé mu tak říkají; jenže Durych pozdvihl to místní jméno do oblasti snu i s tím lesem; a kdyby ujišťoval, že v tom českém lese spatřil jednorožce, uvěříte mu na slovo.

Z Durychova lačného vstřebávání stvořeného světa rodí se také jeho estetika. Je dalším Durychovým protikladem, že je zároveň fascinován každým životním děním i prochvíván hrůzou z tělesnosti. Ale fascinace je silnější než hrůza, klene mosty přes propast toho, co se nic nazývá, a dochází ke zjevu, jenž je v české literatuře bez příkladu - k Durychově n e k r o f i l i i, k mámivým zátiším jeho zdechlin a mrtvol v rozkladu, k jeho

heraldickým symbolům nečistých zvířat a věcí: je to nejen had ve všech podobách, ale i zašlápnutá žába v žebračkových písních, a tamtéž odporný hmyz utloučený při slavnosti jakési noční mše Satanovy, a tamtéž hořící kupá hnoje, a zas tam děvčátko hýčkající mrtvého potkana, při čemž za nadpis slouží slovo R á j; a stejně je to v povídce z knihy Kouzelná lampa šílený protějšek k oné básni o utloučených švábech a je to hrobka Valdštýnova ve Valdicích a jsou to výjevy a vise v Bloudění - vesměs projevy mohutné erotické síly, jež páčí brány smrti a kácí přehradu hnu-su. Z takových stránek stoupá pak oblučná sladkost a hypnotická sugesce pohledu do propasti.

Řekl jsem již, že celá předchozí tvorba Durychova, především výprav-ná, předjímá Bloudění, a to nejen atmosfericky, ale i tematicky, a jeví se jako příprava a zkouška na ten velký epický čin. Některé korespon-dence jsem již vytkl, na několik dalších bych ještě odkázal, nemoha zde ani zdaleka uvést všechny. Exotická kapitola Andělčina vypravování má ranou obdobu v povídce Úžas; povídka Pece je svým líčením planoucích útrob hutních generální zkouškou na hořící Magdeburk; povídka Císař z knihy Obrazů předjímá strašidelný dvůr Ferdinandův; titulní prosa ze Smíchu věrnosti skizzuje již exekuce z Bloudění; Legenda z téže knihy vjezdem obristwachtmeistra Eugena do jakéhosi německého města je přípra-vou na válečné scenerie historického románu; Plížení Německem chová dra-hocenné náčrty a studie k definitivním obrazům Stralsundu, Magdeburku, Lützenu; jinde zase rýsuje se ten mámivě kouzelný Pasov, na který se pak rozpomíná Kajetán před městem Meminky; a cesta do Španěl má ve své pou-ti do krajů věčné žízně a nenasycené víry všechnu magii záhadné země, jež noří se z montserratské kapitoly tak zcela jinak než ze všech Cest do Španělska, co jich poslední léta dala evropským literaturám.

Je tedy celé Durychovo dílo jednolité, naprosto celistvé, z posledních vnitřních nutností zrozené a prostoupené i v sebe/zavřené mocnými pola-ritami a tvůrčími paradoxy. Vládou i románu, jemuž jeho tvůrce dal hlu-boké jméno Bloudění.

Když dílo vyšlo, vyskytly se námitky: že autor traktuje historické dění se zaujatou tendencí katolickou, že zkresluje českou emigraci a je-jí usilování, že křivdí české věci. Na to lze odpovědět, že autor nena-kládá s katoličskými pány o nic lépe než s protestantskými a že mocní tohoto světa jsou u tohoto v nejhlubším smyslu českého autora sběř, lu-za, vyvrhel; nevyjímaje ani všech těch pletichářských, zbabělých, hamiž-ných, svatokupeckých, Boha krok co krok zrazujících opatů, biskupů, ar-cibiskupů, abatyší, apoštolských misionářů, nunciů, císařských zpovědní-

ků a papežů; v kterémž rysu u katolického autora mohli bychom se podívat i svobodě křesťanského člověka a odvaze do vlastního tábora, odvaze téměř sensační v literatuře, jež od r. 1918 učí se důkladně zapomínat, co je to muž v literatuře. Ale zmíněné výtky, jakkoliv nesprávné ve svém doslovném tenoru, mají plnou pravdu ve smyslu mnohem hlubším a tím teprv zpečetují svou konečnou nepravdivost.

Durychovo Bloudění je totiž svou myšlenkovou náplní dílem revolučního dosahu, znamená nikoliv pokračování, nýbrž úplný přelom tradice. Asi takto:

Od národní teleologie, jež neomezeně vládla českému historickému románu, odbočuje Durych do zcela jiných končin. Ač venkoncem české svým ustrojením, jak se pokusím ještě doložit, je to dílo spiritualnosti tak absolutní, že nelze ho již vtěsnati do žádné bezprostřední národní ideologie a účelnosti. Neběží už výlučně o osudy rodné země a vlastního lidu, nýbrž o věci zcela jiné. Revolucionářská odvážnost Durychovy základní koncepce záleží v tom, že celé to nepředstavitelně obrovité dění domácích a evropských dějin, že celá ta válka, jež ve světové historii je jedinou obdobou války světové, že to moře žluči, slzí a krve, ty hekatomby milionů lidských životů a celá ta apokalypsa jsou jen pozadím, kulisou, nástrojem a vybavovacím prostředkem dění zdánlivě nejsoukromějšího: že smyslem, účelem, cílem světového procesu jeví se jedinec, a to dokonce jedinec anonymní; že drama třicetileté války dovršuje se proto, aby dvě duše se našly, aby dva životy se naplnily.

Prováděje svůj suverenní revoluční čin, sahá Durych k technice starých autorů a staví před rušné plátno historického filmu lidskou dvojici, Adama a Evu; ale jak jinak než ti staří autoři! Ti uzavírali dílo ne-li faktem, tedy perspektivou oděvek; rek Václav pronesl své slovo a Lidunka se zarděla a schýlila hlavinku; v uchu čtenářově, v němž dozněly válečné polnice, ozval se vábivý hlas cvrčka u krbu a nad magicou visí povijanu snesla se opona. U Durycha umlkají polnice, aby popřán byl sluch pozounům nebeským. Cílem všeho je jedinec, neboť v každé jednotlivé duši, co jich je na světě, rozhoduje se zápas mezi Dnem a Nocí a naplňuje se osud světa; ale je-li cílem světa jedinec, není cílem jedincovým groteskní hanebnost tak zvaného osobního štěstí na zemi, nýbrž naplnění, dovršení, dozrání pro obětní stůl a pro mystickou svatbu s Bohem.

V této revoluční koncepci historického románu je Durychův vášnivý spiritualismus a integrálnost jeho duchovního zření, ale i jeho heroic-

ký individualismus, jenž je v nesmiřitelném protikladu k jakékoliv pseudodemokratické stádnosti; touto základní koncepcí dává Durych Blou-
dění předem tragičnost svého Credo, quia absurdum a svým románem lite-
ratury dílo zcela výjimečné, jehož chrámová architektura začíná se u ze-
mě a roste do oblak.

Dovolte, abych ukázal hlavní sloupy té stavby. Jmenují se přízračnost
vise, historická ironie, vesmírná polyfonie, absolutní českost, mystické
podobnosti.

Jakmile Durych zcela ve shodě s celým svým založením shledal, že to,
čemu se říká světová historie a co jiný velký český básník nazval hno-
jištěm páchnoucích brutalit, je jedna jediná frenesie rozpoutané zhova-
dilosti, byl nezbytně dán také již slohový princip, jímž traktovati by-
lo veškerý vnějšek. Čemu říkáme svět, je peklo, či lépe jakási pekelná
scéna, přepestré Theátrum; pohybuje se na něm shromáždění larv a lemurů,
věz mocných tohoto světa, věz urozených žhářů a mordýřů a předústojných
travičů; někdy se v tom pitvorném reji rozevře propast a pohled do ní
zjeví nevýslovné chuchvalce do sebe zapletených a zakousnutých hadů a
slizkost nádherně příšerných měkkýšů; požírá a vraždí se to, a ku podivu,
teče z toho krev. Vytáčí to dvorné úklony a pronáší to zdobné alokuce,
má to obřadnou ztrnulost drahocenného brokátu a jeví to velice zábavnou
posedlost, je to vůbec jako živé, jako živé; tvoříce utěšenou šachovni-
ci, postupují proti sobě tercie, prapory, falangy a šiky šikování špa-
nělského a nizozemského, mušketýři, rejtaři, kyrysníci a knechti; v kal-
ném lesku zbraní jakoby skutečných a za znamenité nápočoby polnic a bub-
nů provozuje to své důmyslné karakoly, a ku podivu, teče z toho krev, a
hoří města a ztékají se hradby a je to podívaná jednak nádherná jednak
úsměv a smích budící, a ku podivu, teče z toho krev, mnoho krve; a vykra-
čují si v tom snu nádherné potvory, takový Piccolomini, takový Mansfeld,
a je radostný pohled na ty nejvyšší hofmistry Satanovy a je utěšeným ko-
náním sledovat je při jejich práci; a je to sen, není to skutečnost, jen
domnělá, jen přízrak a jakési mámení. A nad tím vším obloha snu: "černá,
bez hvězd, plná oblud". Raněný Jiří domnívá se v poslední kapitole, že
je mrtev a že to, co vidí kolem sebe, jsou ti živí z onoho světa, jež
on opustil; výsostná impassibilita básníkovy způsobuje opak a činí, že
vidíme celou Haupt- und Staatsaktion jako zábavnou hru lemurů, kteří se
domnívají, že žijí.

Těsně vedle slohotvorného prostředku přízračnosti stojí u Durycha
tvůrčí ironie pohledu. Česká literatura chlubí se mistrovskými projevy
ironie rozkladné a subjektivně glosující, neznala však dosud ironie *zv*
tak mohutné funkci objektivně výtvarné. Tato ironie klade před vstupní

mohutný akord díla, totiž před den 21. června, kapitolu pletich a machlů kněžského neřádu v kanceláři probošta svatovítského, tvořící tak zcela nové světlo a novou atmosféru pro tu kapitolu popravní, nad níž zase skví se neviditelný nápis Theatrum a jež uvádí se slovy "Chystala se velická paráda"; prožíváme ji po prvé v celé literatuře b i o k u l á r n ě, věz totiž očima vlastního srdce a zároveň očima senilního, sklerotického, potřebami stařecké tělesnosti trápeného a nudou i náročností popravního ceremonielu poněkud rozmrzeného spekulanta a válečného zbohatlíka Liechtensteina. Ta výsostná ironie utváří pak nebeské dvorstvo Ferdinanda samotného, toho šilhavého, věčným pocitem inferiornosti týraného zbabělce, přezbožného rouhače a zmetka se zpotvořeným ramenem, kouzlic lépe než by dovedl přímý útok nejživelnější nenávisti obraz toho, ježž onen rakouský šlechtic zatahal za krajkový límec, řka: Nandl, gib nach! Podivuhodné umění je deponováno v té blasfemické postavě, jejím potměšilém pámbičkářství, její zakřiknuté vražednosti; tam, kde se ten vyděděnec v purpuru ocitá před soudcovskou stolicí nejvyšších mocností života, Lásky a Smrti, jako v kapitole těch mantuanských zásnub, vzniká výsostná tragikomedie, jež by o sobě postačila, aby zachránila Bloudění pro každou budoucnost.

Tvořící ironie dává prožívati Bílou Horu ve výsměšné retrospektivě mladého prince z Anhaltu; superiorní ironie je při díle, když běží o to, podati slovní turnaj dvou dvorských potvor, řekněme toho šišlavého skrčka Slavaty a toho čahouna apoštolského misionáře Valeriana de Magny; ta ironie odívá se úsměchem důvěrného rodinného ^{h/}desektu a dává nám špenělskou infantu, tu věčnou, moudrou pannu, pro kterou nepřichází ženich, viděnou očima jejího starostného a uzlobeného bratra Filipa Španělského a hned vedle toho - zase to biokulární zření - očima jejího portrétisty Velasqueze; táž ironie jindy zase staví před nás v umné směsici syntetických barev, o nichž se v české prose dosud nikomu nesnilo, takového hraběte Matěje Thurna, matonohého pletichu, dětinského mluvku, směšného břídila a mučednického Don Quijota i hrdinu; ta ironie skládá postavy všech těch kavalírů, věz totiž urozených falotů, huncoutů a vrahů; noří se do nejhlubších propastí lidské trýzně, promlouvá v bláhových nadějích odsouzených valdštýnských důstojníků, jindy zase z dvorných poklon, jimiž vrah Leslie častuje ovdovělou hraběnkou Trčkovou.

Nejvyšších oblastí velké historické ironie dostupuje pak Durych ve vzpomínkách Gustava Adolfa v předvečer bitvy u Lützen. Ta otecká a královská vzpomínka na "osmileté děvčátko podivně přísné i sladké tváře" - prosím, přečtěte si ten odstavec doma - vzpomínka na dítě, za jehož slávu kladé král-otec korunu i život a z něhož bude jednou to, co prochází

dějiny jakožto shakespearovský stín Kristiny Švédské, má všechny akcenty drtivé vznešenosti: vidíte, slyšíte, hmatáte téměř marnost všeho lidského usilování a krutý úsměšek osudu. Pravím, že něco podobného v jakékoliv české prose dosud nebylo.

Ve smrduté stoce, v níž člověk proměnil zabydlený okršlek zemský, vadne květ života. Durychovo vznícené oko pije tu krásu ušlechtilým nešťestím poznamenanou a nečistým mocnostem na pospas vydanou. Není to jen Andělka sama. Vadne nádherná Eleonora Mantuanská, vadne Valdštýnova bílá růže Isabella. A je jich víc. Jsou místa, kde Durych přerve náhle to široké pásmo dvorských pletich a válečných zběsilostí, přemoudře lavírujícího cancu a bigotního rouhání, na př. v kapitole brandýsské; pak vynoří se v jediném odstavci, jakoby v zachované světelné kapli chrámu, jehož ostatní prostory proměněny jsou v modlitebnu Satanovu, jedna hlava ženská a dvě dívčí, hlava císařovny Eleonory a hlavy osmnáctileté arcivévodkyně Marie Anny a šestnáctileté Cecilie Renaty: a popadne vás svírává bolest z té krásy sotva rozkvetlé a již na zmar vydané osudu vší krásy na této zemi, jež, není-li peklem samým, je určitě předpeklím.

Magii acherontské přízračnosti, jež proudí z Durychovy impassibility a ironie, doplňuje magie tajemných korespondencí, osudových vztahů a nerozlučných spjatostí. Je tu ten Valdštýn, jehož poslední tragika je v tom, že se nedovede odpoutat od nenáviděného šilhavce z vídeňského hradu, jsa s ním svázán sudbou silnější než je každá vůle. Ale korespondence jdou mnohem dále. Nikoliv Piccolomini, o němž Durych reprodukuje podle historického podání, že měl stejnou hvězdnou konjunkci s Valdštýnem, nýbrž Jiří sám je osudově spoután s generalissimem, v tom smyslu totiž, že bez Valdštýna nemůže se dovést pozemsky-nadpozemský úděl toho českého sluhy. S Jiřím zase svázán je pouty nejvěrnějšího nepřátelství druhý mužský anonym a protagonista knihy Kajetán. Vztahy sestupují pak do mystických hloubek. Nebeskou krásu Andělčinu váže ďáblem poznamenaná krása Jiřího: jsou to již tělesně dva vyvolenci, dva poly, mezi nimiž musí přeskočit jiskra nevidaného osudu. Takto jeví se Kajetánovi Jiřího krása: "jako jinošská modla či panchert z nějaké velmi vzácné krve, v jehož žilách jsou zabořeny střepiny diamantů. Ďábel, který má ještě svatozář". Poutem kleté krásy svázán je Jiří a tím i Andělka s tím rytmistrem Hillmannem Staitzem, o jehož kráse se praví, že působila jako čarodějnictví. A stejně zas Jiří s oním Sokolem z peruánského pralesa. Andělka sama má magických protějšků několik. Svou bezprostřední ďábelskou obdobu v postavě zimní královny; obdoby pozemské v té tajemné protestantské panně v městě Stralsundu; v té české dívce, jež následuje Kajetána do Sedmíhradska i v té nevěstce z pražského hampejzu, jež prokl-

ne Jiřího a položí pak za něho Život. Eleonora z Gonzagy má sesterský protějšek ve Valdštýnově choti Isabelle a tajemnými konstelacemi korespondují navzájem i postavy těch urozených raubířů a kapsářů v Bloudění. Spřízněnost a konjunkce váže nejen postavy, ale i situace, místa, věci. V hluboce souznivý akord splývají obě solistické kapitoly Andělčiny, španělská a jihoamerická; ukřižovaný pes v chrámu sv. Víta, o němž vypravuje Jiří v 9. kapitole prvního dílu a nahá žena na šibenici v úděsné baladické kapitole dílu druhého a do třetice Jiří uchem přibitý na zeď pražského kláštera a do čtvrtice smrt Jiřího před ložnicí generalissimovou v hlubší realitě jedno jsou; dekapitace z 21. června vracejí se s přízračností věčných návratů v popravě proradných důstojníků od Lützenu; celá města korespondují navzájem svou duší, svou žízň, svou trýzní, svým tajemným předurčením; Stralsund v plamenech svých cihlových světel a Magdeburk hořící plameny skutečnými a obě města s pekelnou lačností slávy a krve, již doutnají domy nedočkavě číhajícího Chebu. Také tyto spektrální souznavosti a tragické spřízněnosti tvoří zvláštní ovzduší knihy a její mámivou krásu, jsou něco jako hudební řád a regule díla a přispívají k jeho propastné magii.

Je vždy znakem velkého autora, dovede-li svou niternou atmosférou prolnouti nejen postavy, ale i přírodu, lokalitu, věci, dovede-li mrtvé kulisy a rekvizity proměnit v symfonii hlasů a vzít jim při tom jakoukoliv násilnost chtěné symboličnosti. I zde triumfuje Durychovo umění. Všechny jeho duše jsou duše ve střehu; všechny jeho situace jsou chvílemi nedomyslitelných a neodčinitelných rozhodnutí; a toto vnitřní napětí strhuje k sobě celý vnější svět a činí jej spoluhercem. Duše samy, promítnuty do přírody, mihotají se v ní duchovými odrazy a mění ji v pandaemonium. V aktech vnitřních dramát mají organickou účast a funkci kontraspunktického doprovodu živly, příroda i věci člověkem stvořené. Živly: vody řek i požáry ztravující města i zaváté lesy na posledním tažení Valdštýnově i vichřice v chebské noci, při čemž nejpamátnejším dokladem e r o t i s a c e zůstane ta magdeburská královna ohně, obdařená slávou největších vidění Otokara Březiny. Příroda: Slunce nad Staroměstským náměstím a především Durychova heraldická zvířata, hejna holubů a havranů, žába nadouvající se v kaluži a divoká svině v oboře na objízďce Ferdinandově, zvířata-emblemy té císařské psí duše; a chebský kuchař, jenž několik hodin před Valdštýnovým koncem paří a vyvrhuje ka-pouna. A květy: růže, jež září před generalissimem při hostině, líbezná růže severu, sladký a bolestný opak nedostupné růže zlaté; a hořec, ano hořec, květ hvězdné touhy, jenž modří jiného světa svítí před hradbami města Meminky do toho podivného setkání a utkání Kajetánova s Andělkou.

A věci: pražské zvony po návratu emigrantů, lebky na mostecké věži, svícen ve stanu vůdcově, oběšenci na šibeničním vrchu, neproniknutelná mlha na bojišti lützenském, obraz svatého lotra v plzeňském chrámu a obraz vévody české země v chrámu chebském. A zvuky: hodiny, jež odbíjejí před popravou a jejichž "každý zvuk se třásl krvavou sladkostí"; polnice před Zirndorfem: Bubny vířily. Polnice zajásaly podle své přirozenosti nevědomé. Tak spojuje u Durycha všechn vnější svět své hlasy sladké a mámiivé, horoucí a horečné v nutkavý povel ke splnění toho, co je předurčeno.

Přicházím k Durychovu vrcholnému paradoxu: že totiž básník, jenž je původcem odklonu od české tradice, jeví se básnickým typem svrchovaně českým.

Svrchovaně český rys je již v tom, že všechny hlavní dramatické personae - a považte, v jakém rámci - jsou lidé služební, bezdomí, anonymové, lidé odtikud. K tomu druží se rys sociologický. Nevztíravě, ale stále a stále vrací se Durych k životnímu a společenskému údělu sedláka, a to v nikoliv náhodné spojitosti s Valdštýnem; kdykoliv přiblížil generalissima na bezprostřední dosah našich sympatií, neopomene podtrhnouti jeho dobové opovržení selskou kanálií, aby jej zase oddálil sobě i nám. Téměř bezručovská nenávisť proti grossbürgerům, proti blahobytnému měšťáctvu a jeho neřestnému opatrnickví i a contrario živelná sympatie s městskou spodinou, s lidmi vždy a všude obětovanými projevuje se na mnohých místech, tak na př. v kapitole stralsundské. Stejně nesmiřitelná negace mocných tohoto světa, nechť jsou kdokoliv a v kterémkoliv táboře; pochází ovšem také ze zřídelské náboženskosti a spirituality, zároveň však je i nesmírně česká.

Nejsme ještě dávno u konce s tím Durychovým češtvím. Ve chvíli, kdy dějiny vgnášejí ortel nad osudy zemí, národů a hlavních postav knihy, vynořuje se k zasnubám dvou na smrt znešvářených světů v nevýslovné záři největší česká kniha, jež kdy byla napsána, Komenského Labyrint. Zde je česká syntesa Durychova, dobytá utrpením a láskou.

Tento bolestně vybojovaný klad národního spiritualismu má stejně bolestnou obdobu zápornou na jiném místě knihy. Nemyslím ani tu českou dívku v sedmihradském zajetí Kajetánově, jejíž symbolická postava rodí se autorovi na desce, leptané krví, žlučí a jedem; mám na mysli jinou ženskou postavu knihy. Česká poesie je bohata projevy vášnivého bolu z prožitku národního ponížení a malomoci a mnohý z těch projevů je poznamenán rysy rozervaného flagelantství; pro můj pocit je to vše zastíněno hampajzem v té úžasné 5. kapitole prvního dílu, tím domem v židovském městě pražském, do něhož utekla se myšlenka Vlasti, aby pod pláštěm tělesné

hanby mohla osnovati odpor proti císařskému padouchu a vrahu. Všechno zoufalství, jež může zmitati neodcizitelně věrným srdcem, vloženo je do tohoto hampejzu a do neslýchané postavy Durychovy české nevěstky - vlasti. A teď promyslete si postavu reka, jímž, jak ví už i nejhloupější, není Valdštejn, nýbrž Jiří. Jeho rozeklanost, bezradnost a vyděděnost, jeho rouhavá trpkost, jeho marná a hořká ješitnost, jeho malomyslnost narušené a rozvrácené duše, jeho vnější otrlost a vnitřní cudnost, jeho poznamenanost a přec vyvolenost - snad prozatím, než časový odstup zjeví tu postavu v jejím pravém významu, snad prozatím jen Nečech cítí při pohledu na ni, že není nad ni většího symbolu stigmatizované češství.

A v závěru díla, v adoptaci té cizí země andělskou poselkyní cizích pásem, dává Durych své kredo vlasti, vyrvané peklu a vybojované Bohu.

Posléze promlouvá Durychovo hluboké češství i z jeho jazyka, jehož plnost, prostota, tklivost a nezapomenutelná intonace, zejména také v dialogu, vynikne plně teprv tehdy, když si jej transponujete do tonin jiného jazyka a poznáte, do jaké míry je to všechno nenapodobitelné zvukem, kadencí, smyslově, nadsmyslnými hodnotami slova. Ten jazyk zčešťuje celé světové dění, básník sám musí intervenovat a přímou narážkou zbavit nás iluse, že by Valdštýn mluvil česky. Je to dílo přeplněné češstvím. Ovšem češstvím čerpaným z jiných hloubek než jsou tendence, fráze, vlastimilská larmoyantnost a spirituální maloobčanství.

Proti bloudění bylo vzneseno také několik výtek estetických. Dovolte, abych naznačil, jak se na ty věci dívám já.

Proneseny výtky architektonické. Asi v tom smyslu, že dílo rozpadá se v tříšť kapitol a že historická látka není zvládnuta. Nehledě k tomu, že tak obřadně velkou látku vůbec nelze zmocí obvyklou románovou stavbou, myslím, že Durych něco takového ani nechtěl. Jemu šlo právě o ten chaos, nikoliv o to, aby se z něho narodil kosmos jakkoliv usměrněný; jeho úkolem bylo podati nesmyslnost a šílenství t.zv. historie, aby tím jasněji vynikl jediný smysl světa, rozuměj vývoj a naplnění duší.

Jiné výtky byly rázu povahopisného a týkaly se zejména nejasností v postavě Valdštýnově a polosvětla, v němž utápí se ta postava. Myslím, že i ta domnělá matnost byla úmyslem tvůrcovým. Nic nebránilo Durychovi, aby podal generalissima jako velkého condottiera nebo jako gigantického inflacionistu a Castiglioniho, jak to učinil Džblin. Nebránil žádný nedostatek tvůrčích schopností. Ale podle celkového smyslu díla Valdštýn nesmí býti zcela jasný, nesmí se státi rekem, nesmí se vůbec dostati příliš do popředí; není a nemůže býti hlavní osobou v díle, jež je románem

nikoliv císařů a králů, válečníků a dobyvatelů, diplomatů a konspiran-
tů, nýbrž jehož jedinečná funkce záleží právě v tom, že je románem mys-
tické svatby. Za to dal Durych svému Valdštýnovi povýšenost velkého du-
cha, jehož obří vůle je paralysována křečí němého hnusu z hanebného pro-
středí a hanebné doby.

Třetí skupina výtek: plundrování historie, kupení jmen, pasáže mrt-
vých citací. I v tom spatřuji nikoliv tvůrčí selhání, nýbrž vědomý pro-
středek slohový. Šlo o to, podati dobu, která žila, pletichařila, kon-
spirovala, válčila, vraždila a umírala s obřadnou ztrnulostí, zachováva-
jíc normy španělské etikety a opatřujíc i své smlouvy s ďáblem ozdobnou
pečetí a bujnými kudrlinkami. Šlo však o víc: evokovati slovem nevymý-
titelné houštiny a obludné prašesy pozemských zájmů, nesčetná osídla,
nastražená každému vyššímu chtění a dusící jakýkoliv lidštější záměr,
podati rakovinu člověčenstva. Proto, myslím, a nikoliv z tvůrčí slabos-
ti, je v knize tolik výčtů, tolik jmen, tolik vázanosti a svázanosti
všech se všemi pouty stejně hanebnými jako nerozpoutatelnými.

A ještě něco je Bloudění. V knize "Ejhle člověk" věnoval Durych jeden
ze svých ekrasitových chvalozpěvů fenoménu Švejkoviny. Bloudění samo ne-
ní nic jiného, než A n t i - Š v e j k, při čemž nesejde na tom, je-li
protiklad výsledkem vědomé intence nebo bezděčným plodem přirozeného an-
tagonismu. Co je Švejk? Potměšilý dareba, lidský chrchel. Tak jak tu
stojí ve své páchnoucí tělesnosti a jen tělesnosti, zdá se být stvořen
jen proto, aby dokumentoval, že i nejničotnější tvor má právo na sebe
sama, na svůj život především, dokud se ho nevzdá sám. Naše účast s jeho
osudy má kořen v tom, že je to štvaná zvěř a dobytek na jatky vedený,
jeden proti mnohým, a že ti mnozí jsou ještě bestiálnější než on sám.
Udělejte válku méně ohavnou, představte si to Rakousko o něco méně ničem-
né a nenávisťi hodné, a bude náraz po sympatiích se Švejkem. Zajímá jen,
dokud brání svou kůži a tu ubohou tělesnost animála. Nic od něho nečeká-
me, není a nemůže tu býti vývoje, až bude po válce, stane se z reka kni-
hy zase zloděj psů, neboť to je pravé povolání pro tuto canaille. Zají-
máme se tedy o Švejka proto, že jde o lidský život a že život je svatá
věc; i když je to jen život takového Švejka. Nikoliv Švejk nás zajímá,
jen jeho fatální situace.

Pravým opakem je Bloudění. Život dán je člověku proto, aby byl položen;
ale teprv po vývoji, v němž jedinec dopíal se toho nejvyššího, čeho dosá-
ci bylo mu dáno božským úradkem; aby ten život byl položen, a buď si k
nohám pozemské modly, nechť jmenuje se jakkoliv, jen když je ve vyšší
skutečnosti položen na prahu světla a poznání, konečné očisty, nejpálči-
vějšího prosvětlení a posvěcení člověkovy duše.

Jako všechny velké knihy, roste i Bloudění v závěru strmě do výše. V posledních kapitolách spojují se hlasy úzkosti, naděje, vzdoru, zatvrzelosti, něhy, lásky, lítosti, zavátých vzpomínek, lačné pomsty a šílené vítězoslávy, hlasy všech těch běsů ve velkou fugu, až po rozvichřeném fortissimu všechno zmlkne a zní už jen ten dvojzpěv Lásky a Smrti, Eros a Thanatos, to epithalamium té svatební noci in articulo mortis; a zmlknou i ty dva hlasy a zbuď v doznívajícím dopěvu jen ta vox angelica, andělský hlas nejvyšší naděje, odpověď a vyslyšení tomu hlasu žalmistovu, jenž volal celým dílem: Non confundar in aeternum! Neberte, prosím, ty hudební termíny jako obraty obrazné; víc než všude jinde osvědčuje se Durych v závěru Bloudění velkým symfonikem českého tvůrčího slova.

Veřejnost nezná Bloudění celé. Nezná vše to, co básník v postupných redakcích díla potlačil a vymýtil, co od základů pozměnil. Kapitola bitvy u Lützena na př. byla napsána čtyřikrát a pokaždé v jiné podobě a teprve čtvrtá koncepce vešla do knihy. Události ve Slezsku, vrcholící v zavraždění dánského prince Ulricha, poznává čtenář z kratičké relace. Původně byla to obsáhlá kapitola, nazvaná Slezské příměří, kapitola útrapného jednání mezi generalissimem a předsedou dvorní válečné rady Jindřichem Šlikem:

"Bylo již učiněno zadost všem závořilostem a mnohé laskavé pozornosti, týkající se tělesného zdraví, pohodlí, humoru i reputace, vynořily se tak rychle a živě, že by se bylo téměř chvílemi zapomínalo na mnoho citlivých, podezřelých a urážlivých projevů nejen zralého nepřátelství a vzájemného opovržení, ale na zlé nebezpečí zcela svěží a děsivé, které se již ani neukrývalo."

Kdo^s zná Durycha, vytuší, co všechno lze čekat od takového začátku. Bude krásným úkolem Durychova na výsost sympatického nakladatele, aby ty potlačené kapitoly a partie Bloudění zachránil pro českou literaturu.

K závěru Bloudění vypravuje Andělka, že Kajetán odjel s poselstvím do Slezska. Zde je zárodek Kurýra a celé Menší trilogie, toho oslnujícího baladického triptycha, jež zdá se býti napsáno proto, aby bylo zřejmo, že Durychovi není třeba jinotajů symboliky, chce-li se mu z mrtvého těla vykřesati to poslední. V Kurýru, Valdicích, Budějovické louce vládnou přízrak velkého mrtvého přízrakům lidí živých, skutečnost a ubiquita ducha pochybnosti těl. Každá z těch tří výsostných pros je nesena jedním ze základních principů básníkůvých: V Kurýru je to Fides, vtělená ve Virtus, víra do posledního dechu, slavné Credo, quia absurdum; ve Valdicích

je to Thanatos, království smrti a propast rozkladu, v Budějovické louce je to Eros - anděl i ďábel v jediném těle, v těle jedné z těch Durychových nevýslovných paněn. K tomu škála světél: Kurýr ponořen je do šerosvitu pozemského dne; Valdice mají rembrandtovský soumrak chrámu a fosforeskující tmou hrobky; Budějovická louka plane v rozjásaném šílenství plamenů, o nichž není jisto, zda šlehají z pekel nahoru nebo s nebes dolů. Dále pak: Kurýr má podobu podkovy, Valdice tvar ironického kruhu, Louka ubíhá do iracionálního nekonečna. Dohromady třívěté requiem, tryzna tomu, na něhož se v Bloudění nedostalo plnou měrou, protože tam šlo o věci důsažnější než jsou vládci tohoto světa.

Vracím se naposled k Bloudění. Věřím rád, že dílo takového rozkřídlení působilo na mnohé čtenáře mrazivou cizostí v dobách vrcholící zrahy vzdělanců. Ano, autor Bloudění musí býti pro mnohé autorem téměř hrozivým. Neboť nepřečtete té knihy, aniž vás promění. A promění tím, že něco chce; odtud právě její odpudivost; neboť censille dneška již téměř zapomněla, že každé skutečné dílo umění něco chce. A přece tento básník, jehož každé slovo má trojnásobný dosah a požaduje, aby mu bylo porozuměno realiter, spiritualiter et mystice, je prostrannost pohybu ve vázanosti. Takže každý z nás smí si slovo a dílo tohoto katolického básníka vykládati jako příměr a jako podobenství. Nejde o žádná dogmata, jde o akt modlitby, vzývání a víry. Kdyby ta kniha nepostulovala nic jiného než to své *Non quieras gozar sin padecer* - nezatoužíš po radosti, aniž jsi trpěl, byla by již pramenem nového heroismu a branou lepšího pochopení pro smysl života. Durych není dogma, nýbrž naopak nejvyšší svoboda. Tím splňuje to poslední, co každé lidské umění, pokud je uměním, chce jako svůj nejzazší cíl. Ressentiment skalního sufklärichu proti Bloudění a celému Durychovi budiž nám nejpřesvědčivějším důkazem, že jde o něco zcela důležitého.

Ne, Durych není ztrnulé dogma. Vždyť ještě daleko smělejší než jeho český paradox nenávistné lásky je jeho paradox katolický. Ke konci Bloudění, na útěku z Plzně do Chebu, je úžasná místa, kde ohlušivý jekot celého toho pasvěta zaniká před dvěma hlasy, jež se náhle pozvednou, aby pronesly chromující Confiteor knihy. Je to rozhovor Andělčin s Jiřím:

"Jiří, ty stále nenávidíš Boha, za to, že On stvořil tebe a nikoliv ty Jeho. Ty nenávidíš sebe za to, že tě stvořil Bůh, ty nenávidíš i mne jen proto, že mě stvořil Bůh, proto jen proto se mne bojíš, proto se rdíš přede mnou jako před pohoršením, které ti naličil tvůj nepřítel, aby tě zahanbil. Ty jistě nenávidíš také otce svého i matku svou a pohrdáš i ďábly jen za to, že je stvořil Bůh - "

Chytil ji za ruku.

"Ale kdyby sám svatý Michael chtěl mě véstí místo tebe, nepustila bych se tě," mluvila tiše, skoro šeptem, "poněvadž moji lásku ani nebe nepřemůže. Ani Bůh mi tě nemůže vyrvat ze srdce, poněvadž mi nemůže ze srdce vyrvat Sebe. Nežárli na Něho, to bys žárlil sám na sebe."

"Já přece nejsem Bůh!"

A teď, prosím, poslechněte:

"Ach - nevíš! Nejsme snad falešné peníze s Jeho obrazem. Máme-li Jeho tvář, máme i Jeho celého, ale toho nelze pochopit bez lásky. Mrzí tě, že v tobě miluji Boha, nezapomeň však, že v Bohu miluji tebe. Kdyby zanikl Bůh, zanikl bys také ty, ale kdybys zanikl ty, i Bůh musil by zaniknouti -

Pomyslete, kdo tak mluví, že je to poutnice-světloňoš absolutní víry, a kdo tak mluví jejími ústy, totiž básník nesmlouvavého katolicismu; a domyslete pak hrdinnou rouhavost toho paradoxu a žhavost té syntesy toho souručenství, té identity Země - Nebe a Člověk - Bůh, identity, v níž vračí se dálkami času ekstatický výkřik Angéla Silesia. Nutno nepokrytě doznati, že je to formát trochu nepohodlný pro vzdělávací spolek "Osvětou k Neubauerovi".

-

Nenapadne soudného člověka, aby k českému slovesnému dílu, o jehož hodnotách je přesvědčen, pojal despekt proto, že se neujalo v cizině, že nemá to, čemu se hloupým slovem říká mezinárodní úspěch. Ale neuškodí všimnouti si českých knih, jež takový úspěch mají, a ptáti se, proč jej mají. Mohou jej míti pro svou šikovnost, pro obratnost machy, pro přizpůsobivost a přizpůsobenost sklonům evropského dne: tedy vesměs pro nedostatky po rozumu vyšších postulátů uměleckých a národních. Ale mohou ten úspěch míti také z příčin opačných: pro svou novost a velikost, rozuměj pro svou lidskou a národní reprezentativnost, a protože v sobě tají mysterium národní duše.

Nuže, všechno nasvědčuje, že Durychovo dílo, Bloudění především, půjde světem a že nebude zahanben německý nakladatel, jenž prohlašuje, že je Blouděním všecek fascinován. A nebudeme se přítí o to, že není ani macha ani modní marka ani vtipný nápad, co v Durychově díle okouzluje toho cizince stejně vzdělaného jako zhýčkaného. Jaroslav Durych, původce obnoveného Labyrintu světa a Lusthauzu srdce, je již dnes z absolutních hodnot českého ducha. Je z rodu té žhavé světlé duchovnosti, která z lůna této země vytryskla již několikrát k nebesům a darovala světu jména Otokar Březina, Rainer Maria Rilke, Gustav Mahler, Franz Kafka a která stoupá z paracelsovské trilogie Durychova současníka, československého rodáka a germánského protichůdce i dvojníka Guidona Erwina Kolbenheyera. Po meči

ducha legitimní dědic, nastoupí Jaroslav Durych kšeft jaroměřický a připojí nový český hlas ke kůrům světového umění, jako svědek, jako věrný v dobách nevěrnosti, jako dárce hodnot ve dnech pauperismu a bankrotu, on - Anti-Švejk.

Přednáška v Klubu moderních nakladatelů KMEN dne 25. února 1931

O VÝZNAMU BOLESTI V ŽIVOTĚ

Podle fyziologie jest bolest vnímání a cítění náhlé a pronikavé změny ve stavu tělesném, jak byla zaznamenána sensitivními nervy. Taková změna bývá pak způsobena náhlým zvýšením nebo snížením teploty, tlaku, povrchového napětí a pocitu soudržnosti buď povrchu tělesného nebo tkání ústrojí vnitřních. Pociťování těchto změn jest zpravidla nepříjemné a nepříjemnost tato není jen pasivním výsledkem či následkem nastalých změn, nýbrž především aktivním opatřením přírodním, jehož účelem jest vzbuditi pozornost a pud sebezáchranný. Všeobecný smysl pro bolest jest tedy k bezpečnosti tělesné právě tak nutný jako smysl pro rovnováhu, ale jest i právě tak nutný, jako zrak, s nímž má funkci stejně důležitou či vysokou, neboť vzbuzuje pozornost i jiné funkce rozumové více než smysly nižší.

Jest tedy třeba smyslu pro bolest k ochraně a zachování těla a života. Pouhé vědomí toho, že nastává nějaká porucha či ohrožení těla či některého tělesného ústrojí, nestačilo by k tomu, aby pohnulo vůli k řádným a důsledným ochranným opatřením. Teprve vnímání bolesti, která ani na vůli, ani na jiné rozumové činnosti nezávisí, může pohnouti pozornost a vůli k potřebným opatřením. Vždyť je-li při některých chorobách nervových tělesná citlivost snížena, stává se, že takový nemocný přezírá i vážné škody tělesné, které může a musí zjistiti sám pouhým svým zrakem, které by mohl odhadnouti také sám pouhým svým zachovalým rozumem, kterých však nedbá jen proto, že ho náležitou bolestí neupomínají o náležitou péči samy. Už z toho jest patrné, že bez smyslu pro bolest nemohl by ani vývoj rozumu býti řádný a úplný.

Bolest jest společným vjemem tělesným i duševním a mnohdy v ní složka duševní převládá nad složkou tělesnou, takže reakce duševní bývá, jak známo, neúměrně mocná. Nezáleží totiž při bolesti zpravidla toliko na skutečném stavu přítomném, na tom, co pociťuje tělo, nýbrž hlavně na tom, zda probuzená pozornost reaguje úměrně či přílišně a překotně. Má působnost bolesti jednotlivé fáze, závislé na objektivních, fyzikálních příčinách. V první fázi si člověk uvědomuje, že nastává něco, co vyrušuje tělo z jeho přirozeného řádu; ve druhé si uvědomuje, že porušení tohoto řádu již způsobilo nějaké změny; posléze ve třetí fázi vzniká strach, aby porušení tohoto řádu nepokračovalo a nastalé změny se nešířily; tento strach pak předvídá změny, které by se státi mohly a promítá je z oblasti možnosti do oblasti jistoty a hotové skutečnosti.

Přestupuje-li strach meze úměrnosti, stává se pokračováním bolesti, přeneseným již do oblasti duševní a jest pak věcí rozumu či výchovy rozumu, aby zamezovala strach přílišný, který jest pro zdraví a pro život nejen neužitečný a jalový, nýbrž i škodlivý. Jest zajisté strach jen potud pločný a užitečný, pokud jest výsledkem bolesti skutečné.

V tom jest tedy přírodní význam bolesti pro život lidský a z těchto předpokladů jest třeba odvoditi to, čeho jest třeba v praxi životní.

Od lékaře se žádá, aby bolesti mírnil, odstraňoval a odvracel. Proto si ho lidé volají, za to mu platí. Mnohdy ovšem chtějí od něho také navrácení zdraví, napravení škod a úrazů, prodloužení života nebo i záchranu před smrtí. Bývá totiž často nemoc spojena s mnohým omezením nejen požitků tělesných, nýbrž i možnosti k výdělku, který takové požitky tělesné usnadňuje, smrt pak ovšem jest definitivním koncem veškeré naděje jak na tyto požitky tělesné, tak i na výdělky, bez nichž tyto požitky nelze platiti. Takové odnětí nadějí způsobuje ovšem bolest právě tak jako odnětí těch požitků příjemných a z pomyšlení na to vzniká strach, který jest nejmocnější pobídkou k hledání lékaře.

Není to však toliko rozhodnutí vlastní, co přivádí pacienty k lékaři, nýbrž ve velkém počtu jest to rozhodnutí těch, kteří by se snížením či zastavením jejich výdělečné činnosti cítili poškozeni. A v tom tedy jest sociální či spíše společenský význam bolesti v životě.

Bolest tedy především omezuje požitky hmotné a to jest nejnejpříjemnějším omezováním svobody osobní. Tomu se osobnost lidská přirozeně brání, neboť to považuje za určité porušení práva, za ublížení a křivdu, která podle toho, jak si člověk sám váží svého osobního nebo společenského významu, může býti považována i za opovážlivou provokaci a urážku na cti. Člověk s takto vyvinutým vědomím nedotknutelnosti osobní svobody nemůže přece připustiti, aby byl vydán v šanc bytí i neznámému pachateli, který si vůči němu dovoluje tak nehorázné věci. Vždyť považuje svobodu za svůj nejdražší statek, toto přesvědčení jest mu stále vštěpováno i obecně hlásáno, toto přesvědčení jest politickým vyznáním víry i světovým názorem a jest i skutečnou ideovou diktaturou, která se uplatňuje jak v zákonodárství, tak i v tradici a praxi. Proto se hlásá vyhlázkovací boj proti jakékoliv nemoci a bolesti a ochrana proti nim jest hlavním požadavkem humanity, která se stala heslem vedoucím.

Nejen podle tvrzení filosofů, nýbrž i podle zkušenosti a skutečnos-

ti, cílem lidského snažení jest blaženost. Nejednotný ovšem jest názor o podstatě blaženosti a o cestách, jimiž lze k ní dojít. Opět však jednotný jest názor, že blaženost sama jest nejen bezbolestná, nýbrž i spočívá právě ve vědomí, že bolest jest z ní vyloučena spolehlivě a trvale. Rozcházejí se mínění o tom, kdy vlastně nastávají okolnosti, za nichž dosažení této blaženosti jest možné. Ale zase jakékoliv vnucené zdržení této kýžené blaženosti jest omezením osobní svobody, jehož nelze připustiti, tím méně uznati. Jest to požadavek téměř obecný, aby člověk blaženosti své dosáhl co nejdříve, pokud možno ihned, a aby nic se neopovážilo tuto blaženost zdržovati, omezovati nebo rušiti. Záleží tedy na tom, aby bolest byla co nejučinněji a trvale vyřazena z lidského života a tento úkol se považuje za základní. Svěřen jest pak tento úkol stavu lékařskému, jemuž se přísně a s veškerým důrazem ukládá, aby ze všech sil, pilně a bez oddechu bojoval proti bolesti, vyhledával a ničil její zřídla a pod osobní odpovědností střežil bezbolestnost lidstva. V důsledku této povinnosti měl by pak jednou každý lékař býti za opominutí čehokoliv, co slouží nejen k odstranění bolesti, nýbrž už i předem k profylaxi bolesti, trestán a pokutován přísněji než ten, kdo třeba bolestivou škodu způsobí sám.

Snadno lze podle názorů těchto vytvořiti slavnostní obraz žádoucího lékařstva v jeho rituální činnosti. Spatříme alchymiky a hvězdopravce, pátrající po stínu a záření bolesti, po jejím kouři a zápachu, po výstražných záchvěvech či změnách spektra. Spatříme jich množství nesčíslné, rozestavené pod zemí, na zemi, na hradbách i na věžích, podle odborů a hodností, z nichž nejvyšší stojí až v trůnní komnatě a za samým trůnem člověka, kterého povznegli k blažené bezbolestnosti, který jest jejich svrchovaným a neútklivým pánem a především trestajícím soudcem, k jehož štěstí zajisté měrou obzvláštní přispívá i to, že navždy může zavrhnouti a zahubiti toho, kdo včas nezahnal od něho nejen bolest, nýbrž i nebezpečí bolesti. Jakkoliv blažený ve své bezbolestnosti, není tvor tento milostivý, tím méně štědrý; vždyť přece už pohled na lékaře jest mu nepříjemný, neboť vzbuzuje vzpomínku na to, jak podmíněna a vždy jen nepevná jest tato blaženost a jak slabý jest celkem základ božství lidského. Proto jest třeba, aby lékaři uměli býti neviditelní, aby ani svým zjevem nerušili klid této blažené bezbolestnosti lidské.

Má ovšem tato blaženost překážku jednu neodstranitelnou, a tou jest smrt. Nelze-li ji však odstraniti, lze ji zajisté aspoň regulovati, lze zajisté chtít, aby učiněna byla opatření taková, že nikdo by nemohl umřít dříve, dokud by nedosáhl určité minimální hranice věkové,

která by se dala předem odhadnouti. Jistě pak bylo by spravedливо, aby eubiotika byla zavedena zákonem, takže by pak snadno se dosáhlo toho, aby se lidé jednotně správně rodili, jednotně správně byli ochraňováni a jednotně správně se dožívali přibližně stejného a pokud možno vysokého věku, ve kterém smrt ať skutečně či domněle pozbývá své strašlivosti, poněvadž ve věku tom jsou požitky tělesné již jen mizivě nepatrné.

To jsou věci, kterých si žádá značná část lidstva se svrchovaným důrazem, považujíc to za své základní právo. Z toho jest sestrojen ideál svobody, rovnosti a pokroku; to jest uvědoměle ustanovený cíl výchovy a veškerého vzdělání, jakož i vedení lidstva. Právě-li filosof, že základem humanity jest kartáček na zuby, jest spravedливо, aby slova ta svítila na všech stranách písmem velikým a zlatým, neboť spolehlivě ukazují slova ta cestu do ráje, dosud nedosaženého, ale již blízkého.

Přece však jako všude zbývá i taďy skepse.

Předně jest všeobecný smysl pro bolest smyslem daným a přirozeným. Má tento smysl svůj úkol, jež třeba naplniti, a jako se vyvíjí a bystří zrak a sluch, tak se má vyvíjeti a bystřiti i smysl pro bolest a obsah rozumu nemůže býti úplný bez dokonalého poznání bolesti. Ač ztráta zraku či sluchu jest ztrátou zajisté těžkou, neboť nejen zmenšuje bezpečnost tělesnou, nýbrž i ztěžuje a omezuje nabývání a řízení zkušeností rozumových, přece jest to jen ztráta částečná, která může býti kompensována, jak ukazují příklady geniů slepých nebo hluchých. Smysl pro bolest není však smysl zvláštní, nýbrž smysl všeobecný a jeho ztráta by porušila jak bezpečnost tělesnou, tak i užívání rozumu, a to všeobecně. Člověk bez smyslu pro bolest nutně by se stal idiotem.

Jako však nic by nebyl člověku platen zrak, kdyby se ne díval na věci viditelné, či sluch, kdyby nenaslouchal zvukům, tak nic by mu nebyl platen smysl pro bolest, kdyby odstraněny byly všechny popudy bolestivé. Nelze považovati smysl pro bolest za nějaký smysl výjimečný, jehož funkce měla by býti toliko příležitostná. Ač na příklad harfa jest nástroj velice krásný a starobylý, který velice přispívá k šelikátnosti polyfonické, přece vidíme, že právě největší mistři komposice se bez ní obejdu zcela dobře; zdálo by se tedy, že podobně i život mohl by býti krásný, úplný a mistrovský i bez bolesti, není však tomu tak. Smysl pro bolest není smyslem samostatným, neboť ten smysl, který vnímá bolest, vnímá také rozkoš, podobně jako zrak vnímá světlo a tmu, a právě tak nelze omeziti vnímání bolesti, jako nelze zrušiti dvojznačnost elektřiny a magnetismu.

Snaha ochrániti člověka před bolestí musí ve svých důsledcích vésti k tomu, aby týž člověk byl zároveň chráněn i před rozkoší a zvláště před tou její irradiací, která postihuje duši a vzbuzuje pocit štěstí. Proto lidé důslední dbají především o to, aby vychovatelé nezapomněli žákům připomínávati, že duha jest toliko promítnutím slunečního světla, procházejícího zkapalněnými parami vodními a lomícího se v konstantních úhlech; že vůně i barva květu jest toliko sebezáchovným prostředkem k udržení druhu, neboť obojí láká hmyz, aby přilétal a přenášel pyl; podobný jest jejich výklad citů láskových, umění i víry. Závada jest ovšem v tom, že duha nepřestává býti duhou, vyjádří-li se úhlem lomu, ba ani náboženství nepřestává býti náboženstvím, vyjádří-li se touhou erotickou či strachem před smrtí. Naopak, tato zdánlivá vědecká práce sama o sobě ještě více zvyšuje právě to kouzlo a tu dráždivost, proti níž stoický materialismus chce bojovati. Co však nejvíce hodno jest podivu, to jest to, že právě ten směr filosofický, který tímto způsobem chtěl člověka zdvihnouti jak nad rozkoš, tak nad bolest, se nazýval racionalismem, a to asi jediné z té příčiny, že rozumu v něm nebylo.

Je-li tedy smysl pro bolest smyslem daným a přirozeným, pak stěží lze pochybovati o tom, že příroda sama chce, aby smysl tento byl také pokud možno zaměstnán všestranně a aby aspoň příležitostně byla zkoušena též plná jeho nosnost.

Patří poznání bolesti k poznání rozumovému, neboť se rozumu dotýká nejrychleji a nejúčinněji, rychleji než kterékoliv jiné poznání smyslové. Jest bolest nejmocnějším a zároveň nejjemnějším prostředkem vzdělávacím. Na první pohled se to bude vychovatelům zdáti zvrácené, ale nesmí se zaměřovat způsob a účinek; odpustí-li se totiž někomu trest hmotný, nikterak z toho obecně neplyne, že se mu tím odpouští i bolest a bolest, kterou způsobuje odpuštění trestu, jest v případech, kdy tohoto způsobu bylo vhodně použito, větší, než bolest, kterou by působil trest sám. Bolest jest totiž působena každou náhlou změnou, způsobující útlak sebevědomí. Bez zkušeností bolesti jest tedy celková hodnota ostatního poznání nepatrná a zvláště pak u člověka již dospělého nebo snad i zestárlého, lze jeho absolutní hodnotu povahovou a mravní posuzovati spravedlivě toliko podle zkušeností bolesti. Říkává se přece, že štěstí, aspoň to bezstarostné, jest jenom pro lidi úplně hloupé.

Naproti tomu vede zase příroda člověka k tomu, aby se bolesti vyhýbal. Jest přece bolest příznakem ohrožení nebo porušení zdraví a tím i ohrožení funkcí životních a žádná rozumná filosofie nemůže hlásati holou netečnost k životu.

To však záleží na celkové situaci a na funkci rozumové. Jsou bolesti, který se lze vyhnouti zcela řádně a kterým jest nesmyslné se nevyhnouti, není-li proti tomu nějaká příčina zvláštní; pak jsou bolesti, kterým se lze vyhnouti jen za ztrátu na straně jiné, zvláště na straně mravní; pak a posléze jsou bolesti nevyhnutelné.

Také záleží na tom, aby všechny funkce tělesné byly zachovány ve stavu pokud možno normálním. Proč? Zajisté jen proto, aby člověk mohl pracovati s plnou výkonností. Výkonnost tato se jednotlivými vadami značně snižuje. Co však záleží na snížení výkonnosti srdce, plic nebo svalů u člověka, který nikdy nedosáhl ani poloviny příslušné výkonnosti? Co záleží na mozku u člověka, který mozkou neužívá? Vždyť lidé s polovinou plic byli často užitečnější, než lidé s plicemi celými a skladatelé nahluchlí složili mnohem skvělejší skladby než skladatelé s normální nebo i vyšší ostroty sluchovou. Nezáleží tedy všecko na úplné neporušenosti tělesné. Lidé, kteří by přitakově úplné neporušenosti tělesné pracovali s přiměřenou výkonností, jsou jistě ještě vzácnější než geniové a zdá se, že příliš mnoho zdraví, příliš mnoho těla a příliš mnoho síly jest příliš mnoho špatného.

Co totiž vidíme ve skutečnosti? Že na opatrování těla, na prodloužení života a na ochraně před bolestí nejvíce záleží právě lidem, kteří jsou zemi na obtíž. Čím je kdo ve smyslu sociálním, pracovním a mravním bezcennější, tím za vzácnější a drahocennější pokládá každou hodinu svého života, tím větší nespravedlností se mu zdá bolest, nemoc a smrt, pokud ovšem stihne toliko jeho. Naproti tomu zase lidé cenní a užiteční za všech dob přijímali tyto věci bez velkého pohoršení, s klidem a mnohdy i s tváří radostnou.

Jen opětováním bolesti se člověk naučí bolest snášeti a přemáhati strach, který před blížící se bolestí nastává. Jen tím se naučí pohlížeti na nebezpečí s odhodlanou a přece klídnou statečností a s pevným rozhodnutím činiti to, co káže rozum či povinnost. Jen bolestí se člověk naučí poznávati sebe, neboť jest to bolest, která kreslí jeho tvář a určuje jeho obrysy. Bolest jest omezováním člověka, člověk poznává tím meze své bytosti a hranice svého sebevědomí; teprve tím se z bytosti rozplizlé nebo překypělé stává bytost pevná a ucelená a čím pevnější ve své bytosti jest člověk, tím se zdá sobě samému menší, poněvadž jest zbaven veškeré plynatosti a vodnatelnosti, která činí ducha zdánlivě velikým. Tím poráží bolest pýchu, která jest základem hlouposti.

Základem statečnosti jest přemáhání strachu, vlastní boj se strachem, který ovšem těžko se dá prováděti bez bolesti či aspoň bez námahy. Vždyť

i námaha sama jest považována za rovnocennou bolesti. Právě tedy bolest tím, že působí strach, nutí člověka k určité výkonnosti až k určité námaze a vytrhuje ho z nečinnosti. Nelze pak zajisté považovati člověka za statečného, dokud nepřemohl nějakou bolest, která se týkala jen jeho. A právě tak bezbolestnost musí vést k zbabělosti.

Mimo úkoly mechanické má však lidstvo ještě jeden úkol zvláštní, a to jest myšlení. Právě pak básník a filosof Giovanni Papini: Dva jsou nejbolestnější úkoly lidstva: pro ženy jest to rodění dětí, pro muže pak myšlení.

Nemyslí se zajisté tímto myšlením to, co dělají mnozí úředníci odborní, kteří vymýšlejí všelijaká nařízení, ani to co spřádají politikové, žurnalisté i různí jiní zabíječi času, nýbrž jen myšlení takové, které přináší spravedlnost, užitek, radu, pomoc, záchranu, chléb, štěstí, světlo. Myšlení toto jest tedy jednou z útrap nejtěžších, jaké jsou spojeny jen s dílem vykupitelským. Tu se ovšem naskytá otázka: Mohl by vůbec mysliti ten, kdo jak se patří netrpěl? Mohl by někdo snášeti nejtěžší útrapy myšlení, kdo by neobstál v útrapách předběžných?

Ponechává se ovšem ochotně ženám, aby trpěly, rodiče dětí. Tím jest lidstvo jaksi satureováno a útrapa myšlení se již od mužů celkem nežadá. Proto jest obecný myšlenkový svět tak jalový. Proto se ctnosti, bez nichž by stát v nebezpečí neobstál, ukládají toliko nařízeními. Aspoň netřeba o tom mysliti a vlastně myšlení ani není žádoucí.

Jest však štěstí, že bolest jest nevypočítatelná. Příroda, která není prostě latentní moudrostí a životností, provádí svůj plán bez ohledu na přání lidstva. I kdyby se lékařům podařila profylaxe všech dosud známých nemocí, příroda by jistě vytvořila buď zcela nové a nenačalé komplikace nebo nové druhy nemocí a bolestí. Země jest dosud ještě velmi bohatá a její zásoby nejsou nijak vyčerpány.

NĚKOLIK POZNÁMEK K DÍLU JAROSLAVA DURYCHA

Jaroslav Durych je z těch českých umělců slova, kteří se nikdy nespokojovali spontaneitou své tvorby, nýbrž vždycky usilovali dopídití se druhým poznáním jejího smyslu. Není takových lidí u nás mnoho. F. X. Šalda třeba, Karel Čapek. Jindy jsme měli jen teoretiky, kteří svou živnost koštérskou doplňovali rádi i pěstování sazeniček, třeba jen na ukázkou. Ale u Durycha je každý akt tvůrčí doprovázen, nebo spíš následován aktem rozvahy a kritické introspekce. Byl proto mnohokrát vykladačem svým i soudcem druhých. Někdy se jeho poznávací akty zastavily u ironie, jež zasáhne celého autora, o němž přemýšlí, a zasype ho takovou chválou, že postižený by se nejraději asi neviděl. Ve své knize pamfletických essayů "Ejhle člověk!" píše Durych třeba o Jindřichu Vodákovi: "Ironie se uplatňuje ve věcech velikých i malých, neboť malé věci bývají někdy správnějším zrcadlem než velké. To praktikuje Vodák často i v nadpisech svých článků. Atď." Čtouce tyto věty, vzpomeneme si však, že něco podobného jsme čtli už u Durycha někde jinde. I najdeme si tu knížku, "Cestu umění" z roku 1929, obsaženou v pozdějších Essayích, a tam v studii Praxe mlčení čteme: "Umění se jeví tam, kde na malých věcech ukazují věci velké. Jest to sice pouze technika umění, ale v této technice jest i kus čistoty duše." Hle, jednou ironicky a jednou apologeticky se objevuje u básníka jedna a táž myšlenka. Ten druhý citát je ovšem dřívější, psaný v době, kdy Durychovi nebylo ještě nutno mysliti na obranu, nebo spíš na útok proti realistickému světovému názoru, jenž se mu v knize "Ejhle člověk" z r. 1928 jeví největším nebezpečím národní kultury. Toho roku už měl za sebou Durych plodné, úrodné dílo, řadu kampaní, do nichž šel nebojácně, dokonce měl na své straně i část československého mládeží. Ale byla to perioda, kdy se vyznačoval méně v bojovníka, jemuž nestačilo uznání jenom relativní. Měl za sebou i neblaze vzpomínanou epizodu působení v novinách, kde mu sice ka-toličtí druzi silně tleskali, když vyřkl to, co si oni sami mysleli o Janu Husovi, ale kde jeho upřímnost brzy pojali jako nevítaný dar, když šlo o oportunní prospěch strany. Básník ve vodách politiky, jaká by to byla kapitola i kolem Durycha!

Ale když psal zmíněný essay Praxe mlčení, z něhož jsme vyňali druhý citát o věcech malých a velkých, neseďel Jaroslav Durych v redakci Lidových listů, kde se kmitl na štěstí pro sebe jen na chvíli, nýbrž v Krakově, na vojně roku 1917, bylo mu tehdy 31 let a absolvoval již některé svoje významné práce. Jarmark života, Tři dukáty, Na horách. Ro-

mán Na horách byl dopsán v roce 1917, za pobytu mladého lékaře u pluku, a je to ve své podivné nečasovosti, ve svém čistém protikladu ke špíně front krásný kus naší válečné, to jest z války zrozené literatury. Jak různá je tahle válečná literatura! Dobrý voják Švejk a Na horách, dvě díla inspirovaná toutéž válkou, napsaná autory téhož národa! Kniha Na horách byla ovšem psána za války, Švejk až po ní. Jaroslav Durych napsal po válce r. 1919 ve svých "Okamžicích z válečných let": "Vybíratí okamžiky z válečných let jest věc ošemetná. Možno se na ta léta dívatí s několika vrchů a po každé si vybratí okamžiky jiné. To, co bylo dříve nužno, zdá se nyní tak bohato, a přeplněno, a v něčem bylo tolik kouzla a krásy, že není dovoleno to prozraditi." Ale Durych to prozradil ve svém románu "Na horách", kde sice není o válce, za níž byla kniha psána, ale kde dýše přece jen duše člověka pokoušeného válkou a uchylujícího se do hlubin srdce, jež v něm rozezněla sebeobrana. Ve "Váhách života a umění" píše Durych o svém vojenském pobytu na horách v Giu icarii: "Horské mlhy a světla na úbočích se staly mnohem důležitějšími než všecken obsah praktického života, a hučení vody pod sněhem se stalo nejkrásnější písní a nejvzácnější rozkoší. Tento stav vedl k nenasatnému hladu po dojmech citových, k neuskutečnitelným plánům životním, k snění o dálkách světa a o věcech neurčitých, jejichž znakem se stal květ protěže, zasněžený štít horský a hlavně hořec." Tu je patrně kořen vzniku toho podivného románu-enu, té básnické evokace démonických pudů a čistých citů, srážejících se v lehce nahozeném feudálním prostředí svobodně, po vůli čiré fantasmie, na ryze duchovém pozadí potřeby nejvyšší víry a lásky:

Krista z Noci vstoupila do své komnaty, ozářené jen svitem měsíce, tlumeného záclonami. Klesla na klekátko. Byla vzrušena odhodláním státí se vévodkyní a vládnouti nad zemí po boku hrdého a slavného pána. Šeptala tesknou modlitbu, když vcházel vévoda, a sotva ji mohla dokončiti. Vstala a spěchala k němu. Zastavila se před ním jako dítě, jata nepokojem. Její rty byly nesmělé, její oči byly krásné. Stála sama před ním v osamělosti lásky.

To všechno bylo psáno mezi krví a špínou, to všechno byla básníková zábrana, jeho štít. V těch dobách tedy Durych psal onu studii Praxe mlčení, o níž jsme se zmínili. Mluví se v ní o mystickém mlčení, jež je nutnou přípravou k uměleckému dílu, o mlčení, jež je kázní, která učí stavět pomalu, tvrdě a pevně, neschází-li ovšem staviva zkušenosti, poznání a vědění. Hle, jak i tady, zrovna jako v románu Na horách, se

mění zkušenost v cosi docela jiného v díle básníkově. V době, kdy se každý řád kácel, sám sobě posmíval, přemýšlí Durych o tom, jak nabýti potřebného klidu: "Kdosažení tohoto klidu jest ovšem také potřebna víra v tento ustálený, přirozený řád, který nám slouží a podle kterého i my musíme jednati. Kdo této víry nemá, nebo jí míti nechce, a staví se mimo tento řád, tvoří si, nebo aspoň se domnívá, že si tvoří, nebo tvořiti může, svůj vlastní život pouze pro sebe. Ale těchto zjevů, třebaš nikoliv řídkých, tyto řádky si nebudou všimati, neboť zde, na tomto místě, se vychází z toho stanoviska, že lidská bytost absolutní není, ale že jest skutečně od svého vzniku až do své posmrtné přeměny závislá na moci, která jest mimo ni."

Je třeba si všimnouti, stejně jako oněch nadzemských obrazů z Durychových "Na horách", i této jeho úvahové reakce na válku. Celý svět křičí, řve a překřikuje se, zatím co básník pracuje na sobě, připravuje se kázní mlčení k příštímú dílu. Už v tom, jak o tomto díle přemýšlí, jak o jeho smyslu stále píše, v různých essayích, jak si je ověřuje na cestách světem /Plížení Německem, Římská cesta, Pout do Španělska/, v polemic-
kých kampaních svého někdejšího Rozmachu, Akordu a jinde, jak spojuje umění se skutečností náboženskou, můžeme vidět, že tento básník přikládá své práci nejen význam slovesného díla, ale i zvláštní poslání. Mísí se v něm sladkost života a chmurné odpírání mu ve jménu života jiného, tušeného. Úloha básníka na světě mu leží velmi na srdci. Plní ho i pokorou i pýchou toho vědomí. "Cíle ctižádostivců, mistrovství básnického, dostává se jen velmi málo jednotlivcům. Odhadne-li se přibližně počet skutečných nesporných básníků celého světa a všech dob, shledá se, že je to ⁵ stav opravdu velice vzácný. Světců kteréhokoli druhu jest více než básníků," praví ve Vahách. Toto všechno by bylo pouhé uvažování, kdyby nebylo díla básnického, jež by je prakticky neslo a jež by mohlo svědčit o básníkovi stejně jako o vzrušeném chvalořečníku toho básníka, který si zachoval na světě alespoň v skrytosti trosky ráje v svém díle. Je nutno chápati Durychův odpor proti utilitářskému občanství, jež odkazuje všechny podobné úvahy do okruhu zájmů a představ spisovatelských, mimo svět praxe.

Snad je to nejen katolictví, ale i paradoxní osud katolictví v Čechách, jež posilují v tomto básníkovi tak žárlivou obranu umělcova významu, a ovšem i jeho odpovědnosti. Durychovi se věru totiž může zdát, že básník jeho druhu začal u nás teprve v jeho dobách. Protiklerikální národ dlouho nechtěl v Čechách přijímati básníky katolické, ale což je důležitější, ani tito básníci katoličtí se nespěchali narodit. Byli ov-

šem básníci katolíci, ale to byli sentimentalisté jako třeba Beneš-Třebízský, který chtěl vyhovět všem a nepohoršit nikoho, anebo to byli písákové příkladných povídek didaktických, drobní šosáci, kteří pronásledovali v nebožce "Vlasti" Jaroslava Vrchlického pro nemravnost. A z velké části lidé, jejichž centrum bylo na vídeňském hradě, přísluhovači Rakouska a třídní reakce, kteří zostudili církev víc, než celá Volná Myšlenka s J. S. Macharem. A tak snad sama prozřetelnost způsobila, že se nám opravdoví básníci - katolíci rodí od dob baroka teprve zase v demokratické lidové republice československé, která osvobodila i - katolíky.

Jaroslav Durych se odlišuje duchovně stoprocentně od obvyklého typu českého literáta tím, že od dětství žil v svazku s církví, v prostředí aktivní náboženskosti. Jeho dogmatické pochyby snad nikdy nevyvřely navenek, a snad jich neměl. Tím se liší i od Březiny, jenž mu byl jistě učitelem v mládí, k němuž se často uchýloval a o němž mnoho myslel za života, i tenkrát, když umírající Březina odepřel přijmouti poslední svátosti. Březina prošel mnoha filosofickými systémy, a ne vždycky bylo náboženské pocíťování světa v jeho plánu. I napsal na konec Durych ve svých literárních vzpomínkách, jež ostatně dosvědčují, jak život i umění se mu prolínají, tato slova: "Dobré bylo milovati a ctíti Otokara Březinu, poněvadž jeho dílo je jako oheň, který hřeje, a jako chléb, který nasycuje; ale ještě lepší bylo, že osud uspořádal životy lidské tak, že ohradil každého člověka čímsi neproniknutelným a nevyhověl touze po sblížení." I vůči Březinovi cítil Durych potřebu samoty. Cítil ji i vůči svému básnickému druhu Jakubu Demlovi. Té samoty potřebuje básník Jaroslav Durych nejen pro ono plodné mlčení, jež připravuje příchod díla, ale i proto, že on sám jako by byl povolán, aby ve své generaci a sám po mnoha generacích tu stál, aby vytvořil literární dílo v duchu katolicity, aby zapjal českou kulturní duši opět aktivně do jejího proudu. Byl právě proto leckdy odmítán pokrokaři, kteří nemohli uvěřit, že je katolický básník u nás po válce možný. Ale buď jak buď, Durych ukázal, že české katolictví je skutečnost, že prostřednictvím jeho přibyl do rozhovoru a sváru českých duší jeden hlas.

Říše kultury je bojiště a Durych byl bojovník od počátku. V říši umění ovšem není ani vítězů ani poražených, tam jsou jen básníci a nebásníci, díla dobrá a díla špatná. Se špatnými se nepolemisuje, ať jsou katolická, liberalistická nebo marxistická. Dobrá díla vždycky vzrušují duše a přinášejí úrodný neklid do pohodlného, ustálého myšlení. Durych sám vede ten dialog ve svých teoretických projevech a někdy tu chybil,

přehnal, když třeba byl hotov přiřknouti Antonínu Sovovi neobratnost veršovnickou, protože v něm viděl přísluhovače českého realismu. Mohl se věru zamyslet hlouběji nad Sovovým blouděním, jež často nalézalo, ne tak v oblasti ideové, jako věrným smyslným hmatem a zázračným sluchem. Vždyť ty vlastnosti má i Durych, má je i tam, kde provází na horké historické půdě svého Bloudění Jiřího a Andělku syčící půdou rozvratu do ráje náboženského utišení. Je tu snaha o vidění v pravdě, o básnickou spravedlnost k lidem sympatickým mu i nesympatickým svou příslušností k tomu či onomu řádu. Je to radost z fabulace, jež nutí básníka, stavícího se polemicky k uznávanému smyslu dějin, vidět na zápasišti rovnocenné soupeře. Kde ta radost mizí, nastupuje škleb a předimenzovaná deformace. Komu se nechce zas a zas se prodírat hustými lesy "Bloudění", plného lesku kostelního zlata, vojácké sveřepesti, romantických cest, fanatismu náboženského i sexuálního, přečti si epilog k Bloudění, ony tři sevřené dřevoryty Rekviem a nalezneš tam napětí čiře básnické, oko až se šílenou zvědavostí sledující groteskní odraz císařského vítězství nad Valdštejnem. Jak tragickou postavou je tu kurýr mrtvého vévody tváří v tvář císařským vojákům a hierarchům v Olomouci! Taďy je básnická spravedlnost zcela dokonalá: Poražení stojí duchovně výše než vítězové.

Jaroslav Durych vnesl do české literatury zase po generacích znova věc, která odpadla od dob Boženy Němcové: Milování chudoby. Tato apoteosa, opakující se v četných prózách Durychových, od jeho "Panenek", je nejkřesťanštější silou díla Durychova. Durych nezná sociálního boje proti hyďře kapitalismu. To je mu příliš vnějškový zápas, příliš mělký ponor do lidské duše. Jako Němcová na úsvitu našeho liberalismu zná Durych chudáky omilostněné, spanilé, jediné čistých srdcí v tomto světě, kde vše jinak budí ne důvěru. Durych nezná moderních společenských tříd, zná jen lid. Nezná milostných, spanilých dam, takovými jsou mu jen děvčata z lidu. Jen ony zasluhují lásky, jen za takovými spěchá hrdina jeho "Sedmikrásky", aby v různých jejich podobách našel svou pravou, jedinou ženu. "Neumřeš mi, viď že ne? Sedmikrásky neumírají ani pod sněhem, ani přes zimu. Ty budeš žít věčně, viď?" - Na to ovšem můžeme mnoho a mnoho namítnout básníkovi, věřícímu v trvalou čistotu chudoby. Sedmikrásky umírají pod sněhem, ba hůře: Ucourají si tělo i duši v lidské bídě a v kalu vášni, jí zplozených. Ale Durych je vidí planoucí v krásném studu, svlékající se v nevinności a rozhořelé za odměnu šťastnou smyslností. Vidí, že jen v řádu chudoby může žít pravá láska milostná, dávající srdce za srdce a ne štěstí za zlato. Vidí je, jak se u nich slučuje gesto lásky s gestem chudoby a práce. Z těchto tří prvků dohro-

maďy vzniká melodie jeho Panenek, knížky, jež u nás upomíná na Erbena. Má to půvab archaismu, proto, že "umění" je tradiční a nepřetržitě právě tak jako ráj". Co záleží na primitivnosti snové situace Panenek? "I to, co jest dějově chudé, musí se v ruce umělcově zaskvěti jasem." "Slovem, metaforou, zvukem se snaží básník vyvolávat představy nejvyšší touhy, rozkoše a štěstí." Durych předbíhá tak často v teorii své vlastní dílo. Snaží se vlítí v kadlub téměř vždy to, co dříve postihl myšlenkou. Překvapuje to právě u těch tak zdánlivě naivních zpěvů Panenek, kde je věru víc rafinovanosti, než tušíme. Krásné verše, na něž tak hned nezapomeneš:

Tmou večer slét
již v tesknoty květ
vzdech varhan, touhy pláč,
sně jas i žeh
spí v křišťálech,
nač myslíš, duše, nač?

Je tu zvuková dokonalost, pomysl, vnuknutý krásným večerem a příchodem děvčete, je vysloven v nejčistší formě, ale ta forma je výsledek složitého postupu, na hony vzdáleného lidové písni. Prostota Durychova je velmi podmíněná a celý vztah básníkův k citovému objektu je výsledek pevně udržované směrnice, vyššího, stále třídicího zoru. Kult chudoby je u Durycha obvykle spojen s něžnou dívčí postavou, z níž mu roste kult dívčí krásy. Mezi oběma osciluje stále opakovaná Durychova píseň mládí, oslava lásky, jež je mu právě tak jako chudoba jednou z cest ke ztracenému ráji. Tu má Durych partie ve verších i v próze, kde milostná vášnivost hoří horce smyslným plamenem. "Dva plameny", praví v Tajemství dívčí krásy, "plamen mužský a ženský, hoří z téže lampy a objímají se při šlehání větru a varu oleje". Ví, že nelze člověka oloupit o tento plamen, jež ovšem nelze nechat rozšlehat v požár zhouby. "Nikoli utlumení, nýbrž tlumení smyslů je zákonem; úplná smrt smyslů a žádostí je i smrtí umění." "Dívčí краса byla závojem, který chránil oči před oslepnutím při patření na Boha, odpočinkem na cestě k Bohu; ale závoj sám o sobě byl příliš skvělý a oslňující, takže, když lidské oči zeslábly, musil člověk pod závoj dívčí krásy podložit ještě závoj krásy věcí."

Nelze upřít, že toto pojetí ženské - dívčí - krásy, jež rozplaměňuje ohnivou erotiku Durychových prací, má v sobě cosi kouzelného, jako asi večer s prolínáním dvou světél. Do smyslného světa dívčí krásy,

chudoby a bolesti svítí Durychovi mystické světlo náboženského prožitku těchto hodnot a vytváří zvláštní dráždivost milostných situací povídek Durychových. Nikoli popření sexuální, nýbrž jeho duchovní umocnění. Nelze ale také popřít, že ony situace se u Durycha až příliš často opaku-jí a vytvářejí jeho až příliš zjednodušený a odreálněný obraz ženy. Durych je příliš zaujatý svou visí, aby viděl ženu v oněch nesčetných postojích a podobách, v nichž se zrcadlí třeba v moderním psychologickém románu. Nad objektivním epikem vítězí přece jen vždy básník, nabírající ze studně života stále totéž podobenství touhy po ráji. Proto také jeho zatím poslední román "Paní Anežka Berková", kde staví na scénu ženu-matku, trpí nedostatkem krve.

Durych dbá málo, a spíš jen polemicky, dnešní skutečnosti společenské. Jeho péče o lidskou duši začíná u tuchy ráje ztraceného a klene se přes lhostejné hemžení civilizace k ráji znovu nalézanému. "Fernstes lockt ihn allzusehr". Není v něm nic z komplikované náplně dnešních duší, už už uštvaných pouhou otázkou existence, atomisovaných do nejmenších částíček citů a pudů, jež moderní román nijak neskládá v jednotu, naopak, ještě rozkládá, jednou ve vteřinové záblesky božství, po druhé v ohavná stébla lidského hnoje. U Durycha však ještě najdete slova, která dávno vypadla ve své původné podobě z většiny dnešní evropské tvorby: čest, stud, krása, láska, milost, štěstí. Co je dnes rozloženo a zrelativněno, třeba nepřestalo existovat, to je u Durycha nezbytnou konstrukcí jeho postav. Je toho někde až příliš mnoho, zůstává to u něho proto někdy jen v adjektivu, bez organického vrůstu v substanci. To proto, že tento básník lidské duše je její netrpělivý násilník, nezbající pro vykupitelský sen skutečna a tam, kde se skutečno neodbytně vedře v jeho nepřipravenou mysl, vždy ochotný odbývat je ironií a deformovat je v obludný obraz infernálních hrůz a ošklivostí.

"Šváby jsem tloukl v noci
a štěnice;
lezly jich s velkou mocí
tisíce."

"Básníku, básníku,
jdi zpívat na hnůj,
na všivém slamníku
jezdí a panuj,
ohceš-li být k užitku,
prodávej pasti,
dřív se však, dobytku,
maž všivou mastí."

Spanilé chudé panenky, do nichž vložil básník všechny vůně, všechnu něhu, všechny sliby spásy, plynou z ducha, rozhořelého tuchou absolutna. Kde přichází skutečnost příliš blízko, je opisována jen zlobnou žebráckou písní. Víra v Boha a jeho nezrušitelný řád nebývá u něho provázena vírou v člověka. I nad dopisem drahého druha a učitele se rozmáhá v Durychovi nedůvěra: "A tak i třebas dopis, který se zdá potěšující, bývá čten znovu s pátráním po výhradách a jakýchsi záludech tajných či skrytých, a zdá se vhodné, držeti list nad plamenem, neobjeví-li se snad ještě nějaké písmo tajného smyslu opačného." Duše osiřelá a pyšná, tvář smutného anděla odmítání se pojednou objevuje nad spanilým nebem Durychových Sedmikrásek. Svatý František z Asissi je často nepřítomen v tomto duchu básnickém, v němž taje pokora k životu, jako zpěv zabloudilého ptáka v skličujícím šerosvitu vyzlacené katedrály. Někdy mě napadala při četbě Jaroslava Durycha myšlenka na českého absolutistu nacionalistického, Viktora Dyka. Také jeho umění trpělo často, a u Dyka se často dokonce bortilo tam, kde teplý úsměv života přicházel do rozporu s absolutním požadavkem. Tento rozpor odnímal jeho lidem třetí rozměr, který někdy schází i lidem Durychovým.

Je to smad tím, že Durych je básník příliš netrpělivý. Ne ve smyslu formálního zpracování daného díla, které bývá směle a pečlivě vyváženo a sklenuto, ale že je si příliš často vědom svého poslání, jako by ani neměl čas, stát se dítětem a hrát si, z prosté radosti ze hry, jež je vrozena lidem.

Ale Durychovo dílo tu přece jen stojí, nový hlas české poesie, nebo spíše hlas dávno zapomenutý a znovu objevovaný, aby se pokusil vést českou duši, aby jí vtiskl znamení své víry. Kde nechce vést, kde jen zpodobuje, kde je sám veden rodnou hvězdou slova, je něžný a tajemně krásný. Jinde mi připadá víc katolický než křesťanský.

LISTY PRO UMĚNÍ A KRITIKU - 10.prosince 1936

PODĚKOVÁNÍ SVATÉMU VÁCLAVU

Zdráv buď, vévodo České země!

Neděl jsi zahynouti, nepohrdl jsi naším voláním, shlédl jsi na naše slzy, Boha jsi uprosil. Jako osiky jsme se třásli, nerozeznávající soudu Božího a soudu lidského. Ne před branami, ale uprostřed měst seděli draci, kteří nečekali až na pannu přivedenou, ale dávali vše a nečistá sběh se chtěla pláči tvého lidu. Místo jitřního vyzvánění se začínal den křikem vrahů, jejichž krokem se třásly všechny ulice, v jejichž očích byl mráz noci věčné a dech jejich otravoval jako mor. Každá vteřina byla úderem biče nebo plivnutím na tvář, každá minuta zsinlostí a hodina vystupovala jako pekelná věž, která rostla až k nebi. Jak řinčela v noci okna do spánku, když se řítíl vřz s odsouzcenci a zahýbal náhle do tmy za rohem a jak jistě a spolehlivě nás probouzel ze sna pochod katů. Ach, kam se jen obrátiti, čím zacpatí uši, čím se přikrýti! Země dýšela hanbou. Stopy netvorů bylo viděti všude i očima zavřenýma, prapor Satana vlál z oken i střech, i s vrcholů chrámů a znak jeho poskvřňoval jako ohavný vřed i tvář nebe; ze všech koutů pak vycházel křik jeho sběhe, před nímž nebylo uniknutí ani v hrobě, neboť Satan byl všude, hleděl odevšad, stál i po boku Spasitelově. Jako drak, jenž se neunaví, jemuž uťatá hlava opět naroste, řičel krvavý běs ze všech stran svá rouhání ustavičná, až i v kostech se opskovala jejich ozvěna a srdce se zastavovalo něnou bázni. Ó hodiny, dny, týdny, jež jste zmizely v bezvědomí, mlobě, ztrnutí, kdo vás sečte!

Ty víš, co jest noc, co jsou pochodně, jak potvorně svítí oči vrahů, jejichž kroky se rozléhají v chladné tmě. Tvá ruka se nezachvěla, když jsi popadl vraha a arčtil jím o zem, tvá noha se nezatřásla, když jsi na něho stoupl jako na haďa. Ty jsi v rozhodné chvíli skvěle zvítězil, holou rukou jsi zabránil bratrovraždu a hroznému poskvřnění svého rodu. Pak však uzřel jsi ty, kteří přijali ďábla, syny prokletí, sběh mrzkou, a tehdy jsi poznal, že lze hledati pomoc pouze u Boha. I spěchal jsi důvěřivě k bráně chrámu. Ó vévodo České země! Chrám byl zavřen a ty jsi byl ubit, drže železný kruh.

Ty víš, co chtěl Bůh, když tě potupně ubíjela tlupa zlodějů a krev tvoje umývala práh chrámu. Ty víš, co chtěl Bůh, když nás vydával v ruce našich vrahů. Vždyť jsi vévoda země České, jsi svatý, my pak čeládka nestatečná, v lásce nestálá a ve víře mdlá. Tvá smrt byla oslavením, čím bude smrt naše? Ty to víš. Vidíš světlo, my pak vidíme tmu.

Ó dědici České země, jenž jsi umyl svou krví práh chrámu, buď zdráv!
Ty jsi uprosil Boha, že nebyl chrám zavřen také před námi. Upros, pro-
síme, zvláště Svatého Ducha, aby poslověl těm, kteří nemohou rozeznati
soud Boží, aby zahnal vše zlé a naplnil myslí ohněm jasným, aby ti,
kteří unikli z rukou vrahů tělesných, šťastně unikli také smrti věčné!
Dej nám, prosíme, Kníže Svátosti Nejvyšší, ať vzhlížíme k tobě stále
tak, jako za oněch dnů, kdy nám jediným útočištěm byla víra. Ať nás ne-
děsí bludné stíny vrahů, Hněvsy, Tyry a Česty, kteří pokoje nenaslézají
a svádějí lid k činům hanby! Ať v budoucích zkouškách v moři plamenů,
které pohltní svět, rychle dojdeme k místu, kde nás sám budeš očekávat!
Buď zdráv! Kéž stále tě pozdravují všechny jazyky, srdce, smysly! Kéž
slávu tvou hlásá v polích pšenice a na stráních réva. Kéž o tobě mluví
noc a sníh, který pojal tvé stopy. Buď zdráv! Přijmi, přijmi od nás náš
dík, naše slzy!

K svátku svatého Václava, 28. září 1945

Nepublikováno

MEMORANDUM

Téměř ze všech slyšitelných hlasů, týkajících se dnešního života domácího, vyniká tlumený, ale zřetelný tón čehosi nevysloveného, co prozrazuje tíseň, kterou nelze přehlásiti.

Jest pochopitelné, že po sedmi letech napjetí hrůzy a hanby národ baží po odčinění křivd a ztrát. Chápe, že nelze odčinit všecko; nelze na příklad vzkřísiti mrtvé nebo znova získati ztracený čas. To už rozum uzná a tím se neznepokojuje. Zůstává-li však v srdci pocit něčeho trapného, o čem se raději nechce ani mluvit, jest to důkazem toho, že nelze dosáhnouti odčinění čehosi, co má důležitost základní a co nelze odbyti nevšímavostí.

Co vlastně to jest?

Opět bylo dosaženo svobody a vítězství a nepřítel tentokrát téměř zničen. Aby tohoto výsledku neužíval zadarmo, musil národ přinést těžké oběti a účastniti se boje nepřímého i přímého. Má tedy na zásluze o celkové vítězství svůj určitý podíl, není však tím zcela spokojen a vyšetřuje, proč tento podíl nebyl větší. Toto vyšetřování musí ovšem vycházeti od určitého počátku a byl-li tento počátek časově vymezen dnem vyhlášení částečné mobilisace květnové, nutno vyšetřovati všechny věci bez přeskakování a opomíjení právě těch, které mají důležitost hlavní.

Nelze tedy pominouti předně to, že Hoďžova vláda se chtěla podrobiti diktátu nepřitele, čemuž zabránil odpor lidu. Za druhé to, že krátce po tom po šesti dnech celkem uspokojivě probíhající mobilisace bylo vojsko od hranic odvoláno, pevnosti ponechány nepříteli bez jediného výstřelu a od obrany státu úplně upuštěno s odůvodněním, že by byla beznadějná, poněvadž spojenecké státy odmítly splnit své smluvní závazky.

Naskytá se otázka, bylo-li možno tento vývoj předejítí nebo změnit.

Jsou nám známy dvě okolnosti z doby, která krátce předcházela. V březnu provedlo Německo obsazení a připojení Rakouska bez sebe menšího odporu nebo opatření se strany československé, ač důsledky toho bylo možno předvídati. V dubnu pak tehdejší ministr zahraničí vysvětlil v přednášce, konané před spisovateli ve vojenském domově, že spojenecké smlouvy se západními státy jsou prakticky neúčinné, smlouva s Ruskem pro odpor Polska nesplnitelná a že Malá dohoda jest obrácena výhradně proti Maďarsku, takže ochrany proti jinému nepříteli neposkytuje.

Poněvadž nástupní prostor proti nepříteli byl osídlen Němci, kteří se proti republice počali chovati nepřátelsky, viděla se vláda při nejistém

a povážlivém chování západních států nucena k tomu, aby odvrátila válku značnými ústupky Němcům, s nimiž hledala dohodu. Tehdejší ministerský předseda žádal prostřednictvím svého osobního tajemníka i spisovatele, aby v tom smyslu byli vládě nápomocni; bylo to v druhé polovině června.

Za tohoto stavu trvající nejistoty a nerozhodnosti bylo nutno se připravovati na obě možnosti, na mír i na válku. Měl-li se udržeti mír, bylo nutno vyvarovati se všeho, co by dráždilo nepřítele. Proto i němečtí uprchlíci byli po krátkém čase vyzváni, aby hledali útočiště v jiných státech, což se v této době týkalo zvláště uprchlíků z Rakouska.

Nebezpečí vyžadovalo, aby rychle se hledala nějaká opora, ať mocenská nebo mravní, která by mohla způsobiti příznivou změnu v nažívání světa na věc republiky. Bylo třeba přesvědčiti svět, že jest nutno a spravedlivě, aby zůstala celistvá. Odůvodnění, že jest důležitým ostrovem demokracie v moři německého totalismu, nemělo na západní státy žádoucí působivost, zvláště když se do té doby nepodařilo narovnat neshody s Němci a Slováky. Důvody historické, které mohly působiti na konservativní kruhy zvláště v Anglii, nebyly patřičně zdůrazňovány, poněvadž i na mnoha místech u nás převládalo mínění, že náš stát byl výtvozem versaillského míru, čehož ovšem pak těžce zneužívali proti nám Němci. O tom, že by náš stát mohl býti baštou křesťanské víry proti děsivému přívalu obudného novopohanství, se snad neuvažovalo vůbec; byly tu určité zábrany jako chladně zdrženlivý poměr k církvi a k Svaté stolici a stranická zaujetí ve sporu španělském.

Bylo jisto, že zvláště v případě války musí národ, zvláště bude-li odkázán sám na sebe, míti mimo zbraně hmotné také mocnou zbraň duchovní. Proti svrchovaně vydrážděnému a běsnícímu Německu mohla touto zbraní býti jen víra a to víra nikoliv jen v zásady lidské, nýbrž víra náboženská, která by vzbudila neohroženost a nadšení pro válku proti mocnostem pekla, pro válku svatou.

Toto máje na zřeteli, snažil jsem se s jinými vytýkati opomenutí a omyly a ukazovati přednosti a výhody světového názoru katolického a nebezpečnost všeho, co přímo i nepřímo poškozují zájmy církve. Ukazoval jsem na to, že zásady demokratické samy o sobě nejsou dostatečnou vzpruhou k nezbytnému vystupňování bojovnosti až k nejvyššímu hrdinství, což se záhy též potvrdilo, a že jest nezbytno probuditi v národě úctu k tisíciletí jeho dějin, lásku k dědictví jeho svatých a víru v Boha. Poněvadž Němci se okazale víry v Boha zřekli, mohla nám tato zbraň býti dvojnásob užitečná. Zlepšení poměru ke katolické církvi mohlo pak míti dosah i mezinárodní, což by se nebylo mělo podceňovati. Ale moje úsilí bylo bezúspěšné.

Přijetí lorda Runcimana svědčilo o vážném nedostatku vnitřní síly ke krajnímu odporu a o ochotě k ústupkům, které by se byly povážlivě dotkly samého kořene národa. Tento nedostatek vnitřní síly a pohotovosti se posléze projevil ochotou k přijetí německých požadavků, doporučených západními mocnostmi. Odpor lidu tehdy donutil vládu k odstoupení a tím urychlil vyhlášení mobilisace.

Lze snad předpokládati, že ten kdo mobilisuje, ví, co činí. Jest dvojí mobilisace, demonstrativní a válečná. Ani s demonstrativní mobilisací nebylo možno tehdy si jen zahrávat. Mobilisace musila tedy býti považována za projev pohotovosti k válce a za přijetí války. Meč byl tasen a po trapné nejistotě mnoha týdnů a měsíců národ si posléze oddechl s pocitem úlevy, neboť válka se zdála lepší než to, co hrozilo bez války.

A tu přišel Mnichov.

Jest známo, že prezident republiky ustoupiti nechtěl, že však v ministerské radě byl pro válku bez výhrady jen ministr Šrámek, k němuž se pak připojil ministr Dostálek a Ježek. I hlavní štáb si dal potvrzení své nepřipravenosti.

Nastala tak zvaná druhá republika. Byla znázorňována jako zohavené tělo se zkomolenými údý a krvácejícími ranami. Všecka naděje v té době mohla se upíratí jen k jakési budoucnosti, která tehdy se však zdála velmi daleká a neurčitá, a k životní vůli národa, která však byla ohromena a snad ani ne tak pohromou vlastní jako spíše okolnostmi, za nichž tato pohroma nastala. Přijetí a splnění požadavků německých ani zdaleka nepřineslo ustálení a vyjasnění poměru k Německu. Mimo čtyři řádně ohlášená okupační pásma byla bez protestu ručitelů mnichovské dohody zabíráno ještě tak zvané páté pásmo a posléze i šesté. V národě propukla hořká nenávisť proti Anglii a Francii a též proti bývalé vládě republiky. Obrazy presidenta Beneše byly úředně odstraňovány ze škol, kanceláří i veřejných místností. Byly činěny pokusy o sjednocení národa, které se však nezdařilo. Nebylo ochoty ani vyšetřovati příčiny národních pohromy a odpovědnosti osob, ani zjišťovati způsobilst cest, které nyní měl národ na vybranou, a po procitnutí z mrákot záhy nastal státní a osobní boj o moc, výhody a zisky s překvapující bezohledností proti hospodářsky slabým a bezbranným. Třebas tehdejší Čechy a Morava byly obydleny až na malé ostrůvky jen obyvatelstvem českým, nebylo vzájemné důvěry a naše snahy o vyvedení národa z temnot zoufalství k světlu víry, které se zprvu setkávaly s jakýmsi byť neúpřímným souhlasem,

záhy byly zavrženy jako nevhodné ne-li škodlivé, poněvadž prý by se to mohlo nelíbiti Němcům. Čeští katolíci, kteří se nemohli spolehnouti na Slováky ani v dobách dřívějších, tím méně pak nyní po jejich zpronevěře, byli odkázáni sami na sebe, ale neprokázali ani potřebných schopností, ani patřičné kázně. A tak se rozmáhala lhostejnost ke všem věcem, které nepřinášely hmotného a zvláště osobního zisku.

Jest ovšem nutno spravedlivě uznati, že to byl stav způsobený či aspoň zhoršený jednou z nejtěžších pohrom v dějinách národa, a tudíž jej posuzovati s určitou shovívavostí.

Z toho jest zřejmo, že patnáctý březen byl pouhým přirozeným důsledkem všeho toho, co předcházelo. Lidé mohli býti zaraženi, ale nikoliv překvapeni. Už hranice druhé republiky vedli Němci tak, že na první pohled bylo patrné, že mají ještě něco v úmyslu, neboť byly to hranice nepřirozeně klikaté a nezarovnané, což ani pro Německo, kdyby bylo chtělo žít v míru, nemohlo býti výhodou. A přece se ve světě nadhazovalo, že se republika měla brániti. Po Mnichovu prý se jednalo jen o území, obývané hlavně Němci, kdežto v březnu o všechno. Ale bylo by třeba zvláštní zaujatosti, aby se národu, který za mnohem příznivějších okolností pozbyl hraničního území, všech pevností, hor a přirozených překážek, velké většiny dolů a nezbytných průmyslových podniků, vytýkalo, že se vzdal obrany proti nepříteli, nyní ještě silnějšímu, a na území oskuhaném, s hlubokými zářezy, s místy jen 120 km širokém. Cítil-li někdo trapné rozpaky nad kapitulací mnichovskou, vůbec jich necítil nad kapitulací berlínskou. Překvapovala jen míra podlosti a nestoudnosti Němců, o nichž se ukázalo, že jsou navždy a nevyléčitelně bezectní. Ale to už byla věc jejich, zvláště když nikdo neměl sil ani prostředků, aby jim dal jakémoliv poučení.

Pak se však projevila hniloba i v těle národa. Dosáhne-li vlády nad světem ďábel a rozhodne-li se ukázati všecku svou moc, nelze se diviti, že bázlíví couvají, slabí z rozpaků podléhají a ti, kteří si dříve netroufali páchat zlo, činí tak nyní neostyšně a vzpurně. Mnozí podlehlí pokušení, poněvadž jim nebyl dán potřebný mravní základ, ani záruka, že stav, který nastal, jest jen přechodný. Během války se to zhoršovalo. Z počátku se věřilo, že český národ musil přinést oběť, aby západní státy získaly čas, neboť v době Mnichova ještě nebyly připraveny. Ukázalo se však, že nebyly připraveny ještě ani za naší okupace, ani na začátku války, ani na začátku velké německé ofensivy na západě, ani za války na Balkáně, ani na počátku německého vpádu do Ruska, ani za doby Heydrichovy a teprve pozdní podzim roku 1942 čili třicátý devátý měsíc války mohl

povzbuditi těžce zkoušené a zklíčené mysli a ospravedlniti naděje. Tato zkouška by pro lidi slabé byla dlouhá i tenkrát, kdyby se bylo zaručeně vědělo, kdy se skončí; tím těžší byla v nejistotě výsledku a času. A pak se páchalo mnoho věcí špatných, neprozřetelných i zlých, a některými z nich se teď zabývají soudy.

Povinností katolíků za války bylo zachovávatí věrnost víře, osvědčovatí ji, pokud možno šířiti její poznání - a doporučovatí ji jako mravní posilu a protijed proti ďábelství německému. To byl jejich úkol nejdůležitější a nikoliv snadný. Jakoukoliv nepoctivost nebo nedůstojnou přetvářku zapovídá už víra sama. Ve věcech, které nevyplývají přímo z víry a všeobecného zákona mravního, může se katolík chovati podle pravidel rozumu a opatrnosti.

Právní normy se nevyvíjejí tak zřejmě jako plod z květu, nýbrž jsou určovány od lidí, mnohdy podle dočasné výhodnosti. Nemůže každý poznati, kdy která moc nabývá platnosti a kdy jí pozbývá, zvláště nemůže-li se tato moc uplatňovati činem. Proto i činy a opomenutí, týkající se této moci, měly by se hodnotiti podle stavu, v jakém ta moc tehdy skutečně byla, neboť jinak se vybaví otázka, kdo vlastně jest odpovědný za stav, ze kterého všechen rozvrat a mravní úpadek vyšel.

Posouzení tohoto vývoje a zhodnocení nejdůležitějších okolností není snadné. Vzpomínka na Mnichov jest příliš trapná a neodbytná. Ukazují-li jedni na to, že tehdejší řešení bylo jediné možné a správné, jiní mají o tom pochybnosti a obojí důvody jsou stejně závažné. Nyní se aspoň tvrdí, že Mnichov se již nikdy nesmí opakovati. Záleží ovšem na tom, co se tím míní. Zdá se však, že by to mělo platiti nejen podmíněně, nýbrž i nepodmíněně, tedy i v tom případě, kdyby to záleželo jen na nás; k tomu ovšem bylo by třeba splnění určitých podmínek mravních. Ale to zatím je jen úvaha nikoliv o skutečnostech, nýbrž o možnostech, které nastati nemusí. Vstoupil-li již Mnichov nesmazatelně do historie, nezbyvá než přemýšlet o tom, jak tuto ránu v duši národa vyhojiti a to co nejdrívě, poněvadž je to rána bolestná a nebezpečná.

A tu jest nutno doporučiti, aby se v Mnichovu a v tom, co následovalo, viděl zřejmý zásah Prozřetelnosti Božské, která dopustila trest na všechny národy pro jejich nepravosti, pro jejich ztištnost a nadržování boháčům, pro neodpovědné hospodaření, pro špatnou výchovu a zanedbávání mládeže, pro vzájemnou nepoctivost při plnění mezinárodních závazků, pro zanedbávání obrany země, pro spekulace zbrojařů, pro různé nespravedlnosti, útisk, odhodlání k zradě na jiných státech i na vlastním státě, pro zlehčování hodnot duchovních, lásky k vlasti, víry v Boha, pro

všecky hříchy proti cti, spravedlnosti a zvláště proti Duchu svatému. A že to byla Prozřetelnost Boží, tomu nasvědčuje i úžasná a zarážející jednoduše prostředků, jimiž dosáhla cíle. Stačil jediný hrubý a nevzdělaný tvor, vyšlý z nicoty, aby jednoduchými a obyčejnými hesly strhl sedmadesátimilionový národ k nejpochemurnějšímu dobrodružství a učinil se jeho bohem. Celý svět viděl, co se chystá a počínal si s tak svéhlavou zaslepeností a zvráceností, že to nelze vysvětliti jinak než jako počátek trestu Božího. Tento tvor si podrobil nebo rozvalil mnohé i mocné státy, které překvapil jako ovce, a byl by jich snad podrobil ještě více, kdyby ho nebyla bývala jeho samolibost nestrhla k chybám, které pak naznačovaly, že tak jako jiné národy musí zničiti i své spojence a posléze svůj vlastní národ, kterýžto úkol správně splnil a pak hanebně skončil svůj život. A ukázalo se, že téměř všechny národy byly trestány tak přísně pro výstrahu do budoucna. Zvláště podivně se pak projevíly úmysly Prozřetelnosti Boží s naším národem. Bez jediné rány ztraceny hory, pevnosti, pak celá země, všechny zbraně, z nichž se ani nevystřelilo. Nebylo by radno se nad tím zamysleti a uvažovati o tom, že to, co není vysvětlitelno lidsky, jest vysvětlitelno božsky?

Nezbývá tedy než pokořiti pyšného a přece mnohdy tak bezradného ducha lidského před Duchem Božím a uznati řád nadpřirozený. Uznati, že Bůh jest náš jediný Otec, kterého máme, náš nejvěrnější a nejmilosrdnější pomocník, na něhož se můžeme spolehnouti a který nás neopustí ani v budoucnu, neproviníme-li se novými hříchy proti spravedlnosti. Jen tak se pak vrátí pokoj do srdce lidí a naleznou se cesta k nové radosti bez pozůstatků té trapné a palčivé tísně, která by jinak rozhlašovala život celého pokolení. Proč se za to styděti? Proč nezvolati s důvěrou: Otče!

Tyto řádky jsem napsal, aby bylo jasno, jsou-li opodstatněna obvinění, vyznášená proti mně a jiným spisovatelům katolického vyznání. Je-li moje vina v tom, že jsem se snažil národ získati víře v Boha, aby měl nutnou mravní oporu v rozhodujícím zápase, do kterého byl veden hesly jen planými, z nichž pravé síly čerpatí nemohl, a že jsem upozorňoval na to, jak mu škodí opovržlivé chování vůči katolickému náboženství, pak hrdě ponešu všechny následky. Kdyby se uznalo, že ten, kdo chtěl národu ukázati, v čem právě jest síla největší a nepřemožitelná, podlamoval tím v národě sílu k odporu, byl by to důkaz toho, že národ vidí svůj hlavní cíl a získá v úplném odstranění víry v pravého Boha. Křesťanská naděje mi však nedovoluje, abych si tuto domněnku byl jen připustil.

Isabella

Tvář země se obnovuje. Starobylá domácí božstva opět povstala na křivkách i vysoko na obzoru a stromy a vody zase už mluví řečí, která se zdála zapomenuta. I hlas zvířat zní jinak a havrani opět vykřikují jméno bohyně Kvenon.

Stopy poutníků, docházejících k popravištím, čas úplně setřel, a vyjde-li se ať kamkoliv, nelze chodit bez nebezpečí. Ale jde se a jde, a biskupský prokurátor jde také. Proč by nešel! Jde jen na krátký čas, ale na místa, na kterých ještě neuschla krev a slídiči neusnuli. I v noci jsou v lesích a bažinách přepadávány zpustlé chatrče dřevorubců a na krajích osad se nechodí bezpečněji než v ležení ďáblů. Ale jen když už jde! Není pro kněze, chodícího k těm nejubožejším, lepší skryše než poušť, kde i v dešti a nepohodě lze přečkati noc třebas na loži z trní. Vždyť to všecko je lepší než závětrí v Nagasaki.

Jde ovšem jen zřídka, představení to nedovolují. Musí jednati tak, jak jednají druzí, přicházeti jen na zavalanou a raději se chovati jako chromý a slepý, který se svěřuje očím cizím. Musí-li se pak vydati na cestu s bratrem Ambrožem, z opatrnosti ho posílá napřed.

Ale jen když už jde! Blahoslavené nohy těch, kteří zvěstují evangelium. Jdou i ve spánku jako srdce, které se nezastavuje. Jdou a ukazují se krajiny, představující to, co se ztratilo v minulosti. Jdou a ukazují se osady, představující hřbitov. Domy a chatrče pro nikoho. Kdyby vichřice strhla střechu, strhla by ji asi jen do prázdna, a kdyby se vyvrátily dveře, neuzřela by se protější zeď, nýbrž hladový prostor, otevřený kus nicoty nebo zející propadliště. A přece se zdá, že za těmi nepravými dveřmi a za těmi nepravými stěnami někdo stojí a vyhlíží jako umrlec skulinami japonské rakve a někdy se dveře pohnou, byť to bylo jen tak, jako kdyby se byly nepohnuly a jen čekaly na to, až se vyvrátí ztrouchnivěním, a se střechy někdy spadne němý kus zčernalé slámy jako znamení, že i malomocný se dočká smrti. Ještě neskutečnější jsou postavy lidí a především obličeje. Neprozrazují ani pohlaví, ani stáří. Jen pomalu lze poznati ženy, které tu podle tisíciletého návyku chodí s hlavami i rameny scýlenými prací a poslušností a stále jsou připraveny k tomu, aby se vrhly tváří k zemi. A komu by měly co ukazovati? Co by kdo na nich viděl? Odešla už sláva a pýcha, nedlouhé bylo jejich trvání, sraštila se i krása a na jejím místě lze teď spatřiti jen posmrtný obtisk. A děti? Ach, kéž by se byly raději nenařodily!

Co ještě není mrtvé, zdá se němé a malomocné. Některé z těch osob mo-

hou mluvíti srozumitelně jen pahýly rukou, na kterých kdysi bývaly prsty, jiné pak ještě srozumitelněji mluví jízvami po spáleninách, ve kterých se teď už jen nesnadno rozeznává vypálené znamení kříže. Ale bude to asi hrozné, až ze zbytků úst místo pozdravu na přivítanou vyjde nelidský zvuk.

A přece v těch očích hoří vzdor. Země už není země, tělesa nebeská jsou stržena do otroctví a stvoření už nemůže ani úpěti: Bože, Bože můj, proč! Nemůže úpěti země, jsouc němá, a člověku se úpěti nechce. V zemi japonské není to totiž zvykem. Jinde ať už si úpí, kdo chce. Ale v Japonsku? Nikdy!

Je to ovšem vzdor těžší než vzdor ďáblů. Až vyšlehne, neudusí-li se v krvi, proti komu se obrátí? Hrozné jest, nosí-li živí tváře mrtvých.

Cize, chladně a nevšímavě se setkává pohled s pohledem a jen velice zřídka se posmrtné obtisky na obličejích pohnou a zvolna je vystřídává obraz zděšení, které se stává nesnesitelným. Pak však vyšlehne z očí záblesk čehosi, co převyšuje všechny pomysly lidské:

Vždyť přichází kněz!

Komu by se nechtělo pro tento oslňující záblesk spěchat do jakékoliv pasti a na jakoukoliv smrt! Kdo by se lekal bouře, vichřice, zemětřesení či vybíhajících ďáblů! Jaký by to byl kněz, který by pro zabezpečení této radosti neobětóval spánek a nepřečkal noc ať i v dešti a nepohodě třeba na loži z trní! Není pro psance, sloužícího těm nejubožejším, lepší skryše než poušť.

Spí?

Nespí, jen čeká. Daleko ještě je do rozednění. Nebe dusivě šedé, obruby stromů černé a jen nestejně zamlžení zcela nehybných tvarů svědčí o zakřiknuté barvě rzivé nebo zelené. Pak se uprostřed beznadějného mlčení na vrcholu převysokého stromu náhle zableskne jiskra, kůra kolem ní zfialoví, ale v koruně stromu je pak tma ještě neústupnější. Kmeny, suky i větve trčí nad hlavou jako trosky s rozvrácenými trámy, jako zpuchřelé dřevo a vystydělý čoud, a toliko na okraji se sklánějí větve dosud úplně neodumřelé jako závěsy katafalku. Ale nikde a nikde se neukazují stíny, které minulého dne zašly a dosud se nevrátily. Snad zašly už navždy.

I bloudící zvěř je zastřena tmou. Její nejisté kroky jsou příznačně tiché a zlodějsky opatrné. Snad hledá jen pastvu. Snad však hledá i lup nebo skrývajícího se člověka.

Ale není to vždycky jen bloudící zvěř. Tak bloudí i lidé, nemohou-li

se dočkati dne, kterého se právě tak bojí. Znají směr a cosi je táhne, jako kdyby je spojoval řetěz a nezáleželo na tom, budou-li strženi do propasti a přinesou-li snad záhubu ještě jiným. Ale straky a sojky i ve spánku cítí jejich příchod. Probouzejí se a nevrlym skřekem prozrazují, že do lesa vnikl tvor podezřelý, kterému by se měly vybiti oči, a jsou-li někde nablízku slídiči, jistě tohoto upozornění nezanedbají.

Hledí-li se na ně, duše se chvěje. Není třeba se ptáti, kam jdou, co tu chtějí a kdo je sem poslal. Nesou nádobky se svícemi a potřeby bohoslužebné.

Teď se vidí jen věčnost.

Mrazivé jest první dechnutí jitra, přicházející jako ze druhé strany života, která je obrácena k mrtvým. Koruny stromů se chvějí úzkostí, i vzbouzející se střízlík hrozí se svého vlastního hlasu a ihned se zamlčuje. Jen cvrček je nevšimavější, ale to jest jen hmyz.

Kněz se obrací k nebi.

Na větvi, sklánějící se z výše, sedí zakletý motýl s velikými černými křídly, zatíženými rosou, ale ještě se neprobouzí. Zato na pavučině, směle hozené daleko od větví stromu, bdí veliký pavouk. Přední dva páry noh se zdvíhají vzhůru jako k slavnému nanebevzetí a třetí je nepohnutelně zkřížen na břiše, zadumaném nad svou nesmírnou velebností. Stojí na něčem neviditelném, opíraje se o to jen posledním párem svých nehmotných noh. Z pavučiny nelze viděti nic než černající se kapky diamantové rosy, a tvor, který ji tkal, představuje bohyni Kvanon.

Tma řídne a nejzřetelněji se ukazují stromy uschlé a snětivé, zlomené nebo vyvrácené. Pomalu vychází datel a zpočátku jen pomalu a pomalu klepá na choré stromy jako na chorá srdce. Pak přichází zvěř. Chce se pást. A obřad se končí.

Pod nohama začíná v temnu blednout stříbrný povlak rosy v šedé trávě i na šedých kapradinách a na šedém mechu. Stpy ve vlhké trávě jsou již zřetelně nazelenalé. Chůze za šera v rose je tichá jako hlad a ztrácí se i vědomím tělesnosti. Rády by nohy šly pomaleji. Těžko je se loučiti navždy. Rády by nohy šly rychleji, jako by chtěly dohoniti něco nedávno ztraceného, ale cosi je tíží. Snad vědomí nenávratnosti. Zde už nikdy. Až tam.

Za neslyšitelného chvalozpěvu vracejících se barev rozsvěcují se na suchopáru podle okraje hvozdu drobná bělostná kvítka se zlatými hrdélky, velebicími Stvořitele svou krásou. Při patření na jejich tichost a milostnou neporušenost chůze se opět stává těžší, oči žhnou a útroby hoří.

Nevyzpytatelné jest jejich tajemství. Uhtělo by se před nimi oslepnouti a klopýtající modlitba se zaráží v zubech, drkotajících jitřním chladem. Ale dříve je třeba dojít k roklí.

Copak asi teď dělá pater rektor? Byl prý nemocen, pořádali na něho hon, zmizel ve skalní rozsedlině, zatím prý o něm není ani slechu a nebylo by divu, kdyby z takové rokly už nevyšel živ -

Tady zatím neslídí nikdo. V zarosené trávě není viděti stop a v bambusovém houští kolem třpytící se bažiny probouzejí se ptáci a žáby zcela klidně. Lze si odpočinouti a sníti. Listy plovoucích rostlin, na kterých v jitřním šeru jen stěží se rozeznávají hrubé tvary a barvy, vzbuzují dojem bahna s odpuzujícím krabatým škráloupem, ze kterého čouhají začouzené hroty nerozervřených poupat, podobných zdvíhajícím se hlavám hadím. Zatím se to nehýbá, ale vychází z toho hrůza. Co chvíli se ozve náhlý prudký skřek žab, nebo se vznesou vodní ptáci a zděšeně letí, tlukouce křídly. Zdá se, že v tom ti živočichové vidí znamení ďáblů, ale dlouho a dlouho se stále nic nehne a slunce již pálí, ptáci zalézají do rákosí, mouchy bzučí, když se začíná temná umrlčí clona hadích hlavíc po stranách rozvírati a ukazuje se narezavělá škvíra jako příprava k uštknutí. Zrcadlí se to v hladině a spolu s obrazem vodním to nabývá podoby přesýpacích hodin, odměřujících dobu čekání na smrt. Jsou pak mezi těmito obrazy příšer i preludy ojedinělé, které by velice rády unikly svému rodnému bahnu, daleko od něho vybíhajíce až do čisté vody, ale všecko to svádí k zoufalství a k myšlence na utonutí uprostřed nejpochemnějšího kalu.

Žáby lhostejně skřehotají, slunce pálí a usínajícího psance poráží spánek. Snů nemá a probouzí se rychle a náhle.

Někdo jde. Ptáci povykují a psanec se skrčí. Jen bezděčně hledí na oslnující bažinu, vzpomíná si a vzpomíná a náhle se probudí úplně a žasne.

Tam, kde se zdvíhaly hlavy hadí, svítí zlato a sníh. Oči to ani nemohou snést. Připomíná to slávu ráje a jde z toho hrůza, jako kdyby to byl někde ukradl ďábel a přenesl to sem do vyhnanství. Kdo je opuštěn, cítí se ještě opuštěnější a vidí jen obraz marné krásy. Ale nikoliv! Blahořečte Pánu všecka díla jeho!

Výňatek z 12. kapitoly III. dílu tetralogie "Služebníci neužiteční" nazvaného "Krev".

II., III. a IV. díl nebyl dosud vydán.

BLOUDĚNÍ ŘECKÉ PRINCEZNY

Za panování císaře Andronika žil v Cařihradě muž z rodu Angelů, jménem Isák, který byl blízkým příbuzným jak císaře vládnoucího, tak i zemřelého císaře Manuela. Byl prý to tvor ustrašený, který při nastoupení Andronikově hledal bezpečí jinde, pak však, boje se nepříjemností, vydal nějakým způsobem město Niceu, které se mu svěřilo, přes všechny prosby a úpění těch, kteří věděli, co je očekává, jeho loupeživému vojsku. Pak se usadil v Cařihradě, a poněvadž Andronikos v něm viděl tvora úplně bezvýznamného, žil tam klidně.

Ale kteréhosi dne za večerního šera vnikl do jeho domu zcela bez ohlášení jakýsi tvor, ve kterém poznal jednoho z Andronikových příživníků, a byl tím tak zděšen, že si nevěděl jiné rady než sednout co nejrychleji na kůň a uhánět sť už kamkoliv. Snad ten všetečný tvor chtěl jen loupit, ale snad měl i podezření proti staršímu Isákovu bratru Aleksiovi, a když viděl, jak se ho Isák lekl, chtěl mu zadržet koně. Isák, nevěda prý co dělá, v rozčilení vytasil meč a rozrazil mu hlavu a pak ujížděl do kostela, domnívaje se, že tam bude v bezpečí. Lidé se právě scházeli na nešpory a byli mezi nimi i jeho přátelé a začal jim líčit, co se stalo, a plakat a křičet a žalovat na Andronika, chrám se mezitím plnil, lidé na sebe pokřikovali z chrámu do ulice a z ulice do chrámu a Isák prý ani nechápal, že rozněcuje vzpouru.

Dlel prý Andronikos toho večera kdesi za městem na letohrádku, kde se s různými osobami oddával svým obvyklým prostopášnostem, a třebaš prý ihned oběřel zprávu o tom, co se ve městě děje, nepovažoval to za věc tak vážnou, aby se pro ni musil vyrušit ze zábavy, a vrátil se do Cařihradu až teprve ráno. To však bylo už pozdě. Vyděšený Isák byl už provolán za císaře, posazen na státního oře a vtažen do posvátného paláce.

Vída, že náhle je proti všem sám, začal Andronikos nejprve vyjednávat, nabízející, že se odřekne trůnu ve prospěch svého syna, kterého měl s Anežkou Francouzskou, kdysi snoubenkou Aleksia II., kterého sám zavraždil, ale nikdo mu neodpovídal. Náhle viděl, že se většina davu, pohrdajíc zábavou s ním, zatím rozběhla po paláci a hledala lup. Rychle si vyměnil oděv a vyběhl. Podařilo se mu skočit na loď a odrazit od břehu. Už se zdálo, že vyvázne bez úrazu. Ale zdržel ho vítr, který právě дуl tak, že nemohl s místa, až ho posléze vyslídili a chytili a spoutaného řetězy přivedli k Isákovi. Ten se ještě nevzpamatoval z leknutí i ponechal soud i vykonání trestu na vůli lidu. Ihned vyvlékli Andronika z posvátného paláce na ulici a rvali mu vlasy, pak mu vybořili jedno oko,

uťali pravou paží, pověsili za nohy a zacházeli s ním tak, jak jim kázala obrazotvornost a zvědavost.

A za krátko nato přišla zpráva o skvělém vítězství, kterého nad normanským vojskem dobyl Aleksios Branas, a o neméně skvělém vítězství, kterého nad normanským loďstvem dobyl bouřlivý vítr. Byl to asi týž vítr, který zadržel loď, na níž se chtěl zachránit Andronikos; teď pak obojí toto vítězství bylo přičteno Isákevi, jehož štěstí bylo opravdu slepé.

Byl pak Isák za to vítězství oslavován a rychle si zvykl na svůj císařský titul, podle něhož byl osobou posvátnou, rovnou apoštolům, samovládcem a vladařem celého světa. Kdo ovšem ho neoslavoval, to byl jeho bratr Aleksios, který přes to, že byl starší a prohnanější a jistě i podnikavější, svou hodinu zmeškal. A na obtíž byl mu i Aleksios Branas, který si příliš zakládal na svém vítězství nad Normany a myslel si leccos.

Ať si však myslel cokoliv, roku 1186 přišel do Cařihradu francouzský pán Konrad z Montferratu, syn Viléma III. Starého a bratr onoho Viléma, který byl prvním manželem Sibyly, dcery jerusalémského krále Amalariha I. a sestry malomocného krále Balduina IV. a zároveň otcem Balduina V. Tento pan Konrad z Montferratu prý nejprve bojoval v Itálii proti císaři Barbarossovi, čímž jistě prokázal dobrou službu i císařskému dvoru cařihradskému, a poněvadž v Itálii nyní nebylo pro něho práce, vstoupil do služeb Isákových a nebylo prý nad něho člověka statečnějšího a drzejšího.

Nepobyl však v Cařihradě ani celé dva roky. Jednak ani on neuchránil moc císařskou nehody, která ji stihla ve válce s bulharskými knížaty Petrem a Asanem. K tomu prý došlo tak, že císař strojí u dvora svatbu, na kterou bylo zapotřebí mnoho vepřů a volů, i poručil těmto knížatům, aby povinnou roční daň zaplatili tentokrát ve vepřích a volech. Místo vepřů a volů přišli Pétr a Asan a přednášeli své námitky. Byli vyhnáni, potupeni, začali vést válku a zvítězili.

Či svatba to byla, po tom bylo by třeba pátrat v pramenech, zatím jen nesnadno přístupných. Vymohl prý si Isák, aby mu uherský král Bela III. Řecký, který by málem byl dostal dceru císaře Manuela a málem by se byl stal i dědicem jeho trůnu, kdyby se byl roku 1167 nenarodil Aleksios II., takže místo Manuelovy dcery musil vzít za vědk jeho sestrou a zato se Andronikovi za smrt Aleksiovu nikterak nemstil, ač by to byl učinit měl, dal svou dceru Marketu za manželku. Z toho tedy lze soudit, že Isák byl vdovcem, neboť jeho dcera Irena, která se roku 1197

vďala po druhé, nemohla se narodit v posvátném paláci, do kterého byl její otec zatažen až teprve roku 1185. Byla to tedy už druhá jeho svatba a snad právě ta svatba, na kterou bylo jistě třeba velice mnoho vepřů a volů, byla příčinou nešťastné války s Bulhary. A dále se praví, že pan Konrad z Montferratu byl za své služby odměněn tím, že sám dostal za manželku jednu z císařských princezen, o níž není známo, v jakém stupni byla příbuznou Isákovou. Možná tedy, že těch vepřů a volů bylo třeba i k svatební hostině pana Konrada z Montferratu. Ale buď jak buď, pan Konrad z Montferratu nejen porážce císařského vojska nezabránil, nýbrž byl i tak neomalený, že projevil nespokojenost se svou odměnou, zvláště s věnem, a na zprávu o tom, jak Saladin tísní křesťany ve Sváté zemi, ihned se tam vydal a Saladina porazil u města Tyru, kde ho donutil i k slibu, že propustí ze zajetí Víta Lusignanského, za kterého se Sibyla, vdova po jeho bratru Vilémovi, už před lety vdala a kterého chtěla učinit králem.

Hroznější než na východě se zdál pád Jerusaléma na západě, kde ihned byla hlášána nová křížová výprava a i císař Barbarossa okamžitě urovnal nebo zastavil své spory a podniky proti obojníkům v Německu, aby nebylo zdržováno sbírání vojska proti mohamedánům, a posléze po kázání papežského legáta z jara roku 1188 si sám připjal kříž, což u něho svědčilo o nenašlém a nadevše překvapujícím hnutí mysli. Ihned vypravil poselstvo, které sultánu Saladinovi a jeho vladařům palestinským vypovědělo všecky smlouvy. Pak poslal posly ke králi uherskému Belovi III., k císaři byzantskému Isáku II. Angelevi a k sultánu ikon-skému, se kterým od druhé křížové výpravy žil v přátelství a míru, se vzkazem, aby pro jeho vojsko upravovali cestu, kterou znal z vlastní zkušenosti. Sultán ikonský ihned k němu poslal skvělé poselstvo s příznivou odpovědí a vzácnými dary, císař Isák se však nikterak nezarsadoval. To, že se Barbarossa snažil připojit Sicilii ke své říši, naplnilo ho nelibostí. Chovaje se k Barbarossovi na oko přátelsky, požádal sultána Saladina, aby mu poslal Turky, kteří by Barbarossovi zaterasili cestu a dovolil zato, aby se pro mohamedánské kupce, bydlící v Cařihradě, postavila okázalá mešita. Jako kdysi Manuel, i on činil vše, co by křížákům mohlo škodit, nedbaje při tom ani patřičné opatrnosti.

Vytáhl Barbarossa z Němec podle Dunaje v čele třiceti tisíců rytířů a zbrojnošů, se svým maršálem Jindřichem Kalindinem, s mohučským arcibiskupem Konradem z Wittelsbachu a s jinými biskupy, se svým druhorozeným synem Fridrichem Švábským a s nejmladším synem Filipem, kterému šlo na čtrnáctý rok. Poznav Isákovo záškodnictví, oplácel mu nepřátelstvím zřejmým a tak jako za výpravy minulé i teď dobyl útokem

Drinopole. Rozbiv v Makedonii zimní ležení, poslal mu písemný rozkaz kolik lodí a kdy a na kterém místě má připravit k převážení křižáků přes Dardanely.

V listopadu tohoto roku posléze zemřel Vilém II. Dobrý a království sicilského se ujala Konstancie, neboť Jindřich VI. jako zvolený král německý zastupoval svého otce a nemohl okamžitě přijít na Sicilii. A v měsíci lednu roku 1190 se stala ta nenáležitá věc, že Matthaeus Ajello, kancléř království sicilského, který si po králově smrti začal počínat příliš opovážlivě, přes odpor strany německé, kterou vedl biskup či arcibiskup Walther, svedl sicilské nespokojence k tomu, aby si podle svých nezadatelných práv sami zvolili krále, kterým nemohl být nikdo jiný než žijící vnuk jejich prvního a slavného krále Rogera a syn Rogera Apulského a hraběnky z Lecce hrabě Tankred. I stalo se tak a ještě téhož měsíce byl Tankred v palermském domě korunován palermským arcibiskupem na krále Obojí Sicilie, zatím co od řádného krále řádně ustanovená řádná dědička Konstancie musila v nepřítomnosti svého manžela utéci před panchartem až do Salerna. A papež Kliment proti tomu nic nenamítal a snad se mu to i líbilo, jako kdyby se taková věc směla dělat i tehdy, když je prohlášen mír a když císař křesťanů, kterého se ta věc ze všech nejvíce dotýkala, táhne do Svaté země.

A jistě se císař o tom nemohl nedovědět. Jeho vojsko se mělo přepravit přes Dardanely až v měsíci březnu a nelze si představit, že by se Isák Angeles nepřičinil o to, aby se o tom jeho nezvanému hosti dostalo zprávy co nejúplněji. On sám, Isák II. Angelos, ovšem Tankreda uznal ihned, a snad ještě dříve.

Císař Barbarossa však nemyslel na nic než na Svatou zemi a na Boží hrob. Nezáleželo mu na Jindřichu Lvů, který se opět dopustil věrolovnosti, nezáleželo mu na tom, jak si počíná jeho nejstarší syn, a snad na ničem. Už táhl a táhl zemí sultána ikonského, který návodem Isákovým změnil své mnohaleté přátelství v nepřátelství, takže došlo i k bitvě a čtrnáctiletý Filip, určený k stavu duchovnímu, se po prvé vyznamenal vlastní účastí v boji a obsazením a střežením Ikonie. Pak začala hučet řeka Kalykadnos a hučela, hučela a dne 10. června císař utonul. Neměl po druhé uzříti Svatou zemi, ani jeho mrtvola neměla být pohřbena na místě posvěceném. Uprostřed velikého křižáckého vojska umřel za bílého dne zcela sám, zcela sám. Jeho vojsko nad tím ztratilo hlavu a zvláště chuť k boji. Mnozí utekli. Do Svaté země jich došla jen část.

Nejvíce se radoval Isák II. Věděl své. Znal Tankreda z dob, kdy se tomuto panchartovi s pomocí přátel podařilo utéci ze žaláře, kam jinam

než do Cařihradu, kde zůstal až do smrti Viléma Zlého, ohlížeje se po všem, co by mu někdy mohlo prospět. Byl prý statečný, chytrý, v mnohých věcech i dokonalý, a říkali o něm, že zná tajemství hvězd.

O Cařihradě napsal kronikář druhé křižácké výpravy, kaplan krále Ludvíka VII., benediktinský mnich Odo z Denilu:

"Toto město je špinavé, smrduté a na mnoha místech je odsouzeno k věčným temnotám, neboť boháčů zastíní svými paláci ulice a chudým a cizincům ponechávají jen špínu a přití. Tam se páchají vraždy, loupeže a jiné zločiny temnot. Má pak toto město nad sebou tolik pánů, kolik je v něm boháčů, a právě tolik zlodějů, kolik je v něm chudáků. O zákonitém řádu nelze tu vůbec mluvit, neboť zločin se netrestá ani tehdy, vyjde-li na jevo."

Bylo-li tomu tak za císaře Manuela, jistě to nebylo lepší za Isáka II. Angela. Nelze pochybovat o tom, že benediktinský mnich a kaplan francouzského krále vědomě nelhal, tím méně lze však pochybovat o tom, že viděl pravdy jen půl a že řecký duch tohoto města a vznešenost řecké krásky, která za čtvrté výpravy i Francouze uvedla ve vytržení, byla jeho duchu úplně cizí. Bylo-li v tomto tehdy největším evropském městě nahromaděno více viditelného zla než jinde, bylo tam také nahromaděno více ať neviditelného, ať skrytého půvabu, ať vnitřního, ať vnějšího, který nebývá dáván podle zásluh, nýbrž podle úradků nevyzpytatelných. Co pak mohl ubohý císař Isák II. Angelos vědět o své dceři! Dosáhl toho, že se mohl znova oženit s dcerou krále uherského Bely III. a musil dbát o to, aby se této dcery ze svého prvního manželství zbavil. A teď věděl, že Tankred je králem, a že tento Tankred, kterému předhazovali jeho zrození nepořádné, má se svou manželkou Sibylou, hraběnkou z Acerry, mimo několika dětí i dva syny, z nichž starší sluje Roger, mladší Vilém. Tento ovšem byl dosud pouhým dítětem. Ale Roger byl statný, krásně urostlý jinoch a právem byl chloubou svého otce.

Jméno dcery Isáka II. Angela bylo Irena. Jak tomu už bývá velmi často, mělo toto jméno, které znamená mír, být jen náznakem toho, čeho se jeho nositelce nikdy nemělo dostat. Byla tato Irena nejlíbeznější růží nejsladšího míru, předurčenou však k tomu, aby nevdechovala nic než bouři a tmu.

Ale co o tom věděl Isák II. Angelos! Ten věděl jen to, že by se hodila pro Rogera i svým věkem, a stala-li by se královnou Obojí Sicilie, pak by neměl příčiny k nespokojenosti. I prostředkování námluv bylo snadné. Vždyť pro královského prince nebylo tenkrát cti větší než té, že by byl uznán za hodna, aby se stal ženichem princezny řecké, ať mladé či po-

edrostlejší. A Irena byla přece poupětem ještě úplně nerozvitým.

Nebylo ovšem na Sicilii tohoto roku příliš klidno. Nevpadl tam snad rozhněvaný král Jindřich, který k projednání výpravy do Itálie svolal říšský sněm do Frankfurtu teprve na konec března roku následujícího, nýbrž francouzský král Filip August, který si bez Tankredova vědomí vyvolil messinský přístav za shromaždiště francouzského a anglického loďstva. Když dne 16. září přistál, nevěděl ještě Tankred, co ten nezvaný host chce u něho dělat se svým vojskem, zatím co on musil co chvíli očekávat útok Němců. A bylo mu známo i přátelství krále Filipa Augusta k Barberossovi i k Jindřichovi VI., ale nemohl vědět, jak se zachová teď.

Král Filip August se však choval tak ušlechtilé, že Tankred mu sám vyjel z Palerma vstříc a přijal ho do Messiny i s francouzským vojskem. I zdálo se všecko dobré.

Zdálo se to i tenkrát, když dne 24. září připlul s mnohem větším počtem lodí král Richard. Ten žil s císařem v nepřátelství, jsa příbuzným Welfů. Pak by ovšem byl jistě i přítelem Tankredovým.

Zapomněl ovšem na to, že král Richard je bratrem královny Johanny, vdovy po Vilému II. Dobrém, kterou z opatrnosti choval pod dozorem a právě tak z opatrnosti zkracoval její vdovský důchod. A tu Richard, dověděl se o tom, nejprve se začal domáhat jejího propuštění způsobem lvím. I bylo mu vyhověno. Richard ihned však žádal i odškodné. Vymáhal pro ni nějaké pěkné hrabství, zlatý trůn, veliký zlatý stůl, jakož i různé šperky. Byli by se už dohodli, tu však Richard i jeho rytíři se začali k poddaným Tankredovým chovat vzpurně i sprestě. Obyvatelé původu maurského a řeckého, zvláště pak jejich míšenci, zvaní griffoni, snášeli to z navyklé zbabělosti zcela klidně a krčili hřbety i s otrockým zalíbením, třebaš Richard je dával věšet na zvláštní šibenici, kterou si pro ně schválně postavil, nestaraje se o to, jaké k tomu má právo. Ale Normané a Vlaši se tvářili jinak. Nazývali anglické rytíře smrdutými psy a stavěli se jim na odpor, až se to pak podobalo skutečné válce. A poněvadž Tankred už nechtěl pak Angličany vpustit do města a nechal je tábořit před hradbami, rozzuřil se Richard tak, že hnál na město útokem, a poněvadž Filip August seděl nečinně, nehoďlaje mu bránit, ale ani mu nepomáhaje, dobyl Richard dne 3. října města a začal je plenit. Ani to nebylo Filipu Augustovi proti mysli, ale hrozně ho popudilo, když Richard, jeho vasal, kázal na hradbách dobytého města, kde sídlil už on, jeho lenní pán, vztyčit prapory své země. Ale pak se prý shodli, a poněvadž nastávala doba bouří, přichystali se k přezimování.

Pak Tankred a Richard opět začali vyjednávat. Richard zajisté nepo-

chyboval o tom, že to vyjedná dobře a Tankred ho ovšem v tomto mínění podporoval. Tak se stalo, že Tankred odkoupil od Richarda Johannin vdovský úděl, dáv mu za něj dvacet tisíc uncí, prý zlata. Jak se z tohoto způsobu řešení zaradovala Johanna, není známo. Zato Richard měl z tohoto vyjednávání takovou radost, že nemohl ustat, dokud nedojednal zasnuby jedné z Tankredových dcer se svým a Johanniným synovcem Arthurem I, vévodou bretaňským, jenž byl už od roku 1186 osiřelým synem jeho mladšího bratra Geoffroye. A mileval prý tohoto Arthura snad i pro jeho krásu nejen Richard, nýbrž i jeho lenní pán Filip August. A ihned byl Tankred uznán za krále Obojí Sicilie a slíbena mu i pomoc.

Zatím tedy král Jindřich, dověděl se o příjezdu svého přítele krále Filipa Augusta na Sicilii, chtěl toho rychle užít a nejprve prostřednictvím kolínského arcibiskupa Filipa sjednal mír s Jindřichem Lvem, který nectně porušil slovo, dané Fridrichu Barbarossevi, a vrátil se do Německa kout pikle. Pak v měsíci listopadu táhl s vojskem, se kterým táhl i ten kolínský arcibiskup i syn Jindřicha Lva, falckrabě Jindřich, a mimo to český kníže Kunrát Ota, a přitáhl do Itálie, kde se poněkud pozdě dověděl o smrti svého otce. Teď ovšem mu záleželo hlavně na tom, aby se nejdříve byl korunován na císaře a mohl pak prohlásit pancharta Tankreda nikoliv za nepřítele, nýbrž za odbojníka. Nejdříve ho však zdržely zlosti, které mu zatím připravila města lombardská, a pak odpor papeže Celestina, který prý se raději sám nedal korunovat na papeže, jen aby jeho nemusil korunovat na císaře.

K Richardovu smíru s Tankredem prý došlo na újmu Filipa Augusta. Začal prý mu Richard vyčítat, že ho štvál proti Tankredovi, a Filip August mu odpověděl:

"Teď vidím, že hledáš jen záminku k nepřátelství, aby sis nemusil vzít mou sestru Alici. Ale pamatuj si, zapudíš-li ji, že pak na věky budu tvým nepřítelem!"

A Richard mu řekl:

"Tvou sestru si už vzít nemohu, protože byla milenkou mého otce."

A dokázal prý to svědky. A nato Filip se spokojil tím, že mu Richard jako odškodné pro Alici dal deset tisíc uncí stříbra. A Richard si mohl vzít Berengarii, dceru Sancha VI. Navarského, pro kterou byl už před odchodem z Anglie poslal svou starou, třebaš nezmoudřelou matku Eleonoru.

Posléze odplul dne 30. března roku 1191 král Filip August a dne 10. dubna se svými sokely a chrtý a se svou sestrou Johannou král Richard.

Mezitím císař Jindřich si získal Římany tím, že jim vydal od Němců obsazené a proti nim ochraňované město Tusculum. Římané se na toto město ihned vrhli, obrátili je v prach a popel a z vděčnosti za toto povyražení ihned nalehli na papeže a donutili ho k tomu, aby se nejprve dal korunovat na papeže a pak sám korunoval Jindřicha na císaře. Korunovace Jindřichova se konala dne 15. dubna a Kunrát Ota byl prvním z českých knížat, který takovou věc viděl na vlastní oči, aby o tom však vypravoval, to už tedy mu nebylo přáno.

V těch dnech přistál král Richard na ostrově Cypru, kde ho tamější císař Isák Cyperský nechtěl přijmout. Richard podnikl útok, vojsko cyperské zahnal a Isáka Cyperského vsadil do stříbrných pout. Doplul do Svaté země a tam prý ho v táboře vítali hudbou a slavnostním osvětlením.

Jako korunovaný císař mohl Jindřich VI. s tím větší důstojností obléhat a dobývat města v království Obojí Sicilie, z nichž se jmenuje Atina, Capua a Salerno, ve kterémžto městě se pak usídlila jeho manželka Konstancie. Měla prý se tam léčit. Když na svém útěku přijela do města Faenzy, tamní lidé prý zkomolili pohlaví jejího hřebce.

Pak se vojsko Jindřichovo položilo u Neapole, pokoušejíc se o toto město, aniž císař Isák hnul prstem. Tu však vypukl mor, který nikterak neušetřil osob vznešených. Umřel kolínský arcibiskup Filip. Umřel i český kníže Kunrát Ota. Pak se rozstonal císař a ležel už v bezvědomí. V táboře nastalo zděšení. Falckrabě Jindřich, syn Jindřicha Lva, domnívá se, že se císař už neprobudí, nenalézal už zalíbení v jeho vojsku, přešel raději k Neapolcům a oklikou přes Francii došel domů. Císařova manželka Konstancie, která se zdržovala v Salernu na léčení, byla vydána Tankredovi. Stalo prý se to tak, že Normani roztrušovali lichou zprávu, že císař už umřel a salernský arcibiskup Nicolaus, uživ té zprávy, pohнул obhájce města k zastavení odporu a Tankredův vojevůdce Margaritone Konstancii zajal, odevzdal ji admirálu Eliovi de Cissaldě a ten ji dopravil k Tankredovi. Setkání pancharta Tankreda s tetou Konstancí se neobešlo bez jízlivostí, při čemž zvítězil jazyk ženský; to však nikterak nezabránilo, aby si ji Tankred neponechal jako rukojmí ve své moci.

Neřádkala však moru podobná nemoc jen v ležení u Neapole, nýbrž i ve Svaté zemi mezi křižáky. Neumřel-li císař u Neapole, zemřel u Akkonu jeho bratr Fridrich Švábský, založiv před svou smrtí řád Německých rytířů. Zemřela také královna Sibyla, manželka Víta Lusignanského, nedočkavši se splnění svého přání, neboť za jejího života se Vít králem jerusalémským nestal. S ní tou nemocí nakažlivou zemřely také její dcery. Zůstal po ní jen Vít, kterému královské koruny nepřál bratr jejího prvního muže Kon-

rad z Montferratu, a zůstala po ní sestra Elisa. Očekávalo se, že spor mezi Vítem a Konradem bude velice zlý. Vít byl pokládán za neschopného. Schopný zato byl Konrad. Ten však projevil svou schopnost nejprve způsobem jiným.

Jako kdyby se byl nemohl dočkat Sibyliny smrti, vrhl se na její sestru Elisu a unesl ji. Nepřekáželo mu, že už měl dvě živé ženy, se kterými byl oddán, z nichž jednou byla princezna řecká. Teď chtěl Elisu. Unesl ji a už byla jeho. Koruna království jerusalémského mohla počkat, neboť té nehrozilo ani zrezavění, ani zestárnutí. To byl tedy též jeden z účinků té nakažlivé nemoci, podobné moru.

Nezemřel ovšem, ale přece jen onemocněl i král Richard. Dověděv se o tom sultán Saladin, který dbal rytířských mravů po způsobu mohamedánském, dal mu najevo svou účinnou účast tím, že pro něho objednal různé pocheutky osvěžující až z Bagdádu, a Richard, dojat tou laskavostí, poslal mu na oplátku své sokoly a charty. Na tom však nebylo dosti. V náhlém záchvatu šlechetnosti začal Richard se Saladinem vyjednávat a sultán, maje starosti jiné, dal za sebe k tomu plnou moc svému bratru Adelovi.

Při tomto jednání o příměří předstihoval král Richard sám sebe svou dobroserdečností. Třebas se z opatrnosti pomlčelo o tom, kdo učinil návrh, aby se Adel oženil s Richardovou sestrou královnou vdovou Johannou a stal se pak jerusalémským králem a Johanna po jeho boku jerusalémskou královnou, je jisto, že se tato myšlenka Richardovi velice zalíbila. Ne- ní zaznamenáno, jak se při tom tvářila ta, které se to nejvíce dotýka- lo. Lze si však představit udivené a důstojně vážné tváře bradatých mohamedánů, kterým těžko bylo lze chápat, jak král, který o hlavu převy- šoval všechny ostatní muže, mohl mluvit tak nepředloženě. Sultán Saladin, poznávaje, že král Richard je jen veliké tělo, v němž duch zcela mizí, nechtěl pokazit hru a teprve tehdy, když už měla být smluvena svatba, otázal se ho, jak si představuje svatbu mezi nevěstou křesťanskou a že- níchem mohamedánským. Tu se král náhle probudil z pomatenosti, začal kok- tat a vykoktal, že si myslil, že je Adel už pokřtěn. Jistě lhal, neboť něco si myslit nebyl schopen.

I to tedy byl jeden z následků té nemoci nakažlivé.

Nemohl-li tedy být za krále jerusalémského uznán sultánův bratr Adel, musilo se rozhodnout mezi Vítem Lusignanským, jenž byl pokládán za ne- schopného a všeho schopným Konradem z Montferratu.

Král Filip August, ať už pohoršen přílišnou neostyšností Konradovou, ať proto, že Konrada podpořoval král Richard, k němuž dřívější lásky té-

měř úplně pozbyl, stranil Vítovi Lusignanskému. I zvítězil návrh, aby králem byl Vít a po jeho smrti se měl králem stát Konrad, jemuž náhradou za toto poodložení byla ponechána Elisa. Bylo to tedy vlastně schválení trojženství. Ale chtěl-li král Richard s dobrým svědomím vdát svou ovdovělou sestru královnu Johannu za mohamedána, nelze se divit ani tomu, že se knížata, nezatížená leckdy nepohodlnými znalostmi nepřijemných zákonů církevních, zvláště ve Svaté zemi, kde i ze stavu duchovního se s oblibou usazovaly hlavně osoby, nevědoucí, co je dobré a zlé, právě v takových věcech ráda řídila lahočnějšími pravidly mohamedánskými.

I tohle byl tedy jeden z následků té nemoci nakažlivé.

Onemocněl prý tenkrát i král Filip August. Jeho nemoc však nebyla provázena příhodami, hodnými zaznamenání. Po těch věcech pak, zapochybovav o tom, že lze ještě kdy dobýt Jerusalema, a znepřáteliv se s Richardem, odplul raději domů.

Ukázalo se totiž, že Vít Lusignanský se nemohl stát králem jerusalémským hlavně proto, že se před tím, než na žádost Konradovu byl propuštěn ze zajetí, zavázal Saladinovi slovem, že už nikdy nebude válčit s mohamedány. Tento důvod uznala za dostatečný i válečná rada, která rozhodla, že jerusalémským králem bude Konrad a královna Elisa, kdežto Vít že obdrží jako odškodné Cypr, jehož se zmocnil cestou do Svaté země král Richard, sessdiv o vlastní újmě tamějšího císaře Isáka Komnena. A Konrad se těšil na to, že bude králem, a byl by se jím i stal, kdyby dne 28. února roku 1192 nebyli k němu přišli dva podivní poslové a po ještě podivnějším řečech ho nebyli zavraždili. Byli prý to poslové Starce z Hory. A tak Konrad, podobně jako jeho předchůdce Raimund, kterého svedla královna Eleonora, mohl přežít své cizoložství jen o jeden rok a králem byl Vít.

Tehdy Richard, který podnikal vše, aby si znepřátelil všechna knížata na smrt, obdržel prý z Anglie špatné zprávy. A král Tankred držel v zajetí Konstancii, domnívaje se, že je to rukojmí dobré. V tom se poněkud mýlil, neboť nikdo s ním nevyjednával. Císař, myslil-li na Konstancii, myslil na ni jen málo, a snad neměl na výkupné ani peněz, ač-li by je byl dal. Dlel počátkem léta na říšském sněmu v Řezně, rozsujuje tam mimo jiné i pře knížat českých, prodávaje jim zvláště korouhve české a zvláště korouhve moravské v úhrnné ceně šesti tisíc hřiven stříbra, ze kteréžto sumy obdržel však částku jen nepatrnou, byv podveden od Přemysla. A v té nouzi ho opět počal ohrožovat svaz knížat.

Přece však někdo začal s Tankredem jednat o Konstancii. Byl to starý

a dobromyslný papež Celestin III., který přesto rád hrozil kletbou. Teď hrozil i jemu, nepropustí-li ji ze zajetí. A tu Tankred, nevída v dalším zadržování celkem neškodné ženy žádných výhod, raději se jí zbavil a pustil ji do Anagni, kde se jí ujal kardinál Egidio. Zato ovšem i jemu ukázal papež tvář milostivou, prominuv mu, což asi bylo ze všeho nejdůležitější, jeho nemanželský původ, a přijal ho za vasala Stoliče apoštolské, potvrdiv mu držení veškerých jeho zemí jako papežských lén.

Po mnoha okázalých turnajích a ještě okázalejších výtržnostech uzavřel král Richard dne 1. září příměří se Saladinem a dne 9. října opustil Svatou zemi v dosti nevalném přestrojení, ve kterém chtěl uniknout pomstě svých nečítaných nepřátel. Ještě v měsíci říjnu přistál v Dalmácii, počínaje si tak, že sám to své počínání považoval za zvláště moudré.

Zatím se v Německu připravovala proti císaři Jindřichovi VI. vzpoura svazu knížat, jehož předními členy byli syn Valdemara I. Velikého Knut VI., král Dánů a Vendů, český kníže Přemysl Otakar I., arcibiskup mohučský Konrad z Wittelsbachu, lantkrabě durynský Heřman I., Bernard Saský, Albrecht Mišenský a vždy znova poražený, ale nikdy se nevzdávající Jindřich Lev. Čekalo se jen na návrat krále Richarda ze Svaté země. A tu přišla zpráva, že král Richard byl v rakouských zemích poznán a poněvadž se ve Svaté zemi dopustil urážky i rakouského vévody Leopolda Ctnostného, byly zato teď zatčen a uvězněn na Dürrensteině. Tento Leopold Ctnostný vydal pak Richarda císaři Jindřichovi, který ho vsadil do vězení na hradě Trifelsu. A není snad bez významu, že manželkou tohoto Leopolda Ctnostného byla řecká princezna Theodora, příbuzná Irenina.

A to byl zároveň konec svazu knížat, konec prvního panování Přemysla Otakara I., konec vzpoury a počátek pohromy rodiny Tankredovy.

Trifels tehdy byl pevný, dobře střežený hrad, neboť byla tam mimo státní vězení i říšská klenotnice a říšská pokladna, třebaš prázdná. Tam měl zmoudřet král Richard. Byl obviněn z urážek a piklů proti císařskému rodu, z úkladů proti říši, z podporování Welfů a především z neomluvitelného zasahování do práv císařských na Sicilii. Za to mohl být vězněn do své smrti. Ale císař byl milosrdný a žádal jen to, aby Richard ho uznal za svého lenního pána, čili aby uznal Anglii za léno jeho říše, a k tomu aby zaplatil sto padesát tisíc hřiven stříbra, kterýchžto peněz nemínil užít k ničemu jinému než k vypravení vojska na Sicilii. A Richard se bránil, nechtěje však, aby předlouhá schránka jeho ducha propadla úplnému zapomenutí v zemi cizí, posléze na radu Welfů a na domluvu své matky Eleonory k tomu svolil, neohlížeje se na to, že jeho len-

ním pánem je král Filip August. Tak se Anglie stala císařským lénem a král Richard Lví Srdce se stal vasalem Jindřichovým.

Žil tehdy v Římě kardinál Lothar hrabě Segni, muž učený, který studoval na pařížských školách a za papeže Klimenta se zaskvěl ve sboru kardinálském, ve kterém se přes své mládí octl na prvním místě. Když však Kliment zemřel, nelíbilo se jeho pětadesátiletému nástupci Celestinovi, že na prvním místě je kardinál jedenatřicetiletý a přikázal mu místo, které podle jeho názoru bylo tomuto věku přiměřenější. Bolestně se pohnulo srdce kardinála Lothara, který důvod k tomuto rozhodnutí Celestinovu viděl především v tom, že tento byl z rodu Conti, který prý s rodem Segni vždy pěstoval nepřátelství. Poznav takto tíži neukojitelné revnivosti pětadesátiletého papeže, začal kardinál Lothar trpce dumat a psát přehořké dílo s názvem: O bídě lidského pokolení a o pohrdání světem.

Tehdy asi i Tankred, o kterém se říkalo, že zná tajemství hvězd, poznal, že se už blíží jeho konec. I dal tedy korunovat svého staršího syna Rogera na krále Obojí Sicilie, domnívaje se, jako se za takových okolností domnívali i mnozí jiní, že je to nejbezpečnější prostředek k zajištění trůnu. Nevěsta mladého královice, dcera pána východní říše Isáka II. Angela, vstupujíc před svým sňatkem do společenství církve římské, připojila k svému dosavadnímu jménu jméno Královny Nejsvětější. Ani korunování však nelze zajistit trůn proti smrti. Ani sňatkem nelze zajistit lásku proti proměnlivosti. Mladý králevic umřel už v roce své korunovace.

Bylo tedy štěstí královice Rogera III. a princezny Ireny Marie velmi krátké. Tak krátké, že někteří praví, že byla jen zasnoubena. Byl-li by to omyl, či bylo-li by snad při tom působilo i zdání, že snad bylo třeba, aby se Irena Marie ještě po nějaký čas skvěla neporušeností své papežské krásy, nelze bezpečně zjistit. Jistě však bylo třeba, aby její srdce bylo zasaženo žalem jiného druhu než srdce princezny Zoe, která téměř před třemi stoletími připlula do Itálie v té chvíli, kdy duše jejího mladistvého a krásného ženicha císaře Oty III. vyšla z těla, ubírajíc se k nebi. Žal Ireny Marie neměl snad být tak náhlý, ale zato tím sveřepější. A o tom, že nebyla s Rogerem III. jen zasnoubena, svědčí zajiště to, že se po jeho smrti nejen sama už nevrátila do Cařihradu, nýbrž že zůstala u královského dvora v Palermě i tenkrát, když už pak bylo k tomu třeba veliké statečnosti.

Předčasná smrt králevicova zasáhla jeho otce mnohem krutěji než snesl. Ihned ovšem dal na krále korunovat svého druhého syna Viléma, který

v řadě sicílských králů byl pak také už třetím toho jména.

Ale to byl jen hoch asi desítiletý a ještě se neukázalo, jaký bude, kdežto Roger byl krásný a vtipný a ušlechtilý a jakoby předurčený k zvláštní slávě. Ale už se to stalo a nyní král Tankred už jen chřádl. Říkalo se, že žalem. A jistě i žalem, třebaš lékaři prohlašovali, že má úbytě plic. A tomuto žalu, o kterém mu hvězdy buď nic nevyjevily, nebo třebaš i vyjevily, ale on o tom mlčel, podlehl dne 24. února 1194 po čtyřech letech a jednom měsíci panování a byl pohřben v palermském dómě mezi králi.

V březnu tohoto roku se císař Jindřich smířil s Jindřichem Lvem, hlavou Welfů, a dne 4. dubna opustil Richard vězení trifelské jako vassal císaře německého. A zatím co v Neapolsku docházelo už k šarvátkám mezi německými vojáky, zanechanými tam už před třemi léty, kterým veleli Diepold z Vohburgu, Berthold z Künsbergu a Konrad Lützelinhart, a vojáky normanskými, mezi jejichž vůdci se uvádí Walther de Brienne, jehož bratrem byl Jan, pozdější správce království jerusalémského a císařství latinského, opustil Jindřich VI. dne 12. května Trifels a provázen svým mladším bratrem Filipem, zvoleným biskupem würzburgským a proboštem cášským, který se těchto důstojenství právě zřekl, a falckrabětem Jindřichem, synem Jindřicha Lva, vytáhl v čele vojska přes Alpy do Janova, kde se octl v červnu. Jednaje s Janovany o převoz Němců, pravil:

"Moje bude čest z vítězství, vaše budou výhody z vítězství."

Podobně jednal s Pisou, která mu též poskytla loďstvo. Pod vedením říšského truksasa Markwarda z Anweileru převáželo pak spojené loďstvo obou těchto republik německé vojsko, jemuž velel maršál Heinrich Kalindin, kterého si Barbarossa vzal s sebou na výpravu do Svaté země, k hranicím království Obojí Sicílie.

Dobromyslný papež Celestin III., vida velikost tohoto vojska a obává se nejhoršího, orodoval už jen za královnu Sibylu, neboť byl to on sám, kdo před dvěma lety dal jejímu muži království Obojí Sicílie léna.

Nejprve vtrhl Diepold z Vohburgu do Gaety. Pak se bojovalo v Atině a v Rocca Guglielma. Města Kspua a Aversa byla vypálena. Po jedno denním obléhání dobyl Konrad Lützelinhart dne 17. září Salerno a pomstil zajetí Konstanciino velmi krutě. Pak maršál Heinrich Kalindin porazil hlavní vojsko Simglino a Janované a Pisané převezli Němce do Messiny, kde sicílský admirál Margaritone měl svůj palác. Tam císař konal první souboj nad poraženými a admirál Margaritone byl oslepen. Při plenění města se Pisané servali o kořist s Janovany a k veliké zlosti Janovanů to vyhráli. Pak dobyli Němci Syrakus a po rozhodné porážce Normanů u Katanie

opustila královna vdova Sibyla s celým svým dvorem Palermo a uchýlila se do Callatabelloty, odkud začala vyjednávat o příměří.

To všecko se stalo bez jakéhokoliv zasahování Isáka II. Angela, kterému buď na těchto věcech opravdu nezáleželo, nebo snad do nich nezasa-
hoval z důvodů zvláštních. Zajímavé je to, že právě v předcházejících dvou letech velice bažil po přízni nejen Benátčanů, nýbrž i Janovenů a Pisanů, kterým rozšířil jejich už široké výsady v Cařihradě, teď pak nečinil nic proti tomu, že Janovené i Pisané bojovali proti rodině, u níž našla útočiště jeho dcera. A vymáhal v těchto letech i veliké daně, proti kterým lid reptal, třebas nevedl válek, ani nikomu nepomáhal. A snad by se jeho lhostejnost mohla vysvětlit tím, že nynější císařovna Markéta nebyla matkou, nýbrž macechou Ireninou, ale bylo by dříve třeba nalézt proto i potvrzení.

Dne 20. listopadu se vzdalo Palermo a obyvatelé pozvali císaře k slavnostnímu vjezdu.

A pak byl ten vjezd.

Se všech věží a bran vlály prapory s císařským orlem, ať uchovávané už od dob dřívějších, nebo na rychle připravené, jak to bývá. Domy byly vyzdobeny věnci a koberci. Na ulicích se pálilo kadidlo. Po obou stranách stáli lidé, různě se šklebíce a předstírajíce různé city, kterých nebyli schopni, a před přijíždějícím císařem se vrhali obličejem k zemi. Uprostřed velice dlouhého průvodu německého vojska jel tedy císař a ti druzí, mezi nimi i císařův bratr Filip.

Po pádu Palerma se královna vdova Sibyla vzdala s podmínkou, že nikomu z její rodiny nebude ublíženo a že pro jejího syna Viléma ponechá císař knížectví tarentské a Lecce. Císař na oko svolil a Vilém III., poslední korunovaný král původu normanského, složil korunu.

A tehdy se stalo, že při přehlídce poníženého královského dvora setkal císařův bratr Filip s mladistvou vdovou po králevici Rogeru III. Irenou Marií.

Císař Jindřich měl oči dobré. Totiž nikoliv dobré, nýbrž velice zlé, ale právě tak bystré.

Bylo tomuto Filipovi už osmnáct let. Jako nejmladší z pěti synů Barbareskových byl podle pravidla určen k stavu duchovnímu a vychováván od scholastika kolínského domu. Pak ho otec vzal s sebou na třetí křižáckou výpravu, na které se jako čtrnáctiletý hoch vyznamenal u Ikonie. Po návratu ze Svaté země byl roku 1191 zvolen na biskupa würzburgského, roku pak následujícího jmenován proboštem v Gáchách. Krátce nato se však

ani tak z vlastního jako spíše z bratrova rozhodnutí těchto dvou důstojenství zřekl a začal pak sloužit svému bratru, který přes všechnu svou zlobu, či snad právě pro tu svou zlobu v něm našel zalíbení asi takové, jaké našel Saul v Davidovi. Byl totiž princ Filip velmi sličný a něžný a mírný a milý ne tak jako klerikové, kteří bývali neotesaní nebo úlisní, obojživelní a prázdní, nýbrž tak, jak se vlastně slušelo princovi, kdežto císař byl nepřívětivý a bezmezně zlý. A teď tento císař, poznáv svými studenými očima, co se v srdci zběhlého, ale stále ještě nevinného klerika děje, ihned si vypočítal možný zisk z této věci. Jsa si totiž vědom nebetičnosti své císařské moci, nemohl přece nepožádat císařství východního, v němž by se byl manžel této princezny mohl stát aspoň místodržícím.

Ale zatím se neunáhlil. Když princ Filip byl vychováván v kolínské škole na klerika, chválili jeho mírnost a skromnost. Až z toho stavu ušel jen na přání svého císařského bratra, či snad i z vůle vlastní, je ten stav už takový, že v tom, kdo se ho třeba i jen zdaleka dotkne, vždy z něho něco zůstane a pak už ho to provází a hledí to z něho jako znamení nezrušitelné až do jeho smrti, obklopujíc ho něžným, ale někdy i krutým steskem, který není prost dráždivosti, tím méně pak podrážděnosti. Jistě se jeho pohled právě pro toto tajemství dotkl princezny vdovy Ireny Marie způsobem zvláštním. Ještě zachovávala smutek po královici. A viděla kolem sebe všude zradu a smrt a neměla už kam jít, neboť ztratila domov svého dětství a nyní se bořil i domov její lásky. Ale poznala při tom, že pohled tohoto prince, přicházejícího s nepřáteli, není pohledem člověka krvelačného, nýbrž člověka, poznamenaného krásou nesplnitelné touhy a neodvratného zmaru.

Byla však také Irena Marie jedinou bytostí u dvora Sibiylina, která našla milost u císaře. Všecky osoby ostatní tam byly jen na překážku. Ale právě tak, jako byly na překážku v Palermě, byly by bývaly na překážku i v Tarentě nebo v Lecce. Nechtělo se pak císaři na ně myslit, tím méně je hlídat. Musil se jich zbavit. Čím dříve, tím lépe.

Právě k takovým věcem se za všech dob nejlépe hodil zvláštní, třebaš nikoliv vzácný druh mnichů, jejichž sebevědomí je s dostatek umrtveno úctou k osobám vyšším. A takového našel nyní i císař. Jmenoval se Ubaldo; jeho klášter a řád není znám. Nemusil se tedy tento Ubaldo na věčnosti s nikým o svou odměnu sdílet. Tento úslužný mnich tedy s pečlivě předstíranou tajností přinesl list, který Vlaši považovali a ještě i dnes považují za podvržený, kdežto Němci tím urputněji hájí jeho pravost podle kterého prý sicilští baroni chtěli po svátku svatého Štěpána prvo-
mučedníka způsobit krveprolití mezi Němci. Okamžitě dal císař svolat

přední osoby království a sestavil soud. Biskupové, hrabata a baroni byli vsazeni do žaláře jako zrádci a ještě téhož dne 26. prosince roku 1194 Konrad Lützelinhart vykonával rozsudek.

Nejprve bylo napraveno to, co před očima císařovými vyžadovalo nápravy nejnaléhavěji. V palermekém domě otevřeny hrobky krále Tankreda a královny Rogera III. a oběma mrtvým byly strženy koruny s hlav. I pro Irenu Marii to bylo patřičným poučením, neboť její pohled se zdál příliš pyšný.

Poslední korunovaný král z rodu normanského a nyní už jen kníže tarentský, Vilém III., byl před očima své matky královny Sibylly nejprve oslepen, po oslepení vykleštěn a po vykleštění odsouzen k doživotnímu vězení na hradě Hohenembse na horním Rýně.

Královna vdova Sibylla a tři její dcery, princezny Alberie, Medarie a Konstancie odsouzeny k doživotnímu vězení v klášteře Hochburgu v Elsassích.

Salernský arcibiskup Nicolaus, acerenský arcibiskup Petr, hrabě z Ajella, hrabě z Marsica a hrabě z Avellina posláni do vězení na hrad Trifels. To byl právě ten hrad, ze kterého byl nedávno propuštěn král Richard Lví Srdece, právě ten, který splacením výkupného byl umožnil úspěch císařova tažení na Sicílii.

Pak právě tak pro pobavení jako pro zastrašení věrolomného davu byly některé z předních osob oslepovány, věšeny, probodávány, čtvrceny, dřeny z kůže a nabodávány na kůl.

List, přinesený mnichem Ubaldem, splnil skvěle svůj úkol a úslužný mnich si mohl co nejradostněji mnout ruce až do své smrti a snad ještě i po smrti. A Richard Lví Srdece o tom nevěděl nic, a kdyby byl věděl, byl by jistě nic nepochopil. A Isák II. Angelos?

Nato se podle rozhodnutí císařova stal kancléřem Obojí Sicílie Walter z Palearia, císařským místodržícím Konrad z Urslingů s vladařkou Konstancie, která ovšem v těch dnech byla daleko od těch míst až ve městě Jesi v Marce Ankonské, kde se jí právě na den svatého Štěpána prvomučedníka narodil syn, který při křtu, konaném o dva roky později, obdržel jméno Fridrich Roger. Pak se Konstancie s tímto dítětem přestěhovala do Palerma, aby bydlila v paláci svého otce. A spokojeností a radostí mohl si úslužný mnich Ubaldo umnout ruce.

Vykonav tyto věci, nastoupil císař následujícího roku 1195 cestu do Němce, odvážeje s sebou mimo cenné zajatce a převážnou kořist, tvořící náklad jednoho sta šedesáti soumarů, i svého bratra Filipa, kterého cestou učinil vévodou a místodržícím v Tuscii a zasnoubil s Irenou Marií. Pak ho žádali Janované, aby jim zaplatil převoz Němců. Považoval to za

neomalenou sprostotu, hodnou přísného trestu. Ale potlačil zlost, věda, že i na Janovany dojde, a zatím je žádal, aby pro něho dobyli království aragonského. A otrlí Janované to lhostejně snesli a ani se nepodivili. Vždyť čemu pak by se byli měli diviti!

Právě tak se nikdo nepodivil tomu, co se tohoto roku stalo v Cařihradě. Tam si Isák II. Angelos vyjel na lov a vracel se tak, jako se pokaždé vracel z lovu. Ale do posvátného paláce se už nevrátil. Zatím se totiž stal císařem jeho starší bratr Aleksios, který se právě před deseti lety divil tomu, že se císařem stal Isák. A nyní se tedy zase Isák mohl podívat tomu, jak je to možno, že je císařem Aleksios. Aby se tedy nemusil divit příliš dlouho, dal ho Aleksios podle ustáleného zvyku vsadit do vězení a oslepit. Divil se však bývalý císař i tomu, že se ho nikdo ani jediným slovem nezastal a snad ani nepolitoval. Setrval tedy v bludu, domnívaje se, že je hozen politování a právě tím si zasloužil trest ještě větší.

Také jeho synovi, který tak jako uchvatitel se jmenoval Aleksios, hrozily věci neutěšené. Ten však nebyl tak neopatrný, aby čekal, až si pro něho přijdou, a uprchl do ciziny.

Tato příhoda nebyla považována za tak významnou, aby Irena Marie pro ni ztratila něco na své ceně. Jen svatba se pozdržela.

Roku 1196 zemřel jeden z císařových bratrů, Konrad, vévoda francký, a císař učinil svého nejmladšího bratra a snoubence Irenina vévodou švábským a správcem všech staufských statků v Německu. Méně projevoval svou přízeň Filipovi dobromyslný a staříčkový papež Celestin III., který pro nějaké neshody, týkající se majetku Stolicе apoštolské v těch krajích, v nichž Filip byl místodržícím, uvalil na něho klatbu.

Téhož roku se konal říšský sněm ve Würzburgu, kde císař chtěl dosáhnout toho, aby císařství bylo uznáno za dědičné. Spojení Sicilie s říší německou zdálo se však knížatům tak povážlivé, že císaři nevyhověli. A na druhém sněmu konaném téhož roku ve Frankfurtě, zvolili jeho dvouletého syna Friřicha Rogera za svého krále, o dědičnosti trůnu se však nikterak nezmiňujíce.

V červnu táhl císař opět do Itálie. Jednak proto, že na Sicilii stále propukávaly nové vzpoury, jednak proto, že napjetí mezi ním a Stolicí apoštolskou dosáhlo už té míry, že mu hrozila klatba, které se chtěl vyhnout tím, že se přihlásil za velitele nové křižové výpravy do Svaté země. Věděl ovšem, co chce, a myšlenkami na osvobození Božího hrobu se nikterak neobtěžoval. Toho tedy byl dalek. Měl-li křižáky vést, pak jim přece jen on mohl určit i shromaždiště, za které se nehodilo nic lépe,

než přístavy v Apulii nebo na Sicilii, a mohl i žádat, aby mu dříve sami vyhubili povstalce v těchto zemích. To však nebylo všecko. Jeho skutečným cílem bylo dobytí říše východní, kde Aleksios III. vládl tak, že každého dne odkladu bylo škoda. Zatím poslal k Aleksiovi svého maršálka Jindřicha Kalindina, který jako účastník třetí křížové výpravy po boku Barbarossově už znal nejen Řecko, nýbrž i cestu až do Svaté země, a požadoval ať už jako dědictví či třebaš jen jako nárok normanských králů celé území mezi Epidaurem a Soluní čili Epirus a Thessalií.

Vzpouřa proti němu vedl prý hrabě Bohemund ze San Giovanni na Sicilii. Říkalo se, že tohoto Bohemunda si chtěla vzít Konstancie před tím, než ji provdali za Jindřicha. Byl-li lepší než Jindřich, a v čem by byl býval lepší, není známo. Pro zvláštní míšeneckou povahu obyvatelstva těch krajín se však povstalci neudrželi. Psalo se už tehdy zvláště o lidech z Apulie, že prý to jsou lidé ze všech nejnespolehlivější, kteří nemají dosti síly ani odvahy k válce, ale v míru nemohou zůstat klidní a nepřetržitě baží po nevázané svobodě. A o lidech ze Sicilie řekl kterýsi papež, že zápach jejich hříchů vystupuje až k nebi a že po právu se jim stalo, že padli do rukou svých nepřátel.

První úspěchy v tažení tohoto roku byly dopřány osobám stavu duchovního. Kancléř německé říše, hildesheimský biskup Konrad z Kverfurtu a opat kláštera mnichů svatého Benedikta na Monte Cassino jménem Roffrid, který zaměnil nezábavný opatský trůn za sedláného koně, aby mohl co nejpohodlněji ujet svým opatským povinnostem, a řeholní roucho za brnění, které by ho bezpečně ochraňovalo před bodnými, sečnými i střelnými zbraněmi nepřátelskými a právě tak před neviditelnými zbraněmi milosti Boží, dobyli spolu Neapole. A vyznamenal-li se takto biskup a opat, nebylo věru divu, že se za krátko vyznamenal i mnich, pouhý mnich. Říkali mu Huguccio, což zní velice neušlechtilé, ale zato se ví, který řeholní řád měl právo se chlubit tímto mnichem. Byl to řád svatého Augustina. A ten mnich z vlastní úslužné horlivosti přišel k Diepoldovi z Voheurgu a prozradil mu úkryt pronásledovaného hraběte Richarda z Acerry, bratra uvězněné královny vdovy Sibylly, a pak viděl, jak Diepold z Voheurgu hraběte Richarda z Acerry zajal a uvěznil v Kapui, jak pak do tohoto města přijel císař a nechal tohoto bratra Sibylina právě o vánočních svátcích smýkat po městě koněm, pak pověsit za nohy a hlídat, dokud by nenastala posmrtná ztuhlost. A jistě ten mnich byl pak velice šťasten.

Zatím vdova po sicilském králi Vilému II. Dobrém Johanna, kterou před pěti lety její bratr Richard Lví Srdece chtěl provdat za bratra Saladina-va, vdala se nyní sama. Jejím manželem byl Raimund VI., hrabě toulouský, jenž později dlouho válčil na straně albigenských s dosti pochybným

úspěchem, ale přece jen s úspěchem, ponechav svému následníkovi, aby se dočkal porážky rozhodující.

Pak se maršál Kalindin vrátil z Cařihradu, přinášeje císaři Jindřichovi VI. sedm tisíc liber zlata, které Aleksios III. na rychlo získal oloupením chrámů podle návodu své manželky Eufrosyny, která po více než třech stoletích obnovila obrazoborectví. A zároveň císaře Jindřicha VI. uznal za svého pána král sarménský Lev Velkolepý, přítel jeho otce Fridricha Barbarossy, a král cyperský Amalarich. Také prostředkování s králi španělskými bylo zatím už zahájeno a před očima přátel Jindřicha VI. začaly už jasně vystupovat obrysy nové světové říše.

Císař už postoupil až za messinu a byl by snad postupoval dále, kdyby byl neobdržel zprávu, neznámo, zda od některého mnicha či od svých Němců, že ve spiknutí sicilské šlechty má prý podíl jeho manželka Konstancie. Proti tomuto obvinění bylo by možno uvést právě tolik a právě tak vážných důvodů jako pro toto obvinění. Nemaje ve své blízkosti dosti vojska, uchýlil se císař zpět do Messiny, kde se začali právě sjíždět křižáci, se kterými už měl co nejdříve vyplout. Nedařilo se těmto křižákům příliš dobře, neboť cestou prý se jim za bouře potopilo dvaačticet lodí, v čemž se mohlo vidět znamení zlé. Teď však neotonuvších křižáků použil maršál Kalindin k rychlému potlačení vzpoury. Opět byla svedena bitva u Katanie. Hlavní vůdce povstalců hrabě Bohemund byl v San Giovanni sevřen a musil se vzdát. Po druhé vtáhl císař vítězně do Palerma a tentokrát se po jeho boku musila dívat na popravy i Konstancie.

Vzpurní baroni byli házeni do moře dravým rybám, jiní pálení smolou, jiní rozřezávání pilou, jiní za živa zahrabávání, a hraběti Bohemundovi narazil kat na hlavu rozpálenou korunu.

A o svatodušních svátcích roku 1197 se na Günzenlechu mezi Augsburgem a Ulmem konala svatba vévody Filipa Švábského, syna Fridricha Barbarossy, a Ireny Marie, dcery nyní už sesazeného a uvězněného a oslepeného Isáka II. Angela, zatímco nedaleko odtud v zemi rheetské hynul na hradě Hohenemesu oslepený a vykleštěný král Vilém III., bratr Irenina ženicha Rogera III., jehož mrtvole dal vítězný císař Jindřich VI. strhnout korunu s hlavy, a o něco dále v klášteře Hochburgu, přímo na sever od Freiburgu v zemi elsaské, velmi neklidně spala její bývalá tchyně královna vdova Sibyla s dcerami Alberií, Medarií a Konstancií, cítíc vůni zahrad a kvetoucích luk.

Dívaje se na svou manželku, rozhodl se císař Jindřich VI., že jí svého syna Fridricha Rogera neponechá, a vzkázal svému bratru Filipovi Švábskému, aby si pro pacholíka přijel a odvezl ho do Němec ke korunovací na

krále a na vychování. Ustanovil pak správcem Obojí Sicílie a vykonavatelem své závěti Merkwarda z Anweileru, jehož za to obdařil Romagnolou a Revennou, a ponechav Konstancii v Palermě, odjel do Messiny, kde se shromažďovali ti, kteří mu pod záminkou osvobození Božího hrobu měli podrobit říši východní, a zaháněl netrpělivost hlavně levem a pohledem na krev zvířat. Bylo to pak v měsíci srpnu, krátce před ustanoveným dnem vyplutí do Svaté země, kam už před sebou poslal i německého kancléře Konrada z Kverfurtu, biskupa hildesheimského, když se ještě naposled utrmácel honěním zvěře, a padaje žízni, našel pramen velmi studené vody, což v těch místech a zvláště v té době je neobyčejná vzácnost, a žíznivě pil.

Filip Švábský, jakmile byl obdržel vzkaz svého bratra, sebral ve Švábsku tři sta rytířů, což považoval za průvod dostatečný i slušný, a vytáhl s nimi přes Alpy pro pacholíka.

Napiv se ze zdánlivě nevinného pramene, dojel císař s námahou do Messiny, kde ulehl a už nevstal. Jeho lékař Berard, jenž prý se za zásluhy o jeho zdraví stal v Messině arcibiskupem, považoval péči o jeho tělo za důležitější než péči o jeho duši, na kterou začal myslet až teprve tehdy, když vyléčit tělo se mu nepodařilo. Ale jak už to bývá, chce-li zachránit arcibiskup něčí duši, přišel pozdě, když už císař byl v úplném bezvědomí. Tím ochotněji však úslužný arcibiskup udělil bezvědomému poslední pomazání. Tak aspoň to bylo nejen kratší, nýbrž podle mínění arcibiskupova i lepší a spolehlivější. A co pak měl dělat, byl-li s císařem v téže pytli, ze kterého se mu nechtělo vylézt, a ze kterého snad už ani nemohl vylézt.

Jistě nejupřímněji nad císařovou smrtí naříkal v klášteře svatoblažském mnich Otto, jehož slova, aluvená k věkům budoucím, vydají za celé knihy. Hle, co praví:

"Všecky kmeny Německa musí na věky naříkat nad jeho smrtí, neboť pro svou statečnost válečnickou se učinil velikým a obávaným u všech národů okolních. Je jisto, že by je byl záhy povznesl nade všecky tyto národy, kdyby ho smrt byla nepřekvapila. Jeho silou a vytrvalostí bylo by císařství záhy nabylo svého starého lesku."

Zvláštní asi je konec mnicha, který jak sebe tak celý svůj národ odsuzuje k tomu, aby naříkal na věky věků. Ale co s ním?

BLOUDĚNÍ ŘECKÉ PRINCEZNY je název 4.kapitoly dosud nepublikovaného díla s pracovním názvem "Papežové a císaři" - psáno v letech 1959 - 1961/1962/

Život blahoslavené Zdislavy

Někdy kolem roku 1210 přišla s mladičkou princeznou Kunhutou, zasnoubenou ještě snad mladšímu králevici Václavovi, a se zbytky dvora zemřelé královny Ireny Marie z hradu hohenstaufského na hrad pražský jakási panna Sibyla, původu neurčitého, která tehdy ovšem spíše než urostlou pannou byla ještě dívenkou nedospělou, a strávila v těsné blízkosti princezny aspoň několik málo let, neboť stěží lze připustit, že by ji byli vzali z Hohenstaufů jen proto, aby se v Praze ihned vdala. Poněvadž tehdy děti z prvního manželství Přemysla Otakara I. už vesměs z Prahy odešly, byly na královském hradě jen maličké děti královny Konstanacie a královský hrad se podobal opatrovně, ve které ovšem nebylo příliš živo, neboť dcery byly záhy zasnubovány a posílány na vychování tam, kam si přáli rodiče snoubenců. Tak se stalo, že princezny Anna a Anežka odešly jedna v šesti a druhá asi ve čtyřech letech do kláštera třebnického v zemi slezské, a když se pak Anežka ve svém osmém roce vrátila domů, byla už asi paní Sibyla vdaná.

Prvním manželem paní Sibyly byl jakýsi Bohuš, o kterém se neví nic jiného než to, že velice brzy zemřel. Když zemřel, byla paní Sibyla ještě velice mladá, neboť sama se narodila krátce před rokem 1200, a krátké a bezdětné manželství nikterak jí krásy neubralo. I vdala se znova. Zřejmě se jí v Čechách líbilo, neboť vzpomínky na Německo a na těžkou pohromu obou rodičů mladičké princezny Kunhuty a na vše, co následovalo, nemohly na její mysl působit tak, aby se jí po Německu stýskalo, sama pak byla jak půvabná tak bystrá. Jejím druhým manželem byl Přibyslav, pán původu neznámého, o kterém se neví, sídlil-li na Moravě už dříve, či přišel-li tam z Čech. Právě tak se neví, kde se s paní Sibylou seznámil a kde byla svatba. Předpokládá se, že se jejich svatba slavila kolem roku 1220, což je předpoklad dosti rozumně odůvodněný. Čte-li se ovšem, že pan Přibyslav sám založil své sídlo Křižanov, nelze s jistotou tvrdit, že to učinil před svou svatbou a že se tam blahoslavená Zdislava narodila. Lze však připustit, že tam prožila své mládí.

Pět dětí, které se narodily z tohoto manželství, rozděluje Kronika žďárská do dvou skupin, které kronikář zřejmě nepovažoval za stejně důležité. Do té první a důležitější skupiny zařadil ty děti, které se dočkaly plnoletosti, totiž Zdislavu, Eufemii a Alžbětu; do té druhé, méně důležité, pak zařadil ty, které zemřely ve věku ještě dětském, totiž Petra a Libušku. Pro takové uspořádání mohl mít řeholník důvody dosti dobré, třeba by ovšem byl mnohem lépe učinil, kdyby to tak byl neuspořádal a raději je uvedl v tom pořadí, ve kterém se narodily, neboť teď

nelze zjistit, viděla-li blahoslavená Zdislava smrt obou těch sourozenců, lítost otcovu a náрек matčin, a byli-li tito sourozenci mladší nebo starší než ona. Ať tak nebo onak jistě tedy pan Přibyslav truchlil nejvíce pro smrt svého syna Petra, dlouho a dlouho pak nepřestával doufat, že by mu snad paní Sibyla mohla ještě za něho dát náhradu; když pak stále viděl jen dcery, propadal aspoň tajné zádumčivosti.

Paní Sibyla nebyla ovšem předurčena k tomu, aby se stala pramáteří nějakého slavného rodu, a snad po tom ani netoužila. Sama přišla do těchto zemí jako skvělý cizokrajný pták, odvábený nebo vyhnaný ze svého hnízda, ke kterému by snad už ani nebyla našla cestu, a nebyla-li je jí rodová pouta k její původní vlasti zpřetrhána už pohromou královské rodiny Tankredovy, jistě byla přerývána zavražděním krále Filipa, bolestnou smrtí královny Ireny Marie a posléze zločinným odklizením jejich dcery a nevinné nevěsty císaře Oty IV. Beatrice. Tím pevnější mohla však být pouta, která vážala její srdce k mladé, tiché a skromné a snad i poněkud zádumčivé princezně a pozdější české královně Kunhutě, které byla tak či onak přidělena za průvodkyni a za společnici ať v dobrém či zlém. Sama viděla mnoho a slyšela přemnoho, neboť věci hrozné a bolestné se daleko lépe pamatují než příhody utěšené a také se o nich mnohem více mluví. A z lásky k mladičké Kunhutě jistě znala z paměti vše, co se týkalo její nešťastné matky a jejího dobrého, ale žalostně zavražděného otce, a její vzpomínky, ať o samotě či ve společnosti dětí, ještě dlouho a dlouho se vracely k těm bolestným, udivujícím a záhadným věcem, které vlastně i vytvořily a poznamenaly její život, táhnouce ji a postrkující ji s sebou. Její mysl byla těmito věcmi tak otřesena, že se mohla ustálit až teprve v pozdním stáří, takže nemohla přilnout k určitému místu a jistě si neuměla vážit peněz, neboť všecko se jí zdálo hrozivě vratké, v čemž ji ovšem tím více utvrdila smrt jejího jediného syna, po němž marně čekala na dalšího. Z toho vyplývala buď odevzdanost do vůle Boží, nebo odolnost vůči neočekávaným ranám, ať už to byla odolnost ze statečnosti či snad z jakési otupělosti. Svářila se v ní totáž s hlubokou zbožností i záliba v nádheře, v okázalosti a touha po místě na výsluní, neboť nežila nadarmo ve svém mládí u dvou královských dvorů.

Neví se tedy, byla-li Zdislava nejstarší ze všech pěti dětí, jistě však byla nejstarší z těch tří sester, které se dočkaly plnoletosti. Čte se o těch třech sestrách, že byly velice krásné, což je vyjádřeno latinským slovem formosa, které je výrazem krásy, úhlednosti, líbivosti a spanilosti. Taková krása se u děvčat projevuje nejprve v útlém mládí, asi tak po šesti letech se ztrácí a opět se vrací v letech, kdy dítě dospívá v pannu. Když bylo Zdislavě sedm let, kdy duch se začíná vzmáhat na úkor

těla a tělo se zdánlivě ztrácí, zatím co rozkvět ducha je patrný pouze tomu, kdo si ho stále a pozorně věímá, měla podle jakéhosi starobylého, ale později ztraceného a dosud nenalezeného sepsání zatoužit nejen po samotě, nýbrž i po poustevnictví. Třebas ani Pontanova báseň o svaté Zdislavě, ani jeho zpráva o ní by si důvěry nezasluhovaly, nelze přehlížet skutečnost, že až do roku 1784 se v jablonském klášteře dominikánském chovaly nějaké nejspíše písemné zprávy, kterých se předtím ani patřičně nepoužilo, čemuž se nelze příliš divit, neboť právě tak jako řád bratří menších nebyl ani řád kazatelský řádem školených nebo aspoň pečlivých dějepisců. A poněvadž blahoslavená Zdislava je oslavována i latinskou hymnou neznámého původu k chvále/samoty, plyne z toho, že láska k samotě se u ní asi neprojevila jen v sedmém roce jejího života, nýbrž že asi bývala její vlastností stálou, třebas nikterak nepocházela z těžkomyslnosti.

Zajímavý je totiž druh samoty, který vyhledávala. Tvrdí-li se, že to byla samota v lesní poušti, může to být pravda a nemusí. Namítá se totiž, že lidé století gotického měli zalíbení ve zcela jiných způsobech zbožnosti než lidé století barokního nebo století našeho a že i jejich vztah k lesům, horám a přírodě byl jiný než náš, čemuž ovšem lze věřit, třebas je to pravda jen zčásti. V dobách cestování bezpečného a pohodlného přitahuje les ne snad všechny lidi, ale přece jen mnoho lidí, kdežto v dobách, kdy se les zdál rejdištěm strašidel, skřetů a běsů, přitahoval jen lidi povahy výjimečné. I svatí a blahoslavení byli ovšem a jsou osobami povahy aspoň poněkud výjimečné, pro které zkušenosti nového věku celkem neplatí. Tím méně lze těchto novodobých zkušeností použít jako pravidla pro děvčátko sedmileté, které, není-li omezováno, nejraději provádí podniky obzvláště krkolomné a nebezpečné, předstihujíc v tom hochy téhož věku a nikterak nedbajíc toho, zešílí-li snad otec nebo matka hrůzou.

Podnik, o který se sedmiletá Zdislava pokusila, byl však po jedné stránce mnohem méně dobrodružný než neuvážený útěk do pustého lesa, zato po druhé stránce daleko zajímavější. V básni Pontanově se totiž nepraví, že by si byla vyhledávala samotu v lese, nýbrž že si vyhledala arctam heremum čili těsnou poustku, kterou asi znala už z dřívější doby a která nikterak nemusila být daleko od domova. A to si též zasluhuje mnohem více víry, neboť sedmileté dítě, třebas by bylo slyšelo o poustevnících, žijících v lesích, stěží by si umělo představit věci, kterých k takovému životu je nezbytně třeba, neboť poustevníci v těch dobách se nevyskytovali ani v lesích v okolí křižanovském, ani jinde. Nelze ovšem říci, že by tenkrát snad bývalo příliš mnoho osob, žijících

v poustkách. Ale přece jen se někde vyskytovaly a vzbuzovaly tím větší pozornost, že to byly ženy, pro které tento druh poustevnictví byl jediné vhodné, měly-li být chráněny před zlovolností mužů.

Žila taková poustevnice čili jak se jí tenkrát říkalo přízeďnice v Praze blízko Jitčína mostu. Jmenovala se Trubka a předpověděla k roku 1226 příchod dominikánů. Poněvadž pan Přibyslav nebyl osobou bezvýznamnou a paní Sibyla byla jistě na Kunhutině svatbě nebo na její korunovaci, mohla i mladičká Zdislava v průvodu otcově nebo matčině tuto přízeďnici vidět a užasnout nad ní a přemýšlet o tom, jak by jí mohla napodobit. A snad ani přízeďnice Trubka nebyla u nás jediná a první, která si tento způsob samoty vymyslíla. Možná že podobné přízeďnice byly i na jiných místech, neboť lid těchto zemí věřil v Boha a v úctě měl Matku Boží a svaté. A o tom, že tento způsob se udržel dosti dlouho, svědčí i to, že i sestra blahoslavené Zdislavy Eufemie už ve věku dosti pokročilém, nemohouc tak učinit sama, pohnula aspoň svou služku Adletu k tomu, aby se dala zazdíť, ta pak zůstala zazděna po celých sedmadvacet let.

Právě na tuto předůležitou věc tenkrát Zdislava zapomněla a sama se zazdíť nemohla. Tak se stalo, že ji našli a přivedli domů, kde překvapení rodiče jistě nad tím kroutili hlavou. Ale už se to stalo, i bylo třeba opatrnosti, aby dítě, schopné takových věcí, neučinilo něco ještě povážlivějšího. Tím všem pokusům o poustevnictví byl učiněn konec.

Kde a jakým způsobem byly dcery pana Přibyslava a paní Sibylly vychovávány, není známo. Dostalo se jim však vzdělání přiměřené či lépe řečeno vynikajícího. Je jisto, že čtení knih latinských a latinský zpěv jim obtíže nepůsobil. Paní Sibyla sama se v pozdějších letech postarala o přepis latinské bible pro Žďárský klášter a v době, kdy se listiny vystavovaly v řeči latinské, nebyl ani pan Přibyslav pozadu za ostatními. Hlavního vzdělání nabyly ovšem doma a jistě je paní Sibyla, která mnoho viděla a nežila nadarmo u dvou královských dvorů, naučila způsobům jemným a jednání ušlechtilému. Měly služku Leogardu, kterou si paní Sibyla přivedla s sebou ze své neznámé vlasti, a ta byla vyučena ve tkaní a vyšívaní a zvláště nádherných věcí, za které se jí v Kronice Žďárské dostává náležitě chvály. U té se asi učila tkát a vyšívát i blahoslavená Zdislava, o které praví báseň Pontanova, že zase učila tkát svou čeleď. Účastnil-li se výchovy těchto tří dcer i křižanovský kaplan či farář, nelze říci. Postoupil-li však pan Přibyslav roku 1239 křižanovskou faru brněnským johanitům, mohlo by to svědčit jak o tom, že kněz světský tehdy buď odešel nebo zemřel, tak o tom, že pan Přibyslav z nějaké spravedlivé příčiny dal brněnským johanitům přednost před knězem světským.

Nelze ovšem vyloučit výchovu klášterní. Zvláštního povšimnutí si zaslouží zájem, jaký oba rodiče i sestra a manžel a oba svakové blahoslavené Zdislavy měli o řád cisterciácký, který na Moravu uvedl roku 1202 moudrý a šlechtitný bratr krále Přemysla Otakara I. markrabě Vladislav Hindřich, založiv na Velehradě mužský klášter. Pak byly založeny tři kláštery panenské téhož řádu, a to roku 1211 v Doubravníku, roku 1225 v Oslavanech, nazvaný Vallis S. Mariae, a v letech 1233 až 1235 v Tišnově. Tento poslední klášter, nazvaný Porta Coeli, založila sama královna vdova Konstancie, která jej chtěla roku 1233 založit v Praze a pro jakési obtíže přenesla založení na Moravu. Třebas jejím vdovským údělem bylo knížectví břeclavské, založila ten klášter v Tišnově a to po dohodě se svým synem Přemyslem, který tehdy byl markrabětem moravským a podle listiny ze dne 6. července 1235 věnoval novému klášteru ves Lomnici. Nechtěla tedy u tohoto kláštera sídlit sama, nýbrž založila jej k prospěchu obecnějšímu. A nyní je třeba všimnout si dvou věcí. Jednak toho, že královna vdova Konstancie, která sama byla bytestí rozumnou, uvážlivou a klidnou a která kdysi poslala své vlastní dvě dcery Annu a Anežku na vychování ke své příbuzné Hedvice, o které ovšem ještě nemohla vědět, že se po smrti octne v počtu svatých, a která byla představenou kláštera cisterciáckého, nezačala právě toho roku 1233, kdy se pro její dceru Anežku zakládal klášter v Praze, zakládat panenský klášter v Tišnově bez nějaké potřeby zvláštní, které řád svaté Kláry nevyhovoval, a kterou byla asi právě výchova panen. Jak velice jí na tom záleželo, je patrné i ze dvou listin, týkajících se tohoto kláštera tišnovského, které roku 1240 vydal její syn král Václav v Brně. První je ze dne 27. dubna, kdy královna vdova ještě žila, už se však zřejmě připravovala na poslední věci člověka, a druhá ze dne 7. prosince, což už asi byl den jejího pohřbu, neboť zemřela čtyři dny předtím. Vystavením této listiny splnil král Václav nejvřelejší přání své matky a nejpřednější svou povinnost synovskou. Druhou věcí, která si zasluhuje pozoru, je to, že v obou těchto listinách je uváděn mezi svědky znojemský purkrabí Boček, manžel Přibyslavovy dcery Eufemie, a pan Havel, manžel blahoslavené Zdislavy. Neměli pak o řád cisterciácký zájem toliko pomíjející, neboť Boček se stal dovrшитelem poslední vůle pana Přibyslava a zákonitým zakladatelem cisterciáckého kláštera žďárského. Připočte-li se k tomu účinná a trvalá láska, kterou řádu cisterciáckému projevovával i třetí zeť Přibyslavův, pan Smil z Lichtenburka, a zvláště pak obě vdovy, matka Sibiyla a dcera Eufemie, těžko si tuto lásku lze vysvětlit jen nějakými důvody pomyslnými bez podstatnějšího podkladu osobního, jakým bývá jen vděčnost buď k dřívějším dobrodincům, nebo k dřívějším učitelům.

Náklonnost k tomuto řádu, který proslul okázalostí bohoslužeb, velkolepostí staveb a zálibou opatů ve vznešenosti, někdy ovšem i vnitřní, ale především zevní, vyžadovala i svědectví o povaze těch, kteří tomuto řádu přáli. Není tedy divu, přála-li tomuto řádu paní Sibyla, která prožila své mládí u dvou královských dvorů a viděla, jak královna vdova Konstancie usilovala o založení kláštera panen cisterciáckých i tehdy, když její vyvolená dcera Anežka obrátila k sobě oči světa svým vstupem do řádu svaté Kláry a když byl pro ni v Praze postaven klášter s trojitým chrámem a s královským pohřebištěm. A jistě byl okázalostí tohoto řádu sváděn i pan Přibyslav.

Přece však povaha pana Přibyslava byla poněkud jiná. Jako rytíř miloval zprvu řád svatého Jana, jehož bratři měli původně hledat svou slávu ve Svaté zemi. I on totiž byl bojovníkem. Není známo, účastnil-li se v letech 1226 až 1231 bojů s vojsky nectného Leopolda Slavného a jeho maršálka Jindřicha z Kunrunku. Těžko lze si však představit, že by se byl mohl nějakým způsobem vyhnout bojům mezi králem Václavem a jeho ne zcela příčetným bratrem Přemyslem, který se proti svému bratru a králi spojoval s nectným synem nectného Leopolda Slavného Bedřichem Bojovným a se všemi jeho spříseženci. V této válce se vyznamenal syn olomouckého purkrabího Erharta pan Boček, o kterém tehdy ovšem ještě nemohl vědět, že se později stane jeho zetěm. Byl-li pak za nedlouhou dobu pan Přibyslav ustanoven purkrabím na Veveří a později purkrabím v Brně, nelze předpokládat, že takový úřad povahy vojenské obdržel pro nic za nic. I v Kronice žďárské se čte, že navenek byl rytířem, třeba uvnitř byl mnichem. A také je známo, že se velice dobře snášel se svým zetěm panem Bočkem, který byl vojákem jak zasloužilým tak vynikajícím.

Mezi válečným rokem 1233 a uvedením pana Přibyslava v purkrabský úřad na Veveří byl však rok 1234. Toho roku o Hodu svatodušním vstoupila králova sestra Anežka ve svém dvacátém třetím roce za přítomnosti sedmi biskupů a velikého množství sezvaných vzácných hostů do kláštera. A nebylo-li srdce pana Přibyslava až do této chvíle raněno láskou k bratřím menším, teď tomu už neuniklo.

Smutno mu bylo z toho, že mu jediný syn umřel a druhý nepřicházel a nepřicházel. Měl ovšem tři dcery, ale tím se vyhlídka do budoucnosti nevyjasnila. A tu se mu zdálo, že všecka jeho práce na tomto světě byla neužitečná a marná a že mnohem dokonalejší než kterýkoliv stav světský je stav dobrovolné chudoby. Měl však ženu a děti a nemohl svou lásku k životu řeholnímu projevovat jinak než přátelstvím k bratřím menším a hojnými dary, které neušly pozornosti vrstevníků.

Byla-li ovšem přání, která se tajně zrodila v srdci pana Přibyslava a se kterými se mohl svěřit jen Bohu, příliš pozdní a nesplnitelná, nebyla ani pozdní ani nesplnitelná tatáž nebo podobná přání, která se zrodila v srdci jeho pomalu dospívající dcery Zdislavy. O té se aspoň podle jakéhosi starého podání vypravovalo, že chtěla až do své smrti setrvat ve stavu panenském, a není příčiny, proč by se tomu nemělo věřit, neboť vstup princezny Anežky do stavu doživotní chudoby a řeholní odloučenosti jistě na ni působil tak, že o tom snila ve dne v noci.

Její přání se nesplnilo z důvodů právě tak nadpřirozených jako zřejmých a pochopitelných.

Za rok po Anežčině vstupu do kláštera konalo se svatořečení její nedávno zemřelé sestřenice Alžběty Durynské. Byla to událost i pro naše krajiny důležitá, neboť Alžbětin otec, uherský král Ondřej II. a Anežčina matka, česká královna vdova Konstancie, byli bratr a sestra. I Anežka se zhlížela v její úchvatné duchovní spanilosti. Lidem světským se ovšem zase líbilo to, jak ji poctil císař Friderich II., který při přenášení jejích ostatků postavil na její hlavu zlatou korunu, o čemž se jistě mluvilo mnoho a dlouho. A jistě se přitom nemlčelo o třetím řádu svatého Františka, jehož se stala první svatou.

Nyní tedy zářily před žasnoucíma očima Zdislavinýma příklady dva.

K okamžitému následování příkladu Anežčina se jí ovšem nedostávalo nutných podnětů zevních i vnitřních. Jistě mohla jak srdcem tak duchem chápat vznešenost doživotní chudoby a odloučenosti, její mladistvá touha po těchto věcech však neměla ještě potřebné určitosti a neodbytnosti, poněvadž její život už od počátku byl jiný. Nebyla sama dcerou královskou a neměla příležitosti k tomu, aby se mohla podívat na život z výšin moci a slávy a zapotácet se závratí nad propastí bídy a ošklivosti. To už za ni odbyla její matka, která toho u dvou královských dvorů mohla užít až do omrzení. Ani nebyla už ve třech nebo ve čtyřech letech poslána z domova na vychování až do daleké země slezské a pak v devíti letech opět na celých pět let do země jiné a ještě cizejší. I to za ni už odbyla její matka, která neměla domova ani vlasti. A ještě jí neranila zrada a licoměrnost mocných tohoto světa. Až dosud ji nepotkalo nic zlého a doma ji jistě nic nepohoršovalo.

A nyní viděla, že cesta bytostí vyvolených může ústít i do manželství, ve kterém se neztrácí jen taková žena, která vírou a láskou a hlavně svým utrpením umí vítězit nade vším, co jí hrozí, ať ze strany kterékoliv.

Následování příkladu svaté Alžběty nebylo ovšem v její moci tak dlouho, dokud nebyla vdána, a k tomu by musila mít aspoň vůli a odhodlanost, což

ovšem je těžké, neboť žena o tom zpravidla nerozhoduje. Tak se stalo, že nenásledovala až do konce ani příkladu blahoslavené Anežky, ani příkladu svaté Alžběty, neboť pro ni byl vyhrazen příklad jiný, který jak její povaze tak i těm okolnostem, za kterých pak sloužila Bohu a lidem, vyhovoval ze všech nejúplněji.

Povaha Zdislavina je zastřena mlhou dálek a věků, která naštěstí není zcela neproniknutelná. Aspoň zčásti je známa povaha jejích rodičů a sester. U nikoho z nich nebyla zbožnost na místě posledním a štědrost jejích bývala spíše okázalá než opatrná. Zprávy o jejich činech a ctnostech týkají se ovšem až teprve jejich pokročilého věku, jen zřídka však lze u téže osoby oddělit tvář jejího stáří od tváře jejího mládí.

Společnou známkou všech tří sester, která byla na první pohled zřejmá a i starému řeholníkovi se zdála hodna zaznamenání, byla podle kroniky Žďárské jejich tělesná krása, která asi byla dědičná, neboť se přenášela i na jejich děti, zvláště na jejich dcery, jak to též Kronika Žďárská výslovně potvrzuje o Zdislavině dceři Markétě a o dceři paní Eufemie Anežce. Nejvíce se svou povahou asi od sebe lišily Eufemie neboli Ofka a Alžběta neboli Eliška. Eufemie, kterou si vzal pan Boček, zřejmě se vydařila po svém otci. Třebas se ve svých mladých letech nikterak nevzpírala své dětské a dívčí přirozenosti, jsouc obdařena tělem i duchem sličným a tvářící nikterak zamračenou, jistě se už tehdy příležitostně projevovaly známky její pozdější pevnosti, odhodlanosti a vytrvalosti, což někteří neprávem nebo omylem považují za výhradní známky povahy spíše mužské než ženské. Tyto známky se ovšem projevovaly hlavně tehdy, když jí nejprve roku 1251 zemřel otec, pak roku 1252 sestra Zdislava, pak roku 1255 manžel, pak roku 1262 matka a roku 1267 nejstarší syn, takže bezmála tak jako blahoslavená Anežka přežila smrt všech svých milých. Její manžel pan Boček se k ní předobře hodil. Byl to rytíř a křižák zvláště neohrožený, a což nad to jest, vtipný, třebas srdce mu zakolísalo mezi upřímnou láskou k mnichům cisterciáckým, milujícím nádheru a okázalost, a stydlivou láskou k žebrařům bratřím menším. Právě tak zakolísalo srdce jeho tchána a právě tak zakolísalo v době největší opuštěnosti i srdce paní Eufemie, které je to ovšem přičteno k slávě. Mimoto je však v Kronice Žďárské velebena pro skutky milosrdenství tělesného, které prokazovala ubohým až do té doby, kdy už sama nemohla svými vlastními ochrnutými údý ani pohnout a potřebovala milosrdenství druhých. A tato záliba v konání skutků tělesného milosrdenství mohla být ovšem povzbuzena příkladem její sestry Zdislavy, která se při jejích vykonávání stala divotvorným nástrojem moci Boží, ale ve stavu neprobuzeném jistě už byla v její krvi jako klídicí símě ještě před její dospělostí.

Druhá sestra Alžběta neboli Eliška se nepochybně vyvedla po své matce a dostalo se jí všeho, po čem buď toužila nebo mohla toužit, ačli jí to pak nezhořklo v jejím stáří. Vdala se totiž za velmi bohatého a mocného pána, se kterým měla syny a dcery, a když pak jí roku 1269 umřel, vdala se ještě jednou. A dožila se velice vysokého v té době věku kolem sedmdesáti let a jistě už od svého mládí cítila značný přebytek sil a dychtila po životě. Přece se však zhlížela v blahoslaveném díle své sestry Eufemie a uměla se přemoci tak, že před ní potlačila i svou sesterskou ješitnost a s uctivou vážností naslouchala jejím upřímným slovům.

Které z těchto sester se blahoslavená Zdislava svou povahou podobala více, nelze bezpečně odhadnout. To, co o ní za tři sta padesát až čtyři sta let po její smrti začali vypravovat životopisci, příliš zřetelně prozrazuje jejich nevědomost, nemluvíc ani o nedbalosti, která nesvědčí o dostatečné a upřímné úctě k osobě, navrhované k svatořečení. Přece je tu však jedno dosti bezpečné měřítko, a tím je délka jejího života ve srovnání s délkou života jejích sester. Lze totiž soudit, že se Zdislava narodila kolem roku 1220, nejmladší pak Alžběta čili Eliška ještě před rokem 1230. Zdislava však zemřela už v roce 1252, zatím co Eufemie v roce 1279 a Alžběta teprve v roce 1296.

Blahoslavená Zdislava byla tedy určena k tomu, aby umřela ze všech nejdříve, a ti, kteří usoudili, že zemřela ve věku třiceti let, jistě neprohádali. Byla-li však od Boha předurčena k věčnému mládí, nesmělo toto mládí být přerušeno ani zastřeno ničím, co by připomínalo bídu pozemského stáří. Zřejmě tedy hořela velice prudce a nešetřila svých sil, poněvadž jich nesměla šetřit, neboť její mládí pozemské bylo už počátkem mládí na onom světě.

Nemusí to být kněz ani básník, aby poznal, kolik podivné, tklivé, až drásavé krásy je v bězděčné vznešenosti mladistvých tváří a v záření očí, poznamenaných předurčením k blaženosti a blízkostí smrti. Snad to v sobě cítila, snad necítila, ale tady se právě začíná oběť neviditelná, zasvěcení vlastního srdce bez jakéhokoliv prostřednictví tvorů smrtelných a hrdinství bezejmenné. Její krása jí nepřekážela. Ta musila shořet jejím posledním vzdechem. Tížilo-li ji něco, pak to byla jen nejistota jejího prvního kroku, neboť jistoty plné se obyčejně nedosahuje už prvního dne.

Když před jejím blahořečením byly ohledávány její ostatky, zjistilo se, že byla postavy malé a kostry útlé. Nebyla tedy tělesně silná a podle krátkosti jejího života neměla asi ani tuhého zdraví. Její krása, o které je zmínka v Kronice žďárské, zastírala asi vlastní slabost. Bývá ovšem taková slabost velice často vyvážena znamenitými přednostmi ducha, vtipem, u-

měním, chápavostí a ušlechtilostí citu. Bývají pak takové osoby mnohdy obětavé a neohrožené a věrné a stálé, zahanbující mnohé muže všech stavů. Tím větším se tedy ukazuje skryté hrdinství blahoslavené Zdislavy, která donosila a vychovala čtyři děti, právě tak pečovala o všecku čeleď a o všecky nemocné ve špitále i o všecky, kteří potřebovali milosrdenství, kdekoliv se jí k tomu naskytla příležitost, a posléze dosloužila v ruku Božích jako zázračný nástroj k uzdravování nemocných a kříšení mrtvých. A přitom se nevyhýbala ani skutkům kajícího.

Nelze bezpečně určit, jak jednotlivé události v životě blahoslavené Zdislavy za sebou následovaly, lze se přitom však držet aspoň určitých stop.

Roku 1235, kdy byla svatořečena jeho dcera, zemřel uherský král Ondřej II., bratr české královny vdovy Konstancie, které se jako vdovského údělu dostalo knížectví břeclavského, a na uherský trůn nastoupil jeho syn Bela IV. Záhy nato nastal jakýsi spor mezi oběma syny královny vdovy Konstancie, král Václav svěřil knížectví břeclavské svému synovci Oldřichu Korutanskému, odškodniv matku větším knížectvím brněnským, a to vše na škodu svého bratra markraběte Přemysla, který se proti němu vzbouřil. Tentokrát se však nespojil Bedřich Bojovný s markrabětem, neboť sám potřeboval pomoci českého krále proti císaři Fridrichovi. I musil markrabě po dosti zuřivém boji utéci do Uher, pak se mu však na přímluvu Bely IV. a královny vdovy Konstancie opět dostalo odpuštění jako roku 1233.

Bylo to právě v době, kdy boj mezi papežem Řehořem IX. a císařem Fridrichem II. se proměnil v bouři, která otřásla světem. I král Václav se odvrátil od císaře, třebaž ještě mu přátelství nevypověděl, neboť nechtěl vyzývat nebezpečí. Byla tu však i královna Kunhuta.

Tato vnučka posledního císaře kdysi slavné, ale tehdy už vyvrácené a zneuctěné východní říše, pojala zvláštní lásku k řádu svatého Dominika. Snad to bylo i z úcty k jeho duchu, nelze však přehlížet to, že příslušníci tohoto řádu byli spojenci papežovými proti císaři Fridrichovi. A velice se mýlí ti z dějepisců, kteří tvrdí, že královna Kunhuta, pocházející po otci z rodu hohenstaufského, tomuto rodu zvláště přála. Její otec král Filip byl pro ni i pro její matku z tohoto rodu vyňat jako omilostněná větev rodu úplně zavrženého. Vždyť Fridrich II. byl synem Jindřicha VI., který v očích Kunhutiny matky byl nerozlučně spojen s představou nejtemnějšího zla, a proti tomuto Fridrichovi II. hlásali právě dominikáni na příkaz Svatice apoštolské křížovou válku.

Roku 1239 přispěla k založení panenského kláštera tohoto řádu v Brně a podařilo se jí přimět svou dřívější společnici Zdislavinu matku paní Sibylu, pak Jindřicha ze Žitavy, který se později stal třetím manželem

paní Sibylly, jeho syna a Sibylina zete pana Smila i dalšího Sibylina zete pana Bočka k tomu, aby přispěli také. Pak se tedy v únoru následujícího roku 1240 stalo, že král Václav, vysloviv zvláštní politování nad tím, že prý sám za svého života žádného kláštera nezaložil, přistoupil na prosby své choti k vlastnímu založení tohoto kláštera panen dominikánských, zvaného Cella sanctae Mariae nebo Cella castitatis. A tu se ovšem i pan Havel a blahoslavená Zdislava stali vynikajícími a trvalými příznivci řádu svatého Dominika a tím byla vytvořena jakási obec, která stavbou dalších konventů a chrámů pomohla tomuto řádu k náhlému zvelebení a rozkvětu v našich zemích.

Nebyla ovšem jedinou příčinou této přízně jen oddanost a snad i osobní vděčnost ke královně Kunhutě. Pravou příčinou jistě byla podstata tohoto řádu a povaha jeho zakladatele, která pak na blahoslavenou Zdislavu působila zvláštní mocí a přitažlivostí, neboť právě on byl tou bytostí, se kterou ji spojovalo přímé duchovní příbuzenství. V jejím mládí se zrcadlilo jeho mládí, její duchovní tvář byla panenskou a mateřskou tvář jeho duše a síla, kterou na konci svého života projevovala svými činy, byla obrazem jeho vůle. Nestála totiž na prahu jejího života lítost, ani nouze a odstrčenost, ani přízračná tma. Nebyla určena ke kajícímu životu a k zápasu s citem, nýbrž k práci a činu. A podobně jako svatému Dominikovi pomáhala v jeho počátcích láska rodičů, dobrota strýcova a moudrost biskupova, tak i blahoslavené Zdislavě se dostalo pomoci téměř podivuhodné. Jistě totiž to není jenom nahodilá shoda okolností, která si vynucuje otázku, nepřispěla-li královna Kunhuta tímto způsobem až už bezděčně či třeba i úmyslně nejen k šíření úcty k dílu svatého Dominika, nýbrž i k zasnubám Sibyliných dcer s pány Havlem, Bočkem a Smilem.

Důležité jsou obě listiny, které ve prospěch kláštera cisterciáckých panen v Tišnově vydal král Václav dne 27. dubna a 7. prosince roku 1240 v Brně. Toho roku byl totiž pan Přibyslav brněnským purkrabím. Na obou listinách je uveden jako svědek pan Boček. Na listině ze dne 27. dubna je uveden také Havel, ale s označením poněkud neurčitým. Zato na listině ze dne 7. prosince je uveden přešně a jasně. To byl asi den smrti královny vdovy Konstancie nebo jejího pohřbu. Tím by se ovšem nevysvětlilo, proč pan Havel, který sídlil až v severních Čechách, dlel toho dne v Brně. Vysvětlení je v tom, že tohoto roku 1240 se vévoda Bedřich Bojovný odvrátil od českého krále, se kterým se prostředkováním papeže Řehoře IX. byl nedávno smířil, a připojil se k císaři Fridrichovi, který se opět octl v klatbě. I vtrhl prý král Václav na podzim toho roku do jeho zemí, chtěl se mu pomstít, ale přílišná zima, záhy nastalá, přinutila ho k tomu, aby se vrátil domů. Tam mu právě umřela matka, byl pohřeb a musil též splnit

její poslední vůli, týkající se kláštera tišnovského. Přitom přemýšlel neradostně o papeži i o císaři, ze kterých nechtěl pro žádného dát v sázku svůj trůn, přece však asi mu v uších mocněji zněly hlasy dominikánů, vyzývajících věřící k boji za právo Stolicе apoštolské, neboť ještě téhož měsíce uspořádal správu jmění a příjmů brněnských panen dominikánských a poručil o tom učinit zápis. Pak myslil i na Tatary, o nichž zatím přicházely jen zprávy. Ty však byly tak neutěšené, že podle "Letopisů českých od roku 1196 do roku 1278" strach z Tatarů veliký padl na Čechy.

Toto setkání při vystavení listiny ve prospěch panen cisterciáckých je dokladem příbuzenské a přátelské schůzky pana Přibyslava a jeho zeťů Havla a Bočka. Poněvadž jméno Bočkovo je také již na listině, kterou Přibyslav z Křižanova odevzdával dne 30. prosince minulého roku 1239 křižanovský kostel johanitům brněnským a právě tak je uveden na listině z roku 1240, kterou olomoucký biskup Robert toto Přibyslavovo darování schvaluje a potvrzuje, lze zajisté z toho soudit, že pan Přibyslav nechtěl takové věci dělat bez vědomí a souhlasu pana Bočka, který tehdy už nepochybně byl jeho zetěm.

Jistě se vdávaly dcery Sibyliny a Přibyslavovy buď společně, nebo rychle za sebou a mnoho se neprohádá, odhadne-li se, že se to mohlo stát roku 1239. Lze tak soudit především podle toho, že Zdislavin nejstarší syn Havla je už dne 10. července roku 1254 uváděn na listině krále Přemysla Otakara II. jako svědek, což by asi stěží bývalo možno před jeho čtrnáctým rokem. Roku 1257 byli pak jak on tak i jeho bratranec Smil už tak silní a zruční v rytířském klání, že král je mohl bez obav poslat do Německa k slavnostnímu uznání právě zvoleného krále Richarda Kornwallského, přičemž se oba vyznamenali tak, že je to s povděkem zaznamenáno v české kronice Dalimilově. Nebyli však ještě ani tohoto roku 1257 zcela vyspělí, nýbrž mladí a nezkušení, neboť v téže kronice Dalimilově se praví, že ceny moudrosti před nimi dosáhl jejich bratranec Hron z Náchoda, kterému byl za to černý lev na zlatém štítě dán. Také nejstarší z dětí paní Eufemie, dcera Anežka, narodila se tak, že se velice záhy po roce 1262 mohla vrátit do Žďáru jako vdova se třemi dcerami, které se pak v průběhu asi desíti let staly bekyněmi.

Od chvíle zasnoubení blahoslavené Zdislavy s panem Havlem nabývá její život podobnosti s životem svaté Alžběty Durynské. I tato prý uvažovala o panenství doživotním, ale při pohledu na svého snoubence pochopila, že manželství je školou lásky a trpělivosti a především milosrdenství a přijala svůj úděl s úplnou odevzdaností. Tak i pro blahoslavenou Zdislavu bylo manželství noviciátem lásky a milosrdenství a právě tak jako svatá Alžběta ve svém manželství s lantkrabětem Ludvíkem IV. nalezla i ona ve svém

manželství s panem Havlem oporu při těch činech, podle kterých svět poznal její slávu.

Podobnost života Zdislavina s životem Alžbětiným byla ovšem jen ohraničena na dobu trvání pozemského manželství. Blahoslavená Zdislava se neměla stát a nestala vdovou jako svatá Alžběta. Její pozemské manželství se skončilo její smrtí, kdežto manželství Alžbětino se skončilo smrtí jejího manžela, po níž teprve následovaly ty nejtěžší z viditelných zkoušek. A také byla tato podobnost ohraničena stupněm jejich vznešenosti světské. Blahoslavená Zdislava nepocházela z rodu královského, ani její manžel pan Havel nebyl samostatným říšským knížetem jako lantkrabě Ludvík IV. a její život více unikal pozornosti lidí ať zlých nebo dobrých než život Alžbětin, neboť nebylo v něm důvodu k okázalosti ať v utrpení, ať v slávě. Všecky tyto rozdíly jsou ovšem důkazem nikoliv různosti stupně jejich věčného důstojenství, nýbrž různosti cest, po nichž z lásky k poslušnosti musily kráčet.

Zprávy o rodinném životě blahoslavené Zdislavy jsou tak pozdní a neurčitě a zmatené, že nelze jich užít bez ustavičného ověřování způsobem vylučovacím a srovnávacím.

Odchodem z domova změnil se život blahoslavené Zdislavy, tak jako se mění život panny, která se stává ženou a zakrátko matkou. K tomu se ovšem družily i změny prostředí a okolí, které na její život nějaký vliv mítí ~~mohly~~, ale nemusily.

Jistě velice působivý byl rozdíl v rázu krajin. Třebas oba domovy, starý i nový, byly uprostřed lesů, jejichž obrysy se vlnily na obloze spolu s obrysy hor, a byly to lesy dosti zasmušilé a pusté, přece jen domov nový měl pozadí velkolepější. Zdálo se, že hory se tam kácí, že nebe tam hoří a svět se tam točí. Bylo to blízko zemských hranic a zdálo se, že nejen tajemné nebezpečí vzpupně nahlíží dovnitř země, nýbrž že i vlastní dobrodružná zvěsilost vybíhá vstříc tomu chladnému severnímu nebi, pod nímž omrzávaly vrcholky stromů. A vrcholky hor se podobaly trůnům ďáblů a ramena hor se podobala ramenům dračím. Jablonné, které bylo založeno už jako město, leželo na vojenské cestě, jejíž důležitost se ukázala velice záhy, a stalo se tak baštou proti neznámému nebezpečí tak i vystrkovem těch, kteří ztratili domov a nový nenalezli.

Pan Havel byl asi neméně bohat než pan Přibyslav, nebyl-li i bohatší, a pocházel z rodu, o němž se dochovaly poměrně hojné zprávy. V době, kdy si přivedl svou manželku do Jablonného, byl jeho otec Markvart, kdysi purkrabí děčínský, už mrtev. Ještě několik let však žila jeho matka Hostilka, která se dočkala svého vnuka, Zdislavina syna Havla mladšího. O

této ženě je známo, že bratřím či rytířům řádu svatého Jana v Mladé Boleslavi odkázala něco ze svého zboží, vymínivši si přitom, že nějaká část těch zisků a příjmů bude každoročně posílána těm bratřím, kteří bojují ve Svaté zemi. Nelze si ji tedy představit jako ženu lhostejnou k tomu, jak kdo plní své povinnosti, a zvláště jak tyto povinnosti plní rytíř, ani jako nějakou ženu nezkušenou, která by nevěděla, jak takoví bratři bývají nedbalí, leniví a zapomnětliví, ani jako ženu nedosti ráznou. Její nebožtík manžel pan Markvart byl muž chování vznešeného, který se zalíbil svou moudrostí i papeži Honoriovi, a jeho syn, Zdislavin manžel Havel, se vyskytuje na listinách vydávaných od krále Václava I. tak často, že se zdá, že se u krále zdržoval více než doma, třebaš není známo, že by byl přitom zastával nějaký úřad.

Ze svých příbuzných se především stýkal se svým bratrem Jaroslavem z Hrušnice, který byl asi o něco starší, poněvadž na listinách se vždy uvádí Jaroslav se svým bratrem Havlem a nikdy naopak. Tento bratr byl také asi už ženat. Po svém otci a matce i po dědu Heřmanovi zdědil lásku k rytířům svatojánským, což mu ovšem nebránilo, aby nevěnoval svou přízeň i některým řádům jiným.

Oba tito bratři se přátelsky stýkali s pány z pokolení Ronovců, kteří měli ve znaku dvě černé šestizubé ostrve ve zlatém poli. Představiteli tohoto rodu byli bratři Jindřich a Častolov ze Žitavy, páni tehdy už věku pokročilého, a pět jejich synů, z nichž se první Jindřichův syn Smil stal Havlovým svakem. Tito Ronovci vynikali chutí k životu, neposedností, dobrodružností a vášnivostí. Ani pan Havel však nesešel nehybně na Jablonném, právě tak jako král Václav jen zřídka sedával na hradě pražském.

Není známo, účastnil-li se pan Havel všech válečných podniků krále Václava. Že se na podzim roku 1240 účastnil nepodařené výpravy do Rakous, lze soudit z toho, že počátkem prosince toho roku dlel s králem společně v Brně. V té době bylo i v Jablonném velmi rušno, neboť město se na rozkaz králův počalo opevňovat na ochranu země proti Tatařům a o něco dále na východ odtud se na dosti příkrém svahu začal stavět hrad Lemberk. A vytáhl-li král Václav asi 7. dubna s dosti velikým vojskem od Prahy a táhl-li na Žitavu, přičemž nemohl město Jablonné minout, musil i pan Havel se účastnit tohoto králova tažení na pomoc slezskému knížeti Jindřichovi. Ani tato výprava se však nepodařila. Byl by se totiž král Václav už dne 10. dubna spojil s polskými vojsky, kdyby se kníže Jindřich nebyl nechal dne 9. dubna zlákat k předčasné bitvě, ve které padl. Pak se výprava Václavova až do konce podobala jen honění stínů, které si hrály na schovávání, dráždíce bezmocnou zuřivost Čechů.

Jistě nebyl vpád Tatarů jen tak nevinnou pojízdkou tatarských pátracích hlídek, jak to líčí Novotný v třetí části prvního dílu svých Dějin. Mrzutosti, které působili Tataři, zatlačily i zájem o strašidelné výsledky boje mezi císařem a Stolicí apoštolskou. Nastalo ovšem tenkrát veliké zmatení myslí, neboť pohoršením nad potopením a zajetím lodí, vezoucích do Říma francouzské a španělské biskupy a preláty, které papež pozval na církevní sněm, bylo i v západních zemích daleko menší, než by se očekávalo. Nikdo se totiž nepostavil proti císaři tak, aby si toho císař musil všimnout. Ale právě tak málo se starala knížata západních zemí i o Tatary. Když pak papež Řehoř IX. záhy nato zemřel v bídě a protivenství, už se opravdu zdálo, že jsou na světě jen dvě moci, Tataři totiž a císař. A přitom se ukazovalo, že obě ty moci si vzájemně nepřekážejí.

Pak však Tatary odvábila smrt jejich chána a zmizeli, propadli se. A následujícího roku 1242 opět táhl král Václav proti pomatenému vévodovi Bedřichu Bojovnému, který nejprve vpadl na Moravu, pak však prosil velmi zkroušeně o smír, když prý český král sám proti němu vyšel s mocí velikou.

Není ovšem známo, účastnil-li se pan Havel i válečných výjevů a pohraničních výtržností v letech 1244 a 1246. Tohoto roku padl do zajetí jeho svak pan Boček, záhy nato pak padl i Bedřich Bojovný v bitvě nad Litavou.

Tu však na místě Bedřicha Bojovného povstal proti českému králi nepřítel jiný. Byl to císař. Nebyla to však válka. Ta se teprve připravovala mnohonásobnými úklady a zradou.

Tehdy už byl papežem Inocenc IV. Ten měl vykonat pomstu a císaře srazit. A potřeboval pomoci českého krále, ale ten už byl nedůvěřivý a poněkud trudnomyslný, neboť mu zemřel prvorozený syn Vladislav, kterého miloval a kterému chtěl získat i dědictví po Babenbercích, a zůstal mu druhorozený syn Přemysl Otakar, kterého nemiloval a kterého by nejraději učinil knězem. A nikomu se tehdy nic nedařilo, ani papeži, ani císaři, ani králi, byl čas hněvu a zerputilosti a zatajovaných nebo zadržovaných hříchů a osoby nejmnocnější zakopávaly o svůj vlastní stín.

Zatím blahoslavené Zdislavě, jejíž sídlem bývalo asi hlavně Jablonné a jen v létě hrad Lemberk, přibývalo dětí, ale to už bylo úplně jiné než v Křižanově, kde panu Přibyslavovi jediný syn umřel a naživu zůstaly tři dcery. Tady byli synové tři a dcera jen jedna. Nelze říci, následovala-li dcera Markéta hned po nejstarším synu Havlovi, či byli-li bratři Jaroslav a Zdislav mezi nimi, kteréžto dva syny jí badatelé Wostry a Kalista chtěli upřít. Měl tedy i pan Havel více důvodů k spokojenosti a ovšem i k starosti než pan Přibyslav, takže tím méně lze věřit zprávám pozdějších životopisců o Zdislavině utrpení v manželství s panem Havlem.

Mateřskou Zdislavinu péčí o rodinu, o domácí čeleď, o žebráky a o nemocné dosvědčují písemné a malířské památky ze sedmnáctého století. Třebas tyto památky jsou spíše napodobením cizích vzorů než vypsáním nebo vy-
podobením obsahu původních zpráv, je jisto, že blahoslavená Zdislava byla ve mnohých věcech následovnicí nedávno svatořečené Alžběty Durynské, o jejíchž činech se mluvilo i v našich zemích. A poněvadž Jablonné rychle rostlo a procházelo tamtudy mnoho lidí, musil tam být záhy postaven špitál, což byl obvyklý předmět touhy mnohých křesťanských žen, které tam prokazováním milosrdenství bližnímu chtěly sloužit i Bohu. I svatá Alžběta dala si ve svém vdovském sídle postavit špitál.

Tento život blahoslavené Zdislavy byl ovšem jen noviciátem, po němž musila následovat doba zkoušky. A neměla ta zkouška být snadná.

Bylo přemnoho staré a už zahrávající zrahy v lůně rodů ať už sestupujících či teprve vystupujících. Příčina tohoto stavu nebyla asi jen všeobecná, nýbrž jistě i zvláštní, zapisovatelé zpráv se jí však nezabývali, takže právem se zdá, že právě osoby nejproradnější požívaly jejich shovívavosti a ochrany zvláštní. Jest ovšem též možno, že se proračnost mnohým lidem nezdála proračností, neboť názory o ní byly podle potřeby velice různé jak u osob světských tak u osob duchovních, ze kterých v boji mezi císařem a Stolicí apoštolskou ta největší část opatrně čekala na výsledek, dosti veliká část byla na straně císařově, s papežem pak šla jen část nejmenší. Zdá se, že proračnost v některých rodech byla dědičná a že se i pěstovala jako rodomá ctnost, osoby stavu duchovního ji pak přijímaly se svým úřadem jako svěřený statek, který měly zachovat neporušený pro své nástupce. Dobře se ovšem dařilo proračností i v královském rodu.

Byla to tedy jistě věc neobyčejná, zachoval-li Havel z Lemberka věrnost králi v té nejhorší chvíli, kdy byl pod ním podražen trůn. Povstal tehdy proti králi jeho syn, moravský markrabě Přemysl Otakar. Povstala proti králi většina panstva i většina lidu. Povstal proti králi i pražský biskup Mikuláš z Újezda i s většinou kapituly. A králi se vedlo velice špatně a ti, kteří mu zachovali věrnost, nebyli si už jisti ani životem.

S příkladnou opatrností a jednomyslností mlčí letopisci a zapisovatelé o počátku i vývoji těchto věcí, všímajíce si pouze konce. Bylo tu asi přemnoho příčin k studu, třebas tenkrát byl stud neobyčejně vzácný.

V čele vojsk královských stáli tehdy Boreš z Rýzmburka a Havel z Lemberka. Působili Přemyslu Otakarovi přemnoho škod, přivedli proti němu pomoc zvenčí, zaskočili ho u Mostu a přičítá se jim obrat celé války. Zato přátelé odbojného Přemysla Otakara pálili oběma pánům jejich statky, což byl ovšem jen počátek věcí dalších. A nebylo tenkrát místa, kde by se by-

la nerozlévala nenávist obojného panstva a jeho pomocnictva. I velice opatrný zapisovatel Letopisů českých od roku 1196 do roku 1278 poznamenal k roku 1248 toto:

"Král Václav sehnán jest se stolce. Královna Kunigunda zemřela dne 13. září. Učení v Praze zašlo. Mnoho domů ve městě Pražském a v celém království českém a přemnoho vsí spáleno jest. Strážní od kostela Pražského utekli."

Praví se, že královna Kunhuta zemřela žalem.

Žádná válka není cvičením v přívětivosti. Válka s cizinci je krutá, neboť nenávist dvou sousedů byvá stará a nenapravitelná. Válka domácí mezi dvěma stranami je krutější, neboť se zdá, že nespokojenci jsou daleko nesnesitelnější než nepřátelé cizí. Ještě krutější bývá válka vyvolaná vzpourou, neboť se zdá, že odbojníka je třeba úplně zničit. Povstane-li však syn proti otci a vidí-li, že otec se ještě brání, snadno bývá syn sváděn až k zběsilosti sebevražedné a zle je pak tomu, kdo bez dosti veliké moci stojí útočícímu v cestě. A bylo to všecko tím pochmurnější, že odbojnému Přemyslu Otakarovi se dostalo podpory od císaře, nad kterým se vznášela ta nejtěžší klatba, a v té klatbě byl i odbojný pražský biskup a ovšem i ti, kteří Přemyslu Otakarovi pomáhali.

Tak jako v Praze se před očima blahoslavené Anežky odrážela ode zdi jejího kláštera záře hořících domů, tak i na Lemberku či v Jablonném vystupovaly před očima blahoslavené Zdislavy plameny ze zapálených statků a vsí, které byly hrozbou jejímu muži, jejím dětem i jí. To jí ovšem nepoděsilo. Ale přibíhali lidé zbavení přístřeší a živobytí, neboť nastala zima a nouze a hlad, ona pak nebyla manželkou pana Havla z Jablonného jen proto, aby se uzavírala na svém hradě. A nemohla činit více, než bylo v její moci, ale tehdy asi začalo v její bytosti dozrávat to, čeho jí bylo třeba k přijetí moci uzdravující.

V zimě toho roku se vydal král na Moravu, kde jistě ne bez pomoci či aspoň prostředkování jeho přátel se mu podařilo Brno a kde břeclavský kníže Oldřich a olomoucký biskup Bruno byli jeho věrnými spojenci. Pak se vypravil do Čech. A tehdy se stalo, že olomoucký biskup Bruno ze Schauenberku přitáhl se svým vojenským průvodem dne 1. března roku 1249 na hrad Lemberk, kde byl hostem pana Havla a jednal s ním o různých věcech. Byl přijat a pohoštěn dobře a sám si to pochvaloval.

Byla pak na Lemberku i hradní paní. Jistě si vedla skromně a uctivě, co nejméně vyrušující vznešeného a vzácného hosta. Měla už čtyři děti, starala se o služebnictvo, o špitál a o nemocné. Ale bylo to tři roky před

její smrtí a tehdy se už jistě začala projevovat její mimořádná moc, která ji zanedlouho povznesla na vrchol slávy. I bylo by se při jejím setkání s tímto biskupem něco očekávalo.

Opravdu však něco očekávat mohl jen tvor zcela nezkušený. O čtvrt století dříve přebýval v Římě zběhlý pražský biskup Ondřej a často tam viděl svatého Františka i svatého Dominika a slyšel je kázat. Musil je vidět a nemohl se tomu vyhnout, neboť kázali u papežského dvora. Ale vůbec si jich nevšímal. Měl starosti jiné. Chtěl se stát pražským arcibiskupem a s pomocí papeže Honoris III. pokořit českého krále. A tak se stalo, že teprve jeho nástupce Pelhřím, kterého však papež Honorius III. nechtěl uznat a donutil ho k tomu, aby se biskupství vzdal, přijal dominikány do Prahy a postavil jim tam konvent, ve kterém pak sám s nimi žil.

A právě tak biskup Bruno. Chtěl se stát arcibiskupem a zajišťoval si to na všech stranách. V duchu už viděl svůj budoucí okázalý dvůr, na kterém chtěl přijímat holdování svých budoucích manů. I pana Havla z Lemberka chtěl získat za svého mana. Už mu za závazek lenický či manský propůjčil dvě vsi, které měl v Čechách, totiž Přítoku u Kutné Hory a Chotůň u Českého Brodu, nazýváje ho v průvodní listině mužem urozeným a statečným, skvělým se počestností mravů, kterého milým mu učinilo a přiblížilo mimořádné, od něho mu projevované přátelství. Není ovšem tak jisto, bylo-li ať přijetí závazku manského, ať propůjčení těch vsí skutečné a vážné, neboť už následujícího roku 1250 prodal biskup ves Přítoku klášteru sedleckému, ves Chotůň pak teprve roku 1268 znovu propůjčil Havlovým synům.

Přes všecko mimořádné a okázale projevované přátelství pana Havla, které si sám tak pochvaloval, manželka hostitelova se mu nezdála hodnou mimořádného zájmu. Tento vznešený host ani v jejích očích nic zvláštního neviděl, ani v jejím hlase nic zvláštního nepozoroval, ani mu její slova nic zvláštního nepřipomněla a vůbec z tohoto setkání s ní nic zvláštního neměl, neboť třebaš pak biskupoval ještě přes třicet let a stýkal se pak i s jejími syny, nikdy si na ni nevzpomněl tak, jak by si snad přece jen mohl a měl vzpomínat biskup na osobu, kterou si vyvolil Duch Boží. Ale snad tomu tak bylo opravdu lépe, neboť uvážili se, že bamberský biskup Ekbert chtěl své neteri svaté Alžbětě v její bídě a opuštěnosti pomoci tím, že by ji byl provdal za císaře Fridricha II., znovu se ukáže, že osobám, povoláním k svatosti nebo k blahoslavenství, zvláště jsou-li to ženy, i sebe dobrotivější pozornost knížat kněžských jen zřídka je zdráva.

Tehdy se totiž v nitru blahoslavené Zdislavy začalo dovršovat tajemné dílo milosti, která z ní učinila nástroj divotvorné moci Boží. Její oči naučily rozeznávat různé věci, kterých jiní lidé zpravidla nerozeznávají, a její modlitba nabyla u Boha zvláštní slyšitelnosti, kterou vynikla před

modlitbami osob jiných. A nabízela-li svůj život za uzdravení nemocných nebo vzkříšení mrtvých, nebyla její oběť úplně odmítána, neboť ponenáhlu začala cítit, že díla její lásky nebude mnoho.

Nelze říci, zda a jak přitom působily hrůzy domácí války a nastal-li přitom v nitru blahoslavené Zdislavy nějaký otřes. Tím by se původ její divotvornosti zdál snad o něco srozumitelnější, jest však jisto, že takových podnětů zevních není třeba, neboť milost Boží umí působit přímo i bez těchto věcí. A jistě i hrůzy té války byly spíše jen temným pozadím, připraveným k tomu, aby se od něho mohlo odrazit světlo.

Ve válce se pokračovalo zbraněmi, vyjednáváním i úskoky s různým štěstím a dne 20. září roku 1249 musil Přemysl Otakar poznat, že ovocem zraždy je zase jen zrada. Toho dne se na Týřově rozdělovaly tresty. Přemysl Otakar byl poslán na polepšenou na hrad Přimdu, kde okolí ovšem bylo překrásné, ale bydlení špatné. Jeho nejpřednější pomocníci byli spoutáni po dvou a odvezeni do vězení v některé věži hradu pražského, hlavní pak jeho rádce, soudce Ctibor, byl odsouzen i se svým synem k čekání na popravu. O dva dny později se na pražském hradě rozdělovaly i odměny. Boreš z Rýzmburka se stal nejvyšším komořím, Havlův svak Smil purkrabím pražským, pan Havel pak odměněn propůjčením Kladska. Nebyly to ovšem ani zdaleka odměny věčné.

Pak byl obnoven pokoj v celé zemi, král se se synem smířil, opět ho učinil moravským markrabětem, dal mu však pro jistotu nové rádce. Mezi těmi jsou jmenováni i Havel a Boček a Smil. Nebylo to ovšem nic, co by těmto rádcům zaručovalo stálé zdraví, neboť ten, proti kterému bojovali a kterého nyní měli hlídat, měl se přece stát jejich králem, a vyváznout bez škody z tak zálučné pasti mohl asi jen ten, kdo byl velice moudrý. Nezdá se však, že by snad v jeho společnosti byli meškali stále, neboť podle listiny ze dne 22. června 1250 dleli toho dne pan Havel a Smil u krále v Praze.

Tehdy asi pan Havel nejspíše v dohodě se svým bratrem Jaroslavem založili vedle jeho sídla Hruštice město Turnov.

Ať blahoslavená Zdislava předvídala či nepředvídala, že dnů jejího života už nebude mnoho, záleželo i na její vůli, měla-li vyslovit to, co už asi dlouho nosila v srdci, co jí však nyní mocně začalo pálit. Viděla, že všechna lidská práce se skončí, všechna díla pominou, modlitby ztichnou, světla zhasnou, kosti zpráchnivějí a jakákoliv bolest i sláva upadne v zapomenutí, ale její lidské srdce se bránilo proti tomu, že by po ní nemělo zůstat něco, co by po její smrti Bohu i lidem sloužilo lépe a trvaleji než její slabé a záhy umdlévající ruce. Její otec zakládal klášter

cisterciácký s velikým krásným chrámem. Nebyla nadarmo dcerou svého otce. Nemohla dovršit svůj život ničím krásnějším než postavením chrámu co možná velikého a krásného, který by ji přečkal o sto let, o dvě stě let, nebo tak dlouho, jak by se líbilo Bohu.

Často se nad tím zadumala. Kraj, ve kterém žila, připomínal království dračí a na kamenitých stráních se honily zmije. Sama zachránila před smrtí člověka uštknutého. A strašily tu i moci temné, které bylo možno přemoci jen znamením kříže a slovem víry. A zároveň ta krajina byla tak krásná, že se zdálo, že tam k úplné blaženosti už neschází nic jiného, než aby se všechny bytosti viditelné i neviditelné začaly modlit nahlas, neustále opakující Pozdravení andělské.

Její srdce by nejraději samo šlo hlásat slovo Boží celému kraji. Ale nebyla knězem a někdy to neuměli ani kněží. Pak si vzpomněla na to, jak to dělali dominikáni, a na zemřelou královnu Kunhutu i na poslední dny před svým zasnoubením, kdy myslila ještě na to, že zůstane pannou.

Její záliba v dominikánech nebyla panu Havlovi proti mysli. Sám jako voják v nich poznal neohrožené, neústupné a především nenáročné rytíře, kteří nemyslili na sebe, nýbrž na prospěch církve a Stolicе apoštolské, zatímco jiní kněží, ať světští či řádoví, nebyli v těchto věcech spolehlivější než sluneční hodiny. Ale poznal i jako hospodář, v čem by z nich mohl mít prospěch. Město Jablonné bylo teprve nedávno založené a lidé tam ještě žili jako přiběhlí kořistníci, kteří jen příležitostně dbají mravů a práva. Jiní kněží než žebraví řeholníci nebyli by si s nimi věděli rady. A nyní chtěl ještě založit Turnov, ne snad pro vlastní pýchu, nýbrž z nutnosti hospodářské, aby se jeho lidem dostalo řádné příležitosti k práci a k zisku. I souhlasil se založením ne jednoho konventu dominikánského, nýbrž dvou.

Toto přání nebylo ovšem skrovné, jeho splnění pak nezáleželo pouze na něm, nýbrž i na dominikánech, se kterými musil nejdříve jednat. Příležitost k tomuto jednání mohl nalézt jen u dvora královského. Zdá-li se tedy, že by se o založení těchto konventů byl zasloužil olomoucký biskup Bruno, lze snad připustit to, že buď na prosbu blahoslovené Zdislavy nebo na prosbu pana Havla slíbil nějaké prostředkování ať u provinciála, ať u jiných představitelů toho řádu, není však dokladů o tom, že by se byl o to ať jakkoliv staral, a těžko ~~si~~ si lze představit, že by byl věnoval svůj čas, kterého vždycky měl málo, péči o takovéhle věci v diecési, která mu nepodléhala.

Mimo tyto obtíže naskytly se však i překážky jiné.

V boji s Přemyslem Otakarem dostalo se králi Václavovi účinné pomoci Stolice apoštolské, která nyní očekávala, že jí při vhodné příležitosti král projeví právě tak účinnou vděčnost. Příležitost, která se k tomu naskytla, nebyla ovšem králi nevítaná. Musila totiž jeho dřívejší snacha Keđruta, vdova po jeho synu Vladislavovi, za války s Uhry utéci z Rakous, když pak dne 4. října umřel i druhý její manžel a rakouský vladař Heřman Badenský, nastal o země rakouské dosti složitý zápas mezi přáteli Stolice apoštolské a jejími nepřáteli, kterýžto zápas se zjednodušil tím, že císař Fridrich II. dne 26. prosince zemřel. Pak se o země rakouské, po kterých toužil i král Václav, začal ucházet bavorský vévoda Ota, příbuzný Konráda IV., císařova syna a německého krále, kterého však Stolice apoštolská za krále neuznávala.

Tak se stalo, že uprostřed zimy hned po Novém roce 1251 kázal král svému synovi Přemyslu Otakarovi vtrhnout s velikým vojskem k městu Koube a záhy se tam odebral sám.

Pak následovaly činy válečné a tehdy se stalo, že pan Přibyslav na Křižanově onemocněl, a povolav k sobě pana Bočka, učinil ho vykonavatelem své poslední vůle, svěřiv mu všechny peníze, nastrádané na založení cisterciáckého kláštera, jak se o tom čte v Kronice žďárské. Nato v den svaté Juliány, panny a mučednice, dne 16. února zemřel.

Z toho plyne jen to, že se pan Boček bavorské výpravy neúčastnil. Není známo, účastnil-li se jí pan Havel. Účastnil-li se jí, pak nikoliv s Přemyslem Otakarem, který byl pověřen vedením předních vojáků, nýbrž asi až teprve s králem. Výprava se totiž skončila tím, že bavorský vévoda dne 1. května prosil o mír, když pak ten už byl sjednán, vyčkával Přemysl Otakar se svým vojskem v Netolicích, hlídaje země rakouské, které už považoval za svou kořist, a na listině, kterou v tom městě vydal ve prospěch maltských rytířů ve Strakoniciích, je uveden ^aJaroslav, bratr Havlův, ale bez svého bratra.

Ještě jednou se přihnal mrak bouřlivý, když král Konrád IV. vyzval krále Václava k jednání, které se mělo konat na den svatých apoštolů Petra a Pavla ve městě Koube u českých hranic. Byl to poslední pokus o smír, král Václav však neodpověděl a bylo by došlo k nové válce, kdyby náhlý strach před tím, že by mohl mezitím pozbyť království sicilského, nebyl Konráda přiměl k urychlenému odchodu do Itálie, kde na tohoto syna císaře Fridricha II. a nešťastné královny Jolanty z rodu králů jeruzalémských už číhala smrt.

Tehdy se ze zvláštního rozhodnutí Svaté stolice stal německým králem Vilém Holandský, muž velice mladý, nemoudrý, prostopášný a lehkomyšlný, a

papežským legátem pro Německo kardinál Hugo de Caro čili Hugo de Cher z řádu svatého Dominika. Ten se začátkem postu roku 1251 stal zároveň prokurátorem veškerého kněžstva řeholního i světského v Čechách a na Moravě.

Tehdy blahoslavená Zdislava už ode dne 16. února toho roku neměla otce. Ten podle Kroniky žďárské, když byl podobně jako král David připravil vše, aby mohl Pánu slavně vystavět chrám a založit klášter Rodičce Boží, musil to ponechat svému zeti a umřít. Blahoslavená Zdislava ještě zářila mládím, řadujíc se ze svých čtyř dětí, z nichž nejstarší Havel byl už pážetem na královském hradě, kde ho připravovali k pozdější službě dvorské. Ale svíce jejího života už se začala neviditelně, ale citelně krátit a otcova smrt jí připomněla i blízkost její smrti. Její zdraví se podlamovalo a síly se vyčerpávaly, neboť to byly zástavy, které nabízela Bohu za vzkříšení mrtvých a za uzdravení nemocných. A tu podobně jako jejímu otci i jí usedalo srdce nad nedokončeným dílem, kterého se ujala z vlastního osobního popudu a snad i z vlastní osobní ctižádosti, totiž stavbou dominikánského konventu a především ovšem i chrámu. Zdálo se jí o tom ve dne v noci a právě teď, když se její zesláblé tělo už nedovleklo ani do špitálu, byla by chtěla stavět co nejrychleji a vidět, jak stavba roste, a byla by nejraději sama nosila kámen na ramenou tak, jak to líčí její pozdější životopisci, kteří ovšem ze všeho, co se jim ukazovalo v podobenství, rozuměli jen hmotě. Zvláštní je pak i to, že dějiny tohoto kláštera, který sama založila, nebyly o nic utěšenější než dějiny kláštera žďárského, který založil její otec. Mělo se totiž ukázat, že vnitřní oběť, kterou blahoslavená Zdislava přinášela v svém srdci, byla Pánu milejší než i taková oběť, jakou bylo postavení konventu a chrámu.

O její smrti není jiných zpráv než té, že zemřela roku 1252. Dle které si nezaručené a pochybné zprávy prý zemřela o Novém roce, její památka se pak slaví dne 30. května.

Nelze bezpečně zjistit, kde v té době meškal pan Havel. Ten byl podle legendy, zachované ovšem jen na obrazech, její smrtí překvapen tak bolezně a sklíčen tak těžce, že ona sama ho přišla nadpřirozeným způsobem potěšit. Mohl tedy být při její smrti mimo domov. Proti tomu by ovšem zase, třebaš nespolehlivě, svědčila jeho nepřítomnost při veliké slavnosti rodinné, jakou bylo vydání zakládací listiny kláštera žďárského, po němž pak následovala i církevní slavnost založení chrámu. Slavilo se to buď krátce před svatbou nebo krátce po svatbě Přemysla Otakara s Markétou Babenberskou, tedy v době, kdy blahoslavená Zdislava buď teprve umírala, nebo už byla mrtva. Jméno pana Havla prý se vyskytuje i na listinách, které Přemysl Otakar vydal už jako vévoda rakouský a mnohé a snad právě

ty nejdůležitější věci z pozemského života blahoslavené Zdislavy by se aspoň částečně vysvětlily, kdyby místo a doba vydání těchto listin byly uvedeny v nějakém dosažitelném nebo přístupném díle.

Přemysl Otakar slavil svou svatbu s Markétou dne 8. dubna roku 1252, a to v téměř městě Haimburce, odtud po pěti letech přišel do Žďáru kameník Ekward se svým synem Jindřichem, skladatelem kroniky žďárské. Tehdy také dlel po nějakou dobu v Brně a právě tam vydal zakládací listinu cisterciáckého kláštera ve Žďáře. Den vydání není na této listině uveden, jistě však byla vydána buď krátce před svatbou, nebo krátce po ní. Plyne to zcela určitě z toho, že na této listině je na prvním místě mezi svědky uveden řezenský biskup Albert, který se spolu s biskupy frisinským, olomouckým a pasovským účastnili haimburské svatby. Tohoto biskupa Alberta mohl pan Boček požádat o svědectví jako přední a stálý průvodce Přemysla Otakara, v jehož službách v zemích raňouských se pak obzvláště vyznamenal. Po tomto biskupu jsou jako další svědkové uvedeni jakýsi biskup Konrád, po něm Albert, probošt na Petrově a řada osob světských, vesměs jen z panstva moravského.

Tomu, že den úmrtí blahoslavené Zdislavy vypadal jablonským řeholníkům z paměti, nelze se příliš divit. Vždyť právě tak cisterciáčtí mniši v klášteře žďárském vypustili z myslí úmrtní den její setry, za jejíž duši toho dne byli povinni sloužit mši svatou. Snad si ovšem důvtipně pomyslili, že vznešené zakladatelky jsou už dávno v nebi a že jejich modliteb už nepotřebují.

Právě tak jako její otec pan Přibyslav z Křižanova se nedočkal položení základního kamene kláštera žďárského, nedočkala se ani blahoslavená Zdislava dokončení svého pozemského díla, třebaš klášter jablonský, jak se zdá, se přece jen už začínal stavět. Připomíná se totiž, že tehdejší papežský legát Hugo de Cher měl svého vlastního zástupce pro Čechy, Moravu, Polsko a Kašubsko, kterým byl kněz řádu katolického z konventu v Kolíně nad Rýnem, jménem Gerhard Worzer, původem asi Polák. Tento Gerhard Worzer pak vyjednával také v Jablonném, nabízel odpustky těm, kteří by přispěli k urychlení stavby konventu a chrámu.

Jistě by si byla blahoslavená Zdislava zasloužila toho, aby byla prohlášena za blahoslavenou, i tenkrát, kdyby se jí nebylo dostalo milosti činit už zaživa mimořádné divy. Byly by k tomu stačily jen ty zázraky, které se staly až po její smrti. To však, co sama ze zvláštní milosti činila už zaživa, není nikde zaznamenáno v časové souvislosti

s jinými událostmi z dob jejího života a tvoří část oddělenou, jako kdyby projevy tak mimořádné milosti Boží neměly být uváděny ani v časovou, ani v příčinnou souvislost s věcmi světskými, nýbrž jako kdyby měly být pozorovány a posuzovány zvláště. A tyto věci Boží tvoří druhou, následující a mnohem slavnější stránku života blahoslavené Zdislavy.

IX. /předposlední/ kapitola z knihy PANÍ ZDISLAVA, která dosud nebyla vyčána.

Rukopis /v rozsahu asi 10 AA/ pochází z období posledních čtyřicátých a prvních padesátých let.

TÍŽE STOP

Tíže stop se hodnotí jednak podle počtu slabik, jednak podle součtu všech hlásek, jednak podle počtu samohlásek ať přiz²ozeně či polohou dlouhých, jednak podle toho, ve kterých místech se dlouhé samohlásky vyskytují a také podle toho, z kolika slovních částí se stopa skládá.

Nejlehčí z celých stop jsou dvojslabičné stopy s jedinou ústřední souhláskou a se dvěma okrajovými samohláskami, na příklad:

sle, aby, ani, asi, inu, oni, oba, o to.

Pro svou krátkost a lehkost mají obyčejně jen přízvuk zeslabený nebo ztracený, ač-li ovšem není zeslabován jejich významem větním.

Ve stopě dvojslabičné mohou se vyskytnout samohlásky dlouhé buď ve slabice první, nebo ve druhé, nebo i v obou. Srovnávat jejich tíží lze ve slovech, která se při různém smyslu zevně od sebe liší jen umístěním samohlásky dlouhé, na příklad:

vila - víla

sila - síla

rada - ráda

muže - může

čili - čilí

supi - supí

hole - holé

hada - hádá

bila - bílá

Pro kontrolu lze tyto dvojice slov srovnávat i v pořadí obráceném:

Víla - vila, síla - sila, ráda - rada atd.

Nejlépe však snad vyhovuje příklad:

milý - mylí - míli - mýlí,

kdy každé ze čtyř slov téhož zvuku má jiný význam.

Je tu patrné, že přízvuk je nejostřejší a nejvýbušnější, je-li první slabika krátká a druhá dlouhá. Jsou-li obě krátké, ostrost a výbušnost se neuplatňuje a často tak vzniká proster bezpřízvukný. Je-li první dlouhá a druhá krátká, je přízvuk ozvučný, široký a silný, není však ani ostrý, ani výbušný. Jsou-li pak obě slabiky dlouhé, přízvuk se po nich rozplývá s patrným či méně patrným náznakem spondeje.

To platí i pro stopy trejslabičné a delší, při čemž přízvuk na počáteční slabice krátké je tím ostřejší, čím více je ve stopě samohlásek ať přirozeně či polohou dlouhých.

Příklady se slabikami

vesměs krátkými: naselejoval, nemilevala, neulevili, opejovala;
s druhou dlouhou: ukáže, vybíhala, nedůvěřuje;
s třetí dlouhou: veliký, dokonáno, zapomínala;
se čtvrtou dlouhou: zahalený, nezapomínej;
s pátou dlouhou: očarovaná, opomenutí.

Je tu patrné, že dlouhá samohláska způsobuje tím větší napětí a zesílení přízvuku, čím je vzdálenost mezi ní a počáteční slabikou přízvuknou větší. Přízvuk na první slabice, třebaž krátké a lehké, úplně dobře zvládne celou pětislabičnou stopu. Jakási krise nastává jen tenkrát, je-li v pětislabičné stopě dlouhá slabika čtvrtá. Tady se pod touto tíží začíná celá stopa prohýbat jako přetížená větev a ráda by se rozlomila v daktyl a trochej. Příčina toho tkví asi v ladění psychického ústrojí pro řeč mluvenou, ve kterém se počátek slova spojuje a vyvažuje s koncem slova, a v citlivosti ústrojí rovnováhy, což by ovšem byl výklad složité, zatím se výkladem jednodušším je síla zvyku či zlozvyku. Proto jako věc důležitou zvláště pro přednes je třeba opakovat, že v próse má každé slovo, ať sebedelší, přízvuk toliko jeden a ten se dle potřeby hlasově zesiluje.

Ve stopě ovšem bývá i více slabik dlouhých a to nejen přirozeně, nýbrž i polohou a tím se požadavek na sílu ještě více zvyšuje.

Příklady se dvěma dlouhými:

upíná, etáčí, zarestlý, zahuštělý;
upínáme, zakázáno, ovívána;
omámení, vyteužená, napálený, unáhlení;
neumírá, zapomíná, vykrvácí;
neposíláte;
hořekevání, zapadající;
nenáležitý;
nevyřízený, upozornění;

se třemi:

neúsmerný, nedůstojný, příkázání;
napomínání, umírající.

I zde nastává vážnější krise jen ve stopách pětislabičných, hlavně tehdy, je-li dlouhou slabika čtvrtá. Menší krise nastává i tenkrát, je-li dlouhou slabika třetí /nevyřízený, neukázněný/, ta se pak stupňuje, jsou-li zároveň dlouhé slabika třetí a čtvrtá /zapomínáte, očekávání/. Tu je nebezpečí rozlezu pětislabičné stopy v daktyl a trochej už zřejmé a její počáteční slabika je vystavena dosti velikému náporu, který se ve vzorcích přenáší na předcházející ústřední daktyl, jenž není jen trp-

nou operou rovnováhy, nýbrž jest i vyrovnávajícím činitelem dynamickým.

Třebas to už zabíhá do oboru fonetiky, ve kterém ^ukytnika nemá co hledat, je zde nutno aspoň lehce se dotknout rozdílu mezi slovy a náslovnými samohláskami a náslovnými souhláskami.

Je zřejmé, že ostrost a výbušnost přízvuku se lépe může vyvinout ve slovech s náslovnou souhláskou než s náslovnou samohláskou. Příklady srovnávací:

debyli - ebilí, dokola - okolo, buková - uková, duchu - uchu, žabí - aby.

Samohláska, která je hlavním nositelem přízvuku, může se tu totiž o náslovnou souhlásku opřít a svalit na ni tím větší část tíže přízvuku, čím je ta souhláska tvrdší a těžší / b, d, z, ž /. Méně se k tomu hodí souhlásky lehčí / j, v, l, m, ch /, třeba i ty jsou lepší než holý názvuk na počátku slova. Tím větší je ovšem požadavek na sílu přízvuku v těch pětislabičných stopách, které se začínají samohláskou, zvláště krátkou /opomíjený, udivující, upozornění/. Lepší podmínky pro zesílení přízvuku jsou tam, kde za náslovnou samohláskou tvrdá souhláska aspoň následuje:

odolávala, ubytovali, obojetnými apod.

Podmínku ještě výhodnější by tvořila skupina souhlásek, ale tím už by se náslovná samohláska krátká měnila v samohlásku polohou dlouhou: odprežovala, utlačenými apod.

To by se týkalo pětislabičných slov jednolitých, tvořených pouze jediným slovem. Stopa pětislabičná se však může skládat i z několika slovních částí, spojených jediným počátečním přízvukem.

Samostatně či ojedinele vyskytují se takové stopy snad jen ve spojení slova čtyřslabičného s jednoslabičnou příklonkou:

Nepoznala ho - Zaviděli mu - Zamračila se -

Většinou se vyskytují ve spojení s nějakou jinou stopou v některém vzorci:

Příklady:

Nebylo toho třeba - - .

Neřekl ani slova -

Ani se při tom neušklíbl -

Pětislabičná stopa může se skládat až z pěti slovních částí:

Proč by se mu to nelíbilo? - -

Jak pak se ti to stalo?

Čím více slovních částí stopa obsahuje, tím silnější musí být na

první slabice přízvuk, který je udržuje v pospelitosti, zvláště pak tehdy, je-li některá z těch slabik dlouhá.

Při třídění a posuzování správnosti vzorců někdy lze těžko rozhodnouti, tvoří-li některá skupina stopu pětislabičnou nebo samostatné stopy daktylskou a trochejskou. Tu záleží na větší či menší důležitosti jednotlivých slov a na jejich postavení. Tak na příklad větu z EČP /Erbenových Českých pohádek - pozn. V.D./:

Pane, co pak mu za to žádné odměny nedáš -
lze čísti buď:

- . - . . . - . - . . - .

nebo:

- . - . . - . - . . - .

V případech nerozhodných platí tu zásada: Co nejméně přízvuků!

Síla ústředního daktylu, která udrží pětislabičnou stopu bez porušení rovnováhy, spočívá ve zvláštní vzájemné přitažlivosti těchto dvou stop, která je větší než mezi všemi stopami jinými a přenáší se i z věty do věty a z odstavce do odstavce. Někdy se totiž věta končí dříve než vzorec, věta následující se pak začíná tam, kde vzorec byl přerušen. Tím nastává mocná rozluka a silné zvýšení napětí, kterého lze užít ke zvýšení kontrastu nebo připravovaného překvapení. Tento účinek mají ovšem i přerývky a rozluky jiného druhu, ale rozluka mezi daktylem a stopou pětislabičnou má pro jejich vzájemnou přitažlivost účinek nejmocnější.

Úryvek ze studie o próze Erbenových pohádek. Kniha /cca 5 AA/ byla napsána na počátku padesátých let a nese název RYTMUS ČESKÉ PROSY. Roku 1970 měla tato knížka vyjít v brněnském nakladatelství BLOK; na příkaz z vyšších míst však musila být sazba rozmetána.

DVANÁCTILETÁ

Ať se to vypíše číslicemi nebo ozdobným písmem, vždy je to zcela nedostatečné a úplně nezpůsobilé k jakékoliv hře, na které by měly záviset nejvážnější a nejnedohlednější věci. A přece jsou toho plná ústa a ještě ta ústa na to nestačí, aby to vyslovila, a jsou toho plné uši a zdá se to nesmyslné a bláznivé a nechce se o tom s nikým mluvit a to je to nejhorší. Jak pak ^{by} se se byl ten, kdo už měl vstoupit na vysokou školu, mohl upřímně přiznat k tomu, že propadl pokušení, kterému snad je či spíše teprve bude dvanáct let! Raději se tím udusit. Vždyť právě to dvanáctileté pokušení nesmí o tom nic vědět, ani tušit a tím méně to pozorovat.

Jak je hodné, že opravdu nic nepozoruje, že se pokaždé dívá strachou a nikdy se neohlédne! A jak je hodné, že se někdy zastaví se spolužačkou a promluví nahlas, nebo se aspoň zasměje, nebo se spolu vezmou pod paží a jdou přes celé náměstí až do Plzeňské ulice! Ale přece jen je to nejkrásnější, jde-li sama. Kloní hlavu na stranu, jako kdyby ji podpírala o něčí rámě, jako kdyby pozorně naslouchala nějakému zajímavému hlasu, jako kdyby na něco čekala a těšila se už na to, ale neměla na spěch. A pak ji zase zdvihne. Nepřidá do kroku. Opravdu nikdy nemá na spěch. A jak jde!

Jistě se to připravovalo a chystalo už dlouho a dlouho před jejím narozením. Září třemi hlavními světly, mládím, zdravím a vrozenou radostí a světlo, vycházející z jejích očí, si pohrává s barvou modrou i hnědou. Buď o sobě neví, nebo o sebe nedbá, nebo ví a snad také dbá, ale umí to skrýt. Polorozvité poupě bílé růže s pohledem neurčitě snivým a blaženým. A jak jde! Jako kdyby byla uměla chodit už před tím, než spatřila světlo světa. A jak umí nosit hlavu, ramena, ruce! A což šaty!

O Božím Těle ještě chodila za družičku. Bolely z ní oči. Nebe, oblaka, věž chrámu, zástupy lidí, účastnících se pobožností, i zástupy zevlujících. Říkalo se, že nejkrásnější slavnost Božího Těla je v Příbrami. A to také byla! Ten zpěv, nadšeně závodící s doprovodem hornické kapely:

Ó andělé, dnes sestupte s hůry -

Zdálo se, že ti andělé opravdu sestupují. Těch družiček! Jak byly spanilé, zvláště když vážně kráčely špalírem studentů, pohrdlivě odhrnující rty! Ale teď už, nikoho si nevšímajíc a jen sypajíc kvítí, šla ona. Její košíček byl opleten květy červených kaštanů, což mělo svůj zvláštní význam. A pak ještě měla kontryhel čili husí nožku, bujně rostoucí na příbramských lukách, a jasmín. Ten jasmín se jí velice podobal, zvláště když se do jeho bělostných květů zadívalo slunce, rozžehujíc v nich záři zlatou.

Připravovalo se to jako kouzelná hra, jejímž nejpálčivějším kouzlem bylo to, že se nesměla dohrát. Tři jsou původní kořeny dívčí krásy, mládí, zdraví a radost. Mládí ovšem není nic zvláštního. Téměř každý je mlád aspoň do čtrnácti let. U ní tedy to bylo mládí dvanáctileté a těch dvanáct let bylo korunou se dvanácti jasnými drahokamy. Těch dvanáct let se z ní smálo ještě po sedmi letech, totiž tehdy, kdy ji ten, kdo to píše, uzřel naposled ve svém životě. Trvalo to jen okamžik a dobře, že ho už nezehlédla nebo aspoň se na něho nepodívala. Vzácnější však než mládí je zdraví, které se zpravidla dědí po rodičích. Jistě se musí uznat, že pro podstatu krásy může být nemoc mnohem důležitější a vhodnější než zdraví, přes to však nelze přírodě zakázat, aby nespojovala obraz krásy právě s obrazem zdraví. Příroda totiž ví, co dělá. Chce vzbudit touhu, stesk, závist a uvádět v pokušení. Zdraví má býti zárukou toho, že viditelná krása není jen něčím krátkodechým, ale že má skutečný a pevný základ. Je pak zdraví i osvědčením toho, že se takové bytosti ještě nedotkla nouze, aspoň tedy ne příliš hrubě.

Snad základy toho byly v rodině, která se přistěhovala z Kutné Hory, což, jak známo, je staré, slavné a překrásné kamenné město. Ten, komu to bylo souzeno, uzřel toto město po prvé jako hoch šestiletý a byl tam tak okouzlen červenými květy kaštanů, že k údivu svého otce pronesl přání, aby v tom městě byl pohřben. Očesl si s sebou vzpomínku na červené kaštany, na žhoucí obrysy některých staveb a na oslňující záři přehřáté oblohy. Po třinácti letech přišlo pak toto město za ním.

Byla to asi duše toho krásného města. Kdo se na ni díval, nemusil už jezdit až do Kutné Hory, opravdu nemusil. Co by tam ještě byl hledal! A bylo to zesilováno i tím, že Příbram byla jen městem chudých havířů a její bohatství, skrývající se přes tisíc metrů pod zemí, jen pramálo přispívalo k rozkvětu blahobytu a spíše podlamovalo zdraví, sílu a radost, takže město se zdálo leckdy smutné, neduživé a sešlé. A do takového města přinesla dvanáctiletá dívka z Kutné Hory své mládí, zdraví a radost.

Právě tak důležité jest i to, že byla polovičním sirotkem. Pocházela z rodiny, vynikající lidmi proslulými, a když jí otec umřel, přestěhovala se matka i s dětmi do Příbramě, kde už před tím se usídlili její příbuzní. Dobře je dětem s matkou. Zdá se, že jim otec už nepřekáží. Matka stačí. Ten, kdo to píše, to nezažil, ale často to viděl a tím určitěji to cítí.

Ze všech kouzel krásy nejtěžší a nejbolestivější jest radost, třeba se zdá, že ji lze unést jen na řasách očí a v koutcích rtů. To však chá-

pe jen ten, kdo ji ztratil velice záhy, dejme tomu už před šesti léty, a pak ji hledal a někdy i potkal, hned však viděl, že to není ta jeho, neboť radost je majetek velice a velice soukromý a nelze se o ni sdílet, ani o ni žebrat, ani ji dávat. A tak plynula léta a radost pak přišla v podobě jiné.

Neměl totiž ten, kdo to píše, od té dívenky dvanáctileté nic jiného přijmout než znamení v duši. Snad to není příliš veliký blud, řekne-li se, že takové znamení v duši není o nic lehčí a bezbolestnější než jakékoliv znamení v těle, kterého se dostává dívce, neboť při poznamenání těla se cítí i rozkoš, kdežto při poznamenání duše se cítí jen bolest. Nejprve se k ní přiblížit nemohl, a když už se pak k tomu naskytla příležitost, bylo pozdě. Tak se stalo, že nikdy na sebe nepromluvíli ani slova a měli-li na sebe pohlédnout zblízka, dělali to jen pohledem postranním, on bázlivým a bezradným, ona pak zcela určitě posměvačným. Věděla o jeho touze? Prý věděla. Neuměl se tvářiti tak, aby na něm nikdo nic nepozoroval, a tvář je velice zrádná, dívčí oči pak bystré.

Přesto však mu nepřekážel jen ostych. S tím už by si byl postupně věděl rady. Vyskytly se pak závary mnohem těžší, ale už od počátku bylo ve hvězdách, že touto cestou k cíli nedojde. Nemohl totiž tenkrát být v Příbrami stále. Jeho povinností bylo, aby se zdržoval v Praze a učil se, učil. A dívka ještě chodila do měščenky, poněvadž středních škol, přístupných pro děvčata, v Příbrami tenkrát ještě nebylo. A mohlo by se to všechno zdát zbytečné a plané, neboť byla to tato Kutná Hora, která se stala hradem duše, výspou, pevností a úkrytem všeho, co se mělo vznášet a vznášelo až do vyčerpání sil. Bez její tváře by nikdy byl ten, kdo to píše, nepoznal, co je pýcha a sláva. Jistě by byl dohořel velice brzy, kdyby se to bylo skončilo tak, jak si to původně představoval a přál. A je dobře, že neshořel, že si vždycky jen z dálky mohl připálit nos a pak se musil schovat. Kdyby byl měl shořet, jistě by byl shořel jen neslavně jako tuctový milenec, ne-li hůře.

Je k tomu ovšem třeba aspoň částečného výkladu. Cesty života se podivně proplétají a kříží a všechno je spojeno s okolnostmi. Proč své mládí, zdraví a radost přinesla právě do Příbrami, jako kdyby se měla odrážet do šedivého a kalného nebe toho chudého kraje? A proč právě tomu, kdo to píše, padla do oka za nedlouho po tom, kdy se ještě úplně nevzpamatoval z nebezpečných následků bouřlivého jinošského dospívání, které byly tak zlé, že ho přiměly k tomu, aby s třesením, bázni a slzami v očích hledal záchranu na oddělení pro nemoci duševní v Praze? Nu, bylo to směšné, ale nikoliv jeho vinou. Čekárna byla prázdná, sluha se velice podivil člově-

ku, který přicházel bez doprovodu sám k lékaři, a kroutě hlavou, uvedl ho k zástupci přednostovu. Ten ho zpočátku vyslechl a nevěda si s tím rady, zavedl ho k přednostovi. Ten ho také vyslechl a začal být laskav, ale neobyčejný nemocný chtěl jít raději do blázince, než by nosil po světě to, co ho tížilo jako morová nemoc a co sám považoval za nezaslouženou urážku, které se proti němu dopustilo nebe. Byla to veliká bída duše, ustavičné zděšení a bezmocná vzpoura. Pan přednosta mluvil stále a stále laskavěji a nemocný z toho záhy a provždy poznal, že lékařství chorob duševních jest jen nevinný žertík, ze kterého posluchači jsou nuceni skládat přísnou zkoušku, která však na štěstí, jak se o tom po letech sám přesvědčil, nebývala příliš přísná, a uvěřil panu přednostovi jen to, že to přejde. A také to přešlo, třebas nikoliv hned. Tohle tedy ze všech okolností tehdejších byla ta nejdůležitější; ty druhé byly snad také vážné, ale měřit se s ní už nemohly.

Co ta dvanáctiletá dívka měla v srdci a duši, není známo a neslušelo se po tom pátrat. Ale pro toho, kdo to píše, byla zrcadlem, ve kterém se odrážela viditelná i neviditelná záře blaženosti a krásy, a zapalováním veškerého nadšení a touhy po věcech nedosažitelných. Nestalo se to z jeho vůle. Přišlo to podle řádu už předem ustanoveného. Hle, jak se to snažil vystihnout počátkem léta roku 1908, když mu bylo jedenadvacet a půl roku:

"Hasne pekelná záře a jas jiný, neznámý, svítá jako ve snu skrze stěré závoje. Jakoby chladný vítr zavál a odhrnul závoj s hlavy. A píseň překrásná jako zpěv slavíků tisícových, klokotajících překotem v závođu lásky uprostřed jasmínů a růží - "

Tehdy ovšem ještě neuměl mluvit vlastní řečí a opíral se o vzory cizí. Ale není divu. To, co mu ukázala ta pekelná záře, bylo takové, že by na to byl nestačil ani Gustave Flaubert. Pokračoval pak dále:

"Krásy neznámých obloh a moří, vůně květin nestvořených a písní neslýchaných a tajemná krása jitřních a večerních zvonů z nezrozených ostrovů - "

A dále:

"Ó písní přečistá! Kráso vycházejícího dne!"

Odpovídala, sama o tom nevědouc, jen svou krásou:

" - já zůstanu táž na témž místě s krásou a mocí a ty jen v zrcadle mém spatříš bolest svou."

Nemohlo tomu být jinak. Zhasla pekelná záře, ale nikdy se neutišily hluboké spodní víry, které vyrazily z temnot, a měl-li se zachránit před utonutím, musil se vzdát lecčeho. Nebylo to lehké a byl to její obraz, který si roku 1909 nesl do Alp.

"tam k těm hřebenům, jejichž statečná kamenná nahost řeřavěla při východu slunce jako v plamenných závojích třpytu zlatého a růžového, až oči slzely a srdce přestávalo tlouci, k těm hřebenům, z nichž vystupovaly temné dračí skály do azurového ticha a kamenné jehly, vyšší než věže velechrámu, na nichž se zachycovaly mraky, nemohouce kupředu ani zpět, kam již nedozněl hlas vod, jejichž nahé bystřiny odtud se zdály němé a zakleté a kde začínal vonět leď a sníh."

A nebyly to jen obrazy Alp, které pak líčil, nýbrž obrazy duše:

"Ale za to jitro ve své andělské kráse! A sníh, žízeň, ostříži, vůně skal a bloudění po svazích, obcházení roklí, syčení a zvonění sněhu, propast nebes a jen sníh, sníh, sníh! Ach, kouzlo sněhu a horské záře, oblohy a smrti!"

Chodil úplně sám, nedbaje své nezkušenosti a možného nebezpečí. A ko-ho se měl ptát? Snad zase nějakého přednosty oddělení pro nemoci dušev-ní? To ne! Kněze? Nechodí se s takovými věcmi ke knězi. Přítelé? Není na světě takových přátel. Raději bloudil. A když se pak roku 1909 plaho-čil uprostřed mraků po svahu Presenelly,

"roztrhly se mraky po pravé straně a v prudkém slunečním jasů náhle se objevila panenská bezejmenná hora, od paty až k temení úplně zehale-ná sněhem. Její krása byla nezachytitelná; nebyla nikterak strmá, pyšná a vyzývavá, ale měla tvář královskou, měla duši a, což bylo nejpodivněj-ší, celá byla zahalena do sněhu nejčistšího a tento sníh krášlilo slun-ce tisícířnými odstíny světla, pro něž lidská řeč nemá pojmenování, po-něvadž samo oko lidské je spíše tuší než rozeznává."

A nebyly to jen Alpy, kterým pak platil výkřik, opakovaný v knize Na horách:

"Vysoké hory, daleké hory, jak jste krásné!"

To už ho ovšem jak od Alp tak i od té dvanáctileté dívenky oddělova-le přehraď, která se nikdy neměla překročit a nepřekročila. Jen v jedi-ném obraze se ještě pak setkala vlákna vzpomínek, ze kterých byla spře-đena tato poslední pavučina:

"Na vábivých rtech mladé smysly jako motýli seděli. Obličej s očima zaslouňnýma stínem čela tak vyzývavě nastaven pozorujícímu a tváře jako

by se stále vzbouzely k úsměvu - "

A dost! Mělo to být? Nemělo to být? Ať mělo či nemělo, už to takové bylo. A dobře tomu člověku tak!

Jistě by mladému chirurgovi, který přicházel do Turnova, nikdo byl nepřál, aby pro dvanáctiletou dívku propadl trudnomyslnosti a zapomněl na svět. To by tenkrát před rokem 1700 ani nebylo bývalo možné a mohlo to potkat až teprve po dvou stech a několika letech jeho osiřelého a zbloudilého potomka. Život tenkrát byl jiný a třeba právě tehdy také v Turnově žilo takové dvanáctileté děvčátko, kterému také už umřel otec a také žilo s matkou a sourozenci, nebyl by se jím znepokojoval. Vždyť co by si o něm byli lidé v Turnově pomyslili! Musil se přece v Turnově zachytit trochu dříve, než by to děvčátko dospělo. I šel.

Nechme tedy to děvčátko skákat po kládách, pobíhat v zahradě domu její matky, na plácku u kostela svatého Mikuláše i mezi pekařskými a řeznickými boudami na turnovském rynku a pojďme se zase podívat za chirurgem! To děvčátko se nám neztratí.

Kapitola z kroniky "Kouzelný kočár", která byla psána v letech 1956-62. Nepublikováno.

PÍSEŇ BEZE SLOV

Je to kraj lesů a stromořadí. Les je věrný. Nechce opustit putujícího a provází ho po obou stranách cesty řadami ušlechtilých a vysokých stromů. Bývají to velebné lípy, jindy jeřáby, někdy spanilé modříny a nejvzácnější jsou překrásné řady borovic, které voní, zpívají a dotýkají se nebe. Jdou pomaleji než člověk a zdá se, že stojí. Ale to se jen zdá. Pomáhají mu nésti břímě života a nemohou mu stačit.

V chalupě bývá ve dne prázdná a teskná. Rodiče jsou v práci, děti ve škole a dobytčatům se stýská. K večeru vystupuje z komína kouř, vaří se brambory, v oknech blikají světla. Děti se zhruba vyřováděly cestou ze školy nebo z pastvy, kterou si prodloužily až do tmy, u stolu se však ještě strkají a štouchají a tahají za copy, nemohouce se dočkat večere. Matka je úsečně napomíná.

Už jde otec. Poznává se to podle zařinčení klínů, dopadu palice a sekerky a klepnutí motyky. Chodí právě do lesa na pařezy a tyto zvuky nástrojů jsou bezděčným díkučiněním beze slov po šťastném návratu z práce. Jeho obličej je široký a netečný jako bojiště na východní frontě, na které si pobyl dvě léta, celá jeho postava prozrazuje dušnost a ruce jsou těžké, ale tvrdé a šlachovité a zdají se tužší než zkroucené hnáty pařezů, se kterými se nyní potýká od rána do večera už celé tři týdny. Výraz očí je unavený a netečný, jako kdyby už únavou spaly, a z úst mu nevyjde ani slovo. Má hlad.

Pak se pomalu vzbouzí a polovičním pohledem pozoruje své děti. Ale dlouho se na ně nedívá. Už je zná, jsou to dcery. A čtyři. Co s nimi? Na vojnu by je nevzali, musí tedy jít do služby k sedlákovi. Ty dvě starší už pasou krávy, ale bylo by na čase, aby odešly z domu. Postel je krátká a úzká, za pecí místa jen pro jednoho, na lavici se leží špatně a také ty dvě mladší už rostou. Skříň a truhla už nestačí, čím jsou děvčata větší, tím více zabírají místa, v přeplněné jizbě se pořádek neudrží a matku to mrzí, zvláště když děti jsou stále nenasytnější a čeká se dítě další.

Matka mluví, neboť otec už při dobývání pařezů odvykl lidské řeči a slyší jen jako ve snu, že půjdou sloužit. Ať jdou! U sedláka je více místa, porostou, vyrostou jako stromy. Mohly by to být stromy pěkné. Ať jdou! Nebudou se mít hůře než on se měl na východní frontě. Jeho žena si oddechne. Vykonal svůj úkol, opatrovala je jako své vlastní a měla je ráda. Ale přece jen nejsou z její krve. Tak co!

Bez dlouhých řečí odchází první. Nemí citlivá, nenaslouchá žumění stromořadí a ani se neohlíží. Je ráda, že jde. Důvěřuje svým rukám,

které zdědila po svém otci, důvěřuje své tvrdé hlavě, a nejde přece na východní frontu, nýbrž jen do sousední dědiny.

Za nějaký čas odchází druhá. Bez lítosti opouští chalupu, která nikdy nebude její. Nemaluje si budoucnost ani rážově, ani černě a ani se o ni nestará, jako kdyby svět byl bez budoucnosti a bez času. Všude se musí shýbat a zase zdvíhat, skládat, nakládat, otáčet se a běhat a těžké je to jen tomu, kdo na to myslí. Proč tedy na to myslet, může-li se také na to nemyslet a místo toho naslouchat šumění stromů!

Ty stromy se nazpívají mnoho, přemnoho, třebaš není v té písni jediného slova a končí se to tak, jako když otec se vracel z práce. Zařinčení klínů, dopad palice a sekery a klepnutí motyky nebo něčeho podobného jako díkůčinění beze slov po šťastném návratu domů. A přece to zanechává ozvěnu. Dni ubíhají, léta míjejí, ale stále to zní. Kostí sílí, obličej se rozšiřuje, ruce jsou těžké a tvrdé, tužší než hnáty pařezů, a setká-li se obličej v zrcadle s nějakým jiným obličejem, už napolo zapomenutým, jest to obličej otcův. Výraz očí je klidný, spíše netečný. Neboť kdo pak by si jí zvláště všímal, je-li jen služkou, která nezapomíná na svou chudobu, nevšímá si než práce a rozumí si jen s dětmi.

A přece!

Nevoní tu nadarmo modřiny, nešumějí tu nadarmo borovice. Dlouho se někdy chodí kolem služky či podrhyně, než se kteréhosi dne náhle pozná, že to není jen podrhyně, že to není jen služka, nýbrž že je to - kdo? Stává se ovšem, že se takové věci poznávají v nepravý čas a na nepravém místě. Obvykle je pozdě a zpravidla bylo už pozdě dlouho a dlouho před tím. Vykvete z toho jen žal touhy nedovolené a marné, neboť těžko jest zabít překážející ženu a na její místo posadit služku. Krév o tom může křičet, ale nesmí to z úst.

A oči se setkávají a služka se tomu diví, neboť poznává hlasy stromů a cítí jejich chvění, které se zesiluje a zesiluje. Ale náhle se jí zdá, že už by se tomu neměla divit, ale hledat si místo jinde. A jde. Nikdo se na nic neptá. Její pohled to nedovoluje. Už je konec, dříve než mohl nastat začátek. Les ji provází po obou stranách cesty řadami ušlechtilých a vysekých stromů, které voní, zpívají a dotýkají se nebe. Ty stromy si mohou zpívat, o čem chtějí, umějí-li však také zazpívat o bytosti, která odchází, aby nemusila slyšet takovou píseň od člověka, od kterého ji slyšet nesmí?

A zase jen slouží. Už má pokoj, neboť na novém místě také jsou lidé s očima pozornýma, ale nedaří se tam těm, kteří by z opravdového žalu

musili zpívat píseň beze slov. Slyší slova až přespříliš jasná a vidí jen oči, ve kterých není nic takového, nad čím by se jí zarážel dech. To se stane jen jednou, pak už nikdy, a teď už je zase jen služkou, kterou asi zůstane do své smrti.

Ale přece se jí po té písni beze slov stýská. Nikoliv po tom člověku, neboť ten byl jen nahodilým tvorem, který jí měl ukázat kouzlo touhy a smutku a dost. Nemůže se to opakovat. To se stane jen jednou a zbude z toho jen vzpomínka na záření očí a na slávu odříkání, které je ze všech bolestí tou nejvznešenější. Dobře, že se to nemůže říci slovy, neboť kam by to vedlo!

Dni ubíhají, léta míjejí a lidé dohazují ženicha. Přemýšlí o tom, přemýšlí, ale nikoliv dlouho. Vidí dobře, jak utíká mládí a začíná se bát stárí, kdy nebude pro ni místa, neboť chalupu nedostane. Ale náhle si vzpomene na ty oči a zaslechne neslyšitelnou píseň touhy, která volala pouze po ní a marně. Ta píseň ji provází. Mohla by jít za něčím jiným než za touto písni? Pak by se jí ta píseň až do smrti neozvala a bez ní byla by chudší a opuštěnější než vyhnaný pes.

Jde raději zase jinam. Začíná se podobat cihle, vypálené v ohni. I mládí ji přebolelo a od života už nic neočekává. Zajímá ji jen bída a nejvíce švec, který bydlí na konci vsi v podnájmu u chalupníka. Je pilný a svědomitý, boty spravuje dobře, ji však zajímá tím, že je od dětství hluchoněmý.

Snad právě jen proto si porozumějí brzy a dobře. Pohled ševcův nabývá dětské rozpačitosti, švec je nesvůj, byl by rád, kdyby už byla ze světnice, a zase by ji chtěl zadržet, aby neodcházela a nenechávala ho na pospas posměvačným představám, které se rojí v hlavě.

On je přece jen příštípkař, žijící v podnájmu u chalupníka. Umí říci jen několik slov, vypomáhá si posunčinou a mohla by si ho vzít jen taková, která by se mu rovnala bídou. Tak co?

Je to tedy tvor ubohý, ale dobrý a milý. Cítí za sebou jeho pohled, kterým ji sleduje ne-li ze dveří, tedy aspoň z okna. A vzpomíná si na stromořadí tam doma, na usmívající se jeřábý, na spanilé modříny a vysoké borovice, které voní a zpívají a dotýkají se nebes. Snad voní a zpívají a dotýkají se nebes jen pro toho ševce.

Jest jí ho líto a přináší mu k správce kdejakou starou botu. Švec se usmívá blažeností a je smuten. Proč pak ho ta osoba pokouší? Raději by pokaždé před ní utekl z domu, raději by jí řekl, aby mu už nic nenosila. Jen kdyby to pak snesl!

Ale co se mu vlastně na ní líbí?

Všecko. Neuměl mluvit, tím lépe však uměl myslet. Slyšel velice málo a rozuměl snad jen tomu, co se týkalo bot, ale cítil to tak, jako kdyby se s ním jeho učitel domlouval dotykem prstů. Před ní mluvit nemusil. Uhodla všecko dříve, než si to srovnal v hlavě, rozuměla mu tak, jako matka rozumí nemluvněti. Odkud se to v ní vzalo? Jiní na něho hleděli rozpačitě, nevědouce si rady. A ona? Kéž by ji měl u sebe stále! Ale o tom se mu může jen zdát.

A oči se setkávají a září v nich úžas. A ten úžas vyvolává vzpomínku na neslyšitelnou píseň, která kdysi volala a volala, ale marně a pak už ji provázela z místa na místo. Mohla by jít za něčím jiným než za touto písní? Neumí ovšem tuto píseň zazpívat nikdo jiný než hluchoněmý švec. Není ubohý, neboť v očích má hvězdy. Je možné, že by měl hluchoněmý švec v očích hvězdy?

Ať už je tomu jakkoliv, nejkrásnější je to, že je to opravdová píseň beze slov. Už ji kdysi zaslechla, ale byl to jen nesplnitelný slib a nesrozumitelná předpověď budoucnosti. Teď ta píseň zní znova a tím, že ji zpívá jen hluchoněmý švec, teprve nabývá pravé krásy. Proč by jí tedy nenaslouchala? Teď už jí nepřekáží bytost, která by se musila odstranit s cesty. Teď by smělo i to, o čem křičí krev, vyjít z úst. Kdyby to však opravdu vyšlo z úst, co by z toho pak bylo! Teď v té písní je stud a plachost a zádušnivost. Podobá se to hlasu borevic, dotýkajících se nebes.

Jak krásná je oběť, která se přináší bez jakýchkoliv slov! Jak krásný je souhlas, vyslovený jen očima! Není takových věcí dopřáno jiným než hluchoněmým.

I v podnájmuu chalupníka lze dobře skrýt to, co je více než štěstí. Dni míjejí. Společengství se stává zvykem, jen záření očí je věčně nové. Ale duše se nespokojí jako nasycený pes, ruce nejsou nadarmo tvrdé a šlachovité a hrubé jako vypálené cihly. Proč by dvě spravedlivé bytosti neměly mít chalupu vlastní i s polem a dobytčetem, proč by chalupa neměla zářit a svítit, proč by neměla zpívat?

To všecko lze splnit. Jen ten zpěv! Těžko se zpívá člověku samotnému a hluchoněmým si nelze zazpívat nahlas. Bylo by třeba třetího. Ale míjejí dny a tělo už začíná cítit, že ten třetí asi nepříjde nikdy, že do smrti budou v chalupě žít stále jen dva a v očích se zase objevuje divné záření jako záření slov, která nesmějí vyjít z úst.

Ale opravdu nepříjde? Kdo o tom rozhoduje? Její stárnoucí tělo? Kdy-

by záleželo jen na vlastním těle, bylo by to snad zlé. Ale opravdu záleží jen na vlastním těle a není to tělo spíše jen na překážku spravedlivému úsilí duše? Vždyť jsou na světě děti, které ještě nenalezly svůj domov a nechápavě čekají na toho, kdo bude jejich otcem, i na tu, která jim bude matkou. A snad už tito rodiče kolem nich chodí a snad je i poznávají, ale ještě se nedomluvili, neboť k tomu je třeba chvíle, kdy vyšlehne ze srdce plamen.

A náhle to přijde. Oba se toho bojí, i dítě se bojí a chtěli by je ukrýt jako zloděj ukrývá kořist. Buď to teď opravdu jejich dítě? Jen jejich? Nechtějí tomu věřit. Dítě ještě ničemu nerozumí, učí se teprve mluvit, ale přece jen chápe. Vidí oči; měly by to být oči neznámé, oči nové. Cítí ruce; měly by se zdát nezvykle tvrdé. Slyší jeden hlas jasný a mlčení hluchoněmého. Ale všechno jest pravé a skutečnější než rodokmen, doložený soudními svědectvími. Všecko je pravé, všechno je spravedlivé a čisté, o ničem nelze pochybovat, ani o tom záření očí, ani o pravdivosti té písně beze slov, kterou zpívají borovice, dotýkající se nebes.

Napsáno v letech 1957 - 1961

Nepublikováno